

Aruanne
„Kultuuripoliitika
põhialused aastani 2020“
täitmise kohta

Kultuuriministeerium

Tallinn 2021

Kasutatud fotod: Aare Tammesalu, Kaja Liivak, SA Eesti Meremuuseum, Kultuuriministeerium, Kersti Kirs, Anu Lõhmus, Sven Zacek, Aivar Pihelgas, Ardo Kaljuvee, Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA, Eesti Rahva Muuseum, Kaupo Kalda, MTÜ Disainiöö, Kersti Kirs, SA Rakvere Teater, A Film Estonia, Eesti Filmiinstituut, Eduard Laur, Priit Hõbemägi, SA Eesti Pillifond, Ott Vaiknemets, Kaupo Kikkas, Toomas Dettenborn, Tartu Linnavalitsus, Katrin Koit, Muinsuskaitseamet, SA Eesti Ajaloomuuseum, Sirkel ja Mall, SA Eesti Vabaõhumuuseum, SA Nuku, Indrek Rammus, SA Teater Vanemuine, SA Ugala Teater, Anna Markova, Anne Türn.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
ÜLEVAADE KULTUURIVALDKONNA PEAMISTEST TULEMUSTEST 2014–2020.....	6
HUVIHARIDUSE JA HUVITEGEVUSE KÄTTESAADAVUS	13
ÜLEVAADE KULTUURIPOLIITIKA KUJUNDAMISEST AASTATEL 2014–2020	16
KULTUURIPOLIITIKA RAKENDAMISE RAHASTAMINE	20
PALGAPOLIITIKA JA SOTSIAALSED GARANTIID	27
VÄLISSUUNALISED TEGEVUSED, RAHVUSVAHELISTUMINE	31
KULTUURIKOOSTÖÖ RAHVUSKAASLASTE JA HÕIMURAHVASTEGA NING RAHVUSVÄHEMUSTE KULTUURI TOETAMINE	33
LOOMEMAJANDUS.....	35
KULTUURIPÄRANDI DIGITEERIMINE	37
LAULU- JA TANTSUPEOLIIKUMINE	38
TUNNUSTAMINE JA KOOSTÖÖ ERASEKTORIGA	41
TEEMA-AASTAD	42
VAADE TULEVIKKU	43
VALDKONDLIKUD PEATÜKID	44
ARHITEKTUUR.....	44
DISAIN.....	50
ETENDUSKUNSTID.....	56
FILMIKUNST	62
HELIKUNST	65
KIRJANDUS JA KIRJASTAMINE.....	71
KUJUTAV KUNST	77
KULTUURIAJAKIRJANDUS JA MEEDIA	82
KULTUURILINE MITMEKESISUS.....	84
MUINSUSKAITSE.....	88
MUUSEUMID.....	96
RAAMATUKOGUD	103
RAHVAKULTUUR.....	110
KULTUURIMINISTEERIUMI VALITSEMISALA OLULISEMAD INVESTEERINGUD 2014 – 2020	118

Riigikogus 2014. aasta 12. veebruaril vastu võetud „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“ (Kultuur 2020) oli aluseks riiklike otsuste tegemisel kultuurivaldkonnas aastani 2020.

SISSEJUHATUS

*„Kunst on paratamatus. Kunst on kultuuri geen, mis iseennast taastoodab ja niiviisi kultuuri kasvatab, ainsat keskkonda, milles inimese vaim saab hingata.“
(Lennart Meri)*

Riigikogus 2014. aasta 12. veebruaril vastu võetud „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“ (edaspidi Kultuur 2020)¹ on olnud aluseks riiklike otsuste tegemisel kultuurivaldkonnas aastani 2020. Vabariigi Valitsusel on olnud kohustus esitada igal aastal Riigikogu täiskogu kevadistungjärgul ettekanne põhialuste elluviimise kohta eelmisel aastal. Käesolev aruanne hõlmab kogu „Kultuuripoliitika põhialuste aastani 2020“ elluviimise perioodi aastatel 2014-2020.

Kultuur 2020 on visioonidokument, milles kajastatud põhimõtted on olnud aluseks Kultuuriministeeriumi arengukavade ja tööplaanide koostamisel ning teiste ministeeriumide arengudokumentide ja õigusaktide kooskõlastamisel. Alates 2020. aastast planeeritakse riigi eelarvestrateegia kultuuri tulemusvaldkonnas elluviidavaid tegevusi riigi tegevuspõhisele eelarvestamisele ülemineku protsessis koostatava kultuuriprogrammi alusel, mis on erinevate perioodide lõikes kättesaadavad Kultuuriministeeriumi kodulehel.

Peamised olulised poliitikamuudatused 2014-2020 olid:

- 1) kultuuri regionaalse kättesaadavuse tagamine ja suurendamine;
- 2) kultuurikorralduse institutsionaalsete ümberkorralduste jätkamine, sh kultuuriasutuste juriidilise vormi muudatused (sh riigiasutuste ümberkorraldamine sihtasutusteks ja koostöö suurendamine kohalike omavalitsustega);
- 3) muinsuskaitse alase tegevuse ümberkujundamine läbi uue seaduse ja Muinsuskaitseameti rolli muutmise;
- 4) väljaannete säilituspoliitika ümberkujundamine läbi uue säilituseksemplari seaduse ja Eesti Rahvusraamatukogu rolli muutmise;
- 5) kultuuritöötajate miinimumpalga järjekindel tõstmine ja vabakutseliste sotsiaalsete garantiide probleemile lahenduste otsimine, samuti kunstniku- ja kirjanikupalga algatus vähem institutsionaliseerunud valdkondades loometöö toetamiseks;
- 6) huvihariduse kättesaadavuse suurendamine;
- 7) laulu- ja tantsupeo traditsiooni hoidmine ja elujõulisuse tagamine, sh läbi juhendajate tasumeetme rakendamise;
- 8) Eesti erinevates piirkondades olulise tähtsusega kultuurihoonete ehitamine või renoveerimine.

¹ https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/3140/2201/4002/RKo_lisa.pdf

Lõpparuandes jätkame eelmistel aastatel väljakujunenud aruande kaheosalise struktuuriga. Esimese osa peatükkides anname ülevaate kultuuri valdkondade ülesest kultuuripoliitika kujundamisest, rakendamisest ning välissuunalistest tegevustest. Aruande teises osas kajastame arenguid kõigis Kultuur 2020 nimetatud kultuuri alavaldkondades. Tegevuste kajastamisel tuginame ühelt poolt Kultuur 2020 eesmärkidele, kuid teisalt vaatleme alavaldkondades elluviidud tegevusi ka laiemalt.

Kohalike omavalitsuste tasandil elluviidavaid tegevusi aruanne detailselt ei kajasta.

ÜLEVADE KULTUURIVALDKONNA PEAMISTEST TULEMUSTEST 2014–2020

Kultuuripoliitika üldine eesmärk, mis on olnud aluseks kultuuripoliitika kujundamisele ja elluviimisele, on kujundada loovust väärtustav ühiskond, hoides ja edendades eesti rahvuslikku identiteeti, uurides, talletades ja kandes edasi kultuurimälu ning luues soodsad tingimused elujõulise, avatud ja mitmekesise kultuuriruumi arenguks ning kultuuris osalemiseks.

Meie kultuuril on perioodil 2014 - 2020 läinud hästi. Eesti kultuur on elujõuline ja kultuuri kättesaadavus on hea.

Eeltoodu saab kinnitust nii rahastuse, investeeringute kui muude näitajate lõikes. Vaatamata eesti keele- ja kultuuriruumi väiksusele on meie kultuurimaastik mitmekesine ja kõrgetasemeline ning kultuur on Eesti inimestele oluline. Kultuuris osalemine on aastate jooksul suurenenud. Kui vaadelda kultuuris osalemist 2014. ja 2019. aasta võrdluses, näeme, et viie aasta jooksul on kasvanud nii teatrite, kinode, kontsertide, kunstinäituste, muuseumide kui ka raamatukogude külastatavus (vt Tabel 1). Mitmes valdkonnas (kinod, teatrid, muuseumid) oli 2019. aasta külastatavuse poolest läbi aegade edukaim. Märkimisväärselt suur külastajate arv oli 2019. aastal ka kunstinäitustel ja muusikasündmustel.

Kultuur 2020

1. Riik loob võimalused kultuuri arenguks ja kättesaadavuse parandamiseks nii kultuuri loojatele kui sellest osasaajatele. Kõigile Eesti elanikele peab olema tagatud võimalus kultuuri luua ja sellest osa saada sõltumatult regionaalsetest, sotsiaalsetest, kultuurilistest, etnilistest, vanuselistest, soolistest või teistest individuaalsetest eripäradest ja -vajadustest.

22. Riik võtab regionaalses kultuurikorralduses suuna ülesannete ja vastutuse selgemaks määratlemiseks koostöös kohalike omavalitsuste, omavalitsusliitude ning kolmanda sektori organisatsioonidega.

23. Riik loob erivajadustega inimestele paremad võimalused kultuuris osasaamiseks, arvestades kultuuritaristu rajamisel ja renoveerimisel puudega inimeste vajadustega ja toetades kultuuriasutustes erivajadustega (sh liikumis-, meele-, vaimu- või muu puudega) inimeste kaasamiseks elluviidavaid algatusi ja programme.

Tabel 1. Kultuuriasutuste arv, külastajate arv ja kultuurisündmuste arv 2014. ja 2019. aasta võrdluses

	Asutuste arv		Kultuurisündmuste arv (lavastuste, filmide, kontsertide, näituste arv)		Külastajate arv	
	2014	2019	2014	2019	2014	2019
Etenduskunstid*	37	65	525	621	1 050 247	1 294 516
Film ja kinolevi**	11	20	353	428	2 600 204	3 685 828
Helikunst***	696	880	6292	4998	1 589 000	1 211 100
Kunst****	...	82	...	966	...	1 921 415
Muuseumid*****	196	180	1780	1232	3 397 000	3 514 000

Kultuuriministeeriumi arvutused

* Arvestatud on neid asutusi, mis esitavad statistikat Eesti Teatri Agentuurile.

** Esitatud kinode arv, kohti, kus on võimalik filme näidata oli 2019. a 56 ja 2014. a 48.

*** Kontserdikorraldajad Statistikaameti andmetel.

**** Andmed Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus.

***** Esitatud on muuseumides toimunud näituste arv.

***** Esitatud on lugejate arv.

„...“ - andmed ei ole kättesaadavad.

2017. aastal toimunud kultuuris osalemise uuringu järgi² osales kultuurielus 2017. aastale eelnenud 12 kuul 78,7% rahvastikust, kaks aastat varem (2015) 84,4% rahvastikust. Kõige enam külastasid Eesti elanikud 2017. aastal möödunud 12 kuu jooksul kinosid (50,6%), kontserte (49,6%) ja teatreid (41,2%). Vähem käidi kunstigaleriides (17,9%), külastati käsitöösündmusi (15,4%), muud kultuurisündmused (6,8%) ja kirjandussündmused (5,2%). Kultuurielus ei osalenud 2017. aastale eelneval 12 kuul 21,3% Eesti elanikkonnast, kes olid vanemad kui 15-aastased.

2017. aasta uuringu alusel oli kõige suurem grupp 15-aastastest ja vanemast Eesti elanikkonnast, kes osales kultuurielus 2017. aastale eelnenud 12 kuul, üliõpilased ja mittetasustatud praktikandid (98,7%), noored vanuses 15 - 24 (94,5%) ja 25 - 44 aastased inimesed (90,9%), täis- või osaaajaga töötajad (88%) ja kõrgharidusega inimesed (87,1%). Rohkem jäid kultuurielust kõrvale põhiharidusega inimesed (67,8%) ja pensionärid (52,1%). Naised osalesid kultuuris aktiivsemalt (80,8%) kui mehed (76,4%). Uuringu kohaselt on piirkonniti kultuuri tarbimises märgata erinevusi, sest – eeldatavasti sotsiaalmajanduslike tegurite koosmõjus – on paikkonniti kultuuris osalemises mõningane langustrend.

2017. aastal läbiviidud üle-Euroopalise uuringu „Eurooplased ja kultuuripärand“ andmetel külastas Eestis viimase 12 kuu jooksul mälestist 71% inimestest ja muuseumi 62% inimestest. 45% inimestest külastab Eestis pidevalt kultuuripärandiga seotud kohti ja üritusi.³

2020. aasta kevadel alanud ülemaailmne tervisekriis seoses COVID-19 pandeemia puhkemisega on oluliselt mõjutanud Eesti elu, sh kultuurielus osalemist, erinevaid kultuuri loomise võimalusi ja kogu Eesti kultuurivaldkonda tervikuna. Seetõttu on järgnevatel aastatel väga oluline toetada kultuurivaldkonda kriisist väljumisel ja keskenduda kultuurivaldkonna vastupanuvõime tõstmisele erinevate kriiside kontekstis. Tuleb näha kultuuri panust ühiskonna toimetulekul erinevate (majanduslike, finants-, tervishoiu- jt) globaalsete kriiside ja väljakutsetega. COVID-19 pandeemia valguses on Kultuuriministeriumil oluline roll inimeste elukaareleste kultuuri- ning huvitegevustes osalemise võimaluste analüüsimisel ja edendamisel erakorralistes tingimustes, arvestades nende tegevuste võimalikku mõju inimeste vaimsele tervisele. Kultuurivaldkond tervikuna saab aidata kaasa ühiskondlike lõhede vähendamisele ning iga inimese heaolu suurendamisele ja toimetuleku parandamisele.

KAS TEADSID?

- **kultuuriametialadel nii era- kui ka avalikus sektoris töötab 33 100 inimest (2018)**, mis on +32% enam kui 2010. aastal, kellest enam on naisi (55,8%), noori vanuses 25-44 (47,5%), kõrgharidusega (59,4%) ja täistööajaga (78,5%) inimesi.
- **10 200 ettevõtet tegutseb kultuurivaldkonnas (2018)**
- riigi kultuuriasutused kasutavad pinda kokku peaaegu 400 000 m².

² Kultuuris osalemise uuring, Statistikaamet 2017.

<https://www.stat.ee/et/esita-andmeid/andmete-esitamisest/isiku-uuringud#Mis-uuring-see-on-35>

³ Eurobaromeetri uuring „Eurooplased ja kultuuripärand“, 2017.

https://europa.eu/cultural-heritage/toolkits/special-eurobarometer-europeans-and-cultural-heritage_et.html

Praxise läbiviidud „Kultuuripoliitika põhjaluste aastani 2020 lõpphindamise“⁴ kohaselt selgub, et Eesti kultuurimaastik on mitmekesine, kultuurielus osalemist on riik omalt poolt toetanud nii toetusprogrammide kaudu kui rahastuse tagamisega olulistele organisatsioonidele. Kultuurist osasaajate arv on aastast aastasse kasvanud. „Kultuuripoliitika põhjalustes aastani 2020“ sõnastatud prioriteetidest lähtudes oli kultuuripoliitika perioodil 2014–2020 suhteliselt edukas. 13 kultuurivaldkonna kokku 69 prioriteedi analüüsi põhjal on neist 17 (pigem) saavutatud, 46 saavutatud (pigem) osaliselt ning ainult 6 ei ole (pigem) saavutatud. Arvestades nii valdkondade üleste prioriteetide saavutamise edusamme kui kitsaskohti, mida Kultuur 2020 lõpphindamisel analüüsiti nelja peamise teema lõikes (kultuurielus osalemine osasaajatena, kultuurielus osalemine loojatena, kultuuripoliitika rahastamine, kultuuripoliitika juhtimine ja sidusus), võib tõdeda, et **riigi senised tegevused on olulise prioriteedina panustanud eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimisse läbi aegade ja võimaldanud eesti rahvusel, keelel ja kultuuril areneda.**

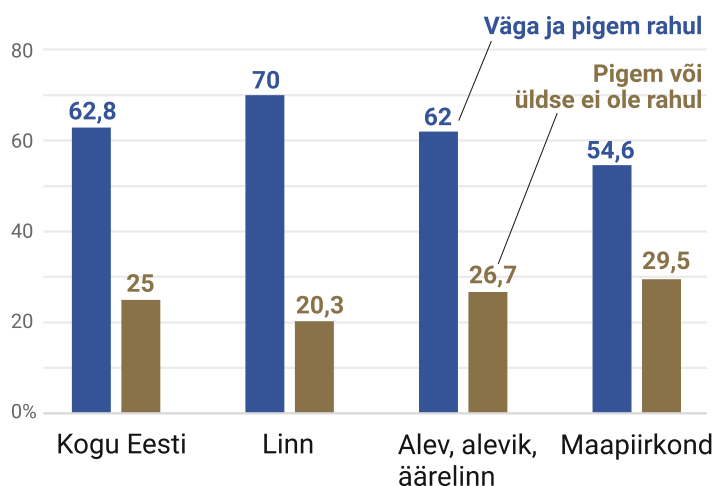
Regionaalne kättesaadavus

2017. aastale eelneval 12 kuul olid kultuuris osalemise regionaalse kättesaadavuse erinevused suhtelised suured - 19%. Kõige enam osalesid kultuurielus Tartumaa, Harjumaa ja Tallinna elanikud (83%), kõige vähem Valgamaa elanikud (64%). Seega tuleks nii riigi kui kohaliku omavalitsuste tasandil panustada edaspidiselt jätkuvalt kultuuri regionaalsesse kättesaadavusse.

Eestis on rakendatud mitmeid nii riigi kui ka erasektori poolt rahastatud kultuurivaldkonna toetusprogramme, üritusi ja muid algatusi, eesmärgiga pakkuda inimestele suuremaid võimalusi kultuurielamustest osa saada, sealhulgas ka lastele ja noortele. Kuigi toetusprogramme ja taotlusvoore on mitmeid, siis ei ole piirkonniti endiselt kõigile tagatud võrdsed võimalused kultuurist osasaamiseks. 2020. aastal kohalike omavalitsuste elanike hulgas läbiviidud elukeskkonnaga rahulolu uuringu⁵ tulemuste alusel on Eesti kohta tervikuna vastanute **rahulolu vaba aja kultuurse veetmise võimalustega väga hea või pigem hea** (62,8% vastanutest), olles mõnevõrra kõrgem linnas (70%) kui alevikes ja äärelinnades (62%) või maapiirkondades (54,6%).

Joonis 1. Rahulolu vaba aja kultuurse veetmise võimalustega 2020. aastal

Allikas: Statistikaamet

⁴ Kultuuripoliitika põhjalused aastani 2020 lõpphindamine, Praxis 2021, avaldamisel.

⁵ Statistikaameti poolt läbiviidud: https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika_piirkondlik-rahulolu/KO11

Mustjala festival 2019. Ninase rannakaitsepatari, Saaremaa. Foto: Aare Tammesalu

Muuseumide regionaalse kättesaadavusega on olukord hea. Kultuuriministeeriumi tegevustoetust on saanud igal aastal igast maakonnast vähemalt üks muuseum. Väga lai on ka tegevustoetust saavate muuseumide temaatiline valik, st et muuseumide leidub erinevate huvidega külastajate jaoks. Eesti on muuseumidega tihedalt kaetud, peaaegu igas piirkonnas on võimalus osa saada atraktiivsetest ja harivatest näitustest. Muuseumide **külastatavus on viimase kümnendi jooksul oluliselt kasvanud**, külastajaid on nii Eestist kui ka väljastpoolt. **Kasvutrendi näitavad ka muuseumide pakutavad haridustegevused** erinevatele sihtgruppidele.

Alates 2014. aastast on riik Eesti Kultuurkapitali kaudu toetanud Eesti **regionaalse kinovõrgu arendamist ja kinodesse digitaalse projektsiooni- ja helitehnika soetamist**, mille tulemusel on nüüd kaasaegne kino vaatamise võimalus kõikides Eesti maakondades. Seeläbi said mitmed väiksemad kohad, nagu Tõrva, Kilingi-Nõmme, Kose, Põltsamaa, Mustvee, Rapla, Järva-Jaani ja Vändra, uue projektsioonitehnika, millega paranes oluliselt ka kinokunsti üle-eestiline kättesaadavus.

Üle poole Kultuuriministeeriumi toetatud projektidest ja kontserdikorraldajatest on aktiivsed nii regionaalselt kui ka noorteprogrammide korraldamises. Näiteks on piirkondliku muusikaelu aktiveerijana oluline roll SA Eesti Kontserdi haldusalas olevatel kontserdimajadel Jõhvis, Tartus ja Pärnus.

Mitmed Kultuuriministeeriumi toetusprogrammide vahendeid saanud **festivalid, kontserdikorraldajad ja kollektiivid tegutsevad edukalt ka väljaspool Tallinna**, kaasates kohalikke kogukondi. Eesti Muusikanõukogu korraldatud rahvusvaheline muusikapäev on läbi

aastate 1. oktoobril viinud žanriliselt mitmekesise paleti muusikat neisse Eesti piirkondadesse, mille elanikel on vahetuid muusikakogemusi harva.

Regionaalsete näitusemajade areng on riigi vaates jäänud pigem tagaplaanile. Suurt osa kohalike näituseasutusi peavad üleval kohalike omavalitsuste või erasektori toetused, aga ka kolmanda sektori organisatsioonid (nii omatulu kui ka isikliku entusiasmi toel). **Kõik** – nii alustavad kui ka pikalt tegutsevad **galeriid ja näitusemajad**, ja seda sõltumata võimalikust osalusest kunstiturul – **vajaksid** praegusega võrreldes oluliselt suuremat avalikku **toetust**, eriti **investeeringute ja halduskulude osas**. 2019. aastal Eestis toimunud 966 kunstinäitusest toimusid peaaegu pooled Tallinnas (417 näitust, 39 näitusemaja), teisel kohal oli Tartu (151 näitust, 8 näitusemaja) ja kolmandal Kuressaare (63 näitust, 5 näitusemaja).

Samas on perioodi jooksul toonud olulist mõju **kunstiteoste tellimise seadus**. Alates seaduse jõustumisest 2011. aastal on **tellitud juba ligemale 100 teost** erinevatesse asutustesse üle Eesti, sh kutsehariduskeskustesse, tervishoiuasutustesse, koolidesse, sh on enim konkursse läbi viinud Riigi Kinnisvara AS. Ka tellimuste rahaline maht on varieerunud 7000 eurost kuni maksimumi ehk 65 000 euroni. Tellitud on nii skulptuure, installatsioone, maalikunsti teoseid kui ka fotograafiat.

Professionaalset teatrit ja tantsu viib jätkuvalt kõikjale toetusprogramm „Teater maal“. Kultuuriministerium rahastab nii etendusasutuste tegevust, teatritöötajate väärikat palka ning laiemalt rahvusvahelise teatripildi toomist igasse Eestimaa nurka etenduskunsti festivalide ja koostööprojektide kui ka lavastuste toetamise kaudu.

Kultuurielus osalemise üheks oluliseks näitajaks on ka **rahvakultuuri harrastajate arv, mis on jätkuvalt kõrgel tasemel**, kuid nõuab tähelepanu oma langeva trendi tõttu.

Allikas: Rahvakultuuri harrastajad, 2008-2020, Statistikaamet⁶. Foto: Kaja Liivak

⁶ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_kultuur_rahvakultuur/KU61

01.01.2014 jõustusid **muuseumiseaduse** sätted, mis võimaldavad riigimuuseumidesse ja riigi sihtasutuse muuseumidesse **tasuta või soodsamat sissepääsu mitmetele ühiskonna rühmadele**, kes on teistest haavatavamad (puuetega inimesed, pered).

Eesti on teinud ettevalmistused **ühinemiseks Euroopa Nõukogu raamkonventsiooniga**, mis käsitleb kultuuripärandi väärtust ühiskonnas (nn Faro konventsioon⁷). Konventsiooni üks **keskne mõte on igäihe õigus saada kultuuripärandist osa omal valikul**. Riik peab tagama tingimused, mis toetavad osalemist kultuuripärandiga seotud tegevustes - selle määratlemisel, uurimisel, tõlgendamisel, kaitsel, säilitamisel ja esitlemisel.

Kohalike omavalitsuste ühinemisega ehk haldusreformi läbiviimise käigus 2017.- 2018. aastatel muudeti kohalike omavalitsuste ülesandeid, lisades seaduse tasandil kultuuritöö korraldamise kohaliku omavalitsusüksuse ülesandeks, **eesmärgiga tugevdada kohaliku tasandi rolli eesti kultuuri jätkusuutlikkuse tagamisel**.

Kultuuri ligipääsetavus

Kultuuriministeerium on teinud koostööd Sotsiaalministeeriumi ja teiste partneritega elukeskkonna ligipääsetavuse edendamiseks ja universaalse disaini põhimõtete rakendamiseks kõigile kättesaadava elukeskkonna kavandamisel ja loomisel. Nt 2016. aastal osales Kultuuriministeerium **ligipääsetavuse nõukogu** töös ja aitas kaasa toimunud „Universaalse disaini konkursi“ läbiviimisele. 2017. aastal valmis **erivajadustega inimeste kultuurist osasaamise parandamiseks** MTÜ Kakora eestvedamisel ja Eesti Töötukassa ning Kultuuriministeeriumi toetusel **käsiraamat ligipääsetava ja mitmekülgse kultuuriütuse korraldamiseks**. Käsiraamatu soovitusel on suunatud korraldatava ürituse ligipääsetavuse tõstmisele, eesmärgiga anda lisaväärtust ühiskondlikule ja sotsiaalpoliitilisele keskkonnale, et erandid saaksid tulevikus normiks. Lisaks toimusid 2017. aastal Kultuuriministeeriumi haldusala asutuste juhtidele kultuurisündmustele ligipääsetavuse teemalised koolitused.

Kultuuriministeerium tellis 2018. aastal Eesti Rahvusringhäälingult **kuue mängufilmi varustamise vaegkuuljatele mõeldud eestikeelse subtiitertõlkega**, mis tehti üldsusele kättesaadavaks portaalis arhiiv.err.ee. Etenduskunstide valdkonnas andsid **kirjeldustõlkega etendusi** 2018. aasta jooksul nii Endla kui Ugala teatrid. Tallinna Kunstihoone viis 2019. aasta jooksul läbi põhjaliku **ligipääsetavuse auditi**. Lisaks finantseeris ministeerium Tallinna Kunstihoonesse **invatõstuki** paigaldamist, mida saavad kasutada ka väikelapse jalutuskäruka liikujad.

Nägemispuudega või mõne muu trükitud teksti lugemispuudega inimestele parema kultuurist osasaamise võimaluse tagavad **Eesti Pimedate Raamatukogus** igal aastal valmistatud ja veebiraamatukogust 960 lugejale kasutatavaks tehtud kokku üle **5155 eesti- ja võõrkeelset heli ning e-raamatut, ajalehte ja ajakirja**. 2018. aastal lisandus kogusse ka üheksa kirjeldustõlkega filmi.

⁷ <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

Muuseumide ühine soov on **pakkuda elamust kõigile külastajatele**, olenemata inimese erivajadusest. Kõige süsteemsemalt on selles suunas tegutsenud juba mitmeid aastaid Eesti Kunstimuuseum, kelle viie filiaali haridusprogrammides saavad osaleda nii liikumis-, nägemis-, kuulmis-, intellekti- kui liitpuudega lapsed, noored ja täiskasvanud.

Alates 2019. aastast osaleb Kultuuriministerium Riigikantselei juurde loodud **ligipääsetavuse rakkerühma** töös, kelle ülesanne on esitada 2021. aasta suveks ettepanekud, poliitikasuunised ja lahendused, mis võimaldavad lähima kümne aasta jooksul liikuda kõikidele inimestele ligipääsetava ühiskonna, avaliku ruumi ja teenuste suunas. Eesmärk on ligipääsetavuse ja universaalse disaini põhimõtete rakendamine kõikide poliitikavaldkondade loomuliku osana, seades esikohale avaliku sektori eeskujuna ning ligipääsetavuse alase teadlikkuse ja pädevuse tõstmise ühiskonnas läbivalt. Kultuuritaristu rajamisel ja renoveerimisel seatakse järjest enam eesmärgiks inimeste **erivajadustega arvestamine** läbi inimese kogu elukaare.

Siiski on oluline välja tuua, et ligipääsetavuse käsitlus on pigem olnud erivajadustega inimeste keskne (sageli ka ainult füüsilise ligipääsu keskne) ja piisavalt ei ole arvestatud ligipääsetavuse laiemat ehk nn elukaare kontseptsiooni. **Väga hea näide terviklahendusest on 2019. aastal põhjalikult renoveeritud Paks Margareeta ja sealne Sihtasutuse Eesti Meremuuseum püsinäitus.** See on ligipääsetav nii liikumis-, nägemis- kui ka kuulmispuudega inimestele, aga ka eakatele ning igas vanuses lastega peredele. Loodud on ligipääsetavuse tervikkontseptsioon, mis tähendab, et lisaks hoone füüsilisele ligipääsetavusele, on ligipääsetav ka ekspositsioon. Põhimõtet, et muuseumid peavad olema kõigile ligipääsetavad ning seda nii hoone kui ka sisuteenuste mõttes, on hakatud teadvustama alles viimastel aastatel.

Alates 2019. aastast on ligipääsetavus kultuurimälestiste toetamisel riigieelarvest üheks hindamiskriteeriumiks. Arvestatakse ka informatsiooni olemasolu, mis suurendaks mälestisega tutvumise võimalusi. Rohkemate inimeste ligipääs, eriti avalikus kasutuses olevatele hoonetele, tagab mälestistele jätkusuutlikuma kasutuse.

Eesti Meremuuseumi (Paks Margareeta) sisevaade. Foto: Eesti Meremuuseumi koduleht

HUVIHARIDUSE JA HUVITEGEVUSE KÄTTESAADAVUS

Vabariigi Valitsus andis 2016. aastal heakskiidu Kultuuri- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel välja töötatud **noorte huvitegevuse toetussüsteemi kontseptsioonile**. Haridus- ja Teadusministeeriumi 1. septembrist 2017. aastast rakenduva toetusskeemi eesmärk oli anda **igale lapsele võimalus osaleda kvaliteetses juhendatud regulaarses huvitegevuses**. Toetuse eesmärk oli suurendada 7–19 aastaste laste ja noorte osalemist regulaarses huvitegevuses, parandada teenuse kättesaadavust ja kvaliteeti ning tagada mitmekesisem valik kõikides Eesti piirkondades. Toetust on rakendatud peamiselt kohalike omavalitsuste kaudu.

Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul⁸ on huvihariduse ja -tegevuse riikliku lisatoetuse toel kasvanud huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavus ja kvaliteet kõikides huvialavaldkondades. Kõige rohkem on uusi võimalusi loodud üldkultuuri valdkonnas, kuid positiivne muutus on toimunud ka loodus- ja täppisteaduste valdkonnas – loodud on uusi võimalusi ja soetatud uusi õppevahendeid. 2017. – 2019. aasta toetuse kasutamise tulemused⁹ kinnitavad, et sellel on olnud positiivne mõju noorte huvihariduse ja -tegevuse mitmekesisusele ja kättesaadavusele ning toetust on kasutatud eesmärgipäraselt. Kõik omavalitsused kasutasid toetust nii mitmekesisuse kui ka kättesaadavuse parandamiseks. 2019. aastal oli enim ehk 42% tegevustest loodud osalemiseks kultuurivaldkonnas¹⁰, vähem on ellu viidud loodus- ja täppisteaduste valdkonna tegevusi (15% tegevustest).

Huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavus on paranenud ka tänu **lisandunud huvikoolidele ja avatud noortekeskustele**, mis toovad huvitegevused lastele ja noortele lähemale. 2020. aastal tegutses 304 avatud noortekeskust ja 774¹¹ huvikooli¹².

Kultuur 2020

2. Haridusvaldkonna korraldamisel tuleb arvestada, et kultuuris osalejate järelkasvu tagamiseks on oluline alustada kultuurialaste teadmiste ja oskuste omandamisega juba varases eas. Selleks tuleb riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös luua võimalusi kogu hariduses, sh huvihariduses ja huvitegevuses. Samuti on nii formaalses kui mitteformaalses hariduses olulisel kohal loovusõpe ja funktsionaalse lugemisoskuse arendamine. Kultuuriasutustel on hariduslike programmide ja tegevuste elluviimisel oluline roll formaalse hariduse mitmekesistamisel ja rikastamisel, mistõttu peab riik oluliseks kultuuriasutuste kaasamist õppekavade ettevalmistamisel ja täitmisel.

3. Kultuurialane kõrgharidus peab lähtuma tööjõuvajadusest ja demograafilistest muutustest ning olema rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline. Riik soodustab kõrgkoolide arendustegevusi, ühisõppekavade loomist, taristu riskasutust, rahvusvahelist koostööd ja doktoriõpet. Valdkonnas omandatav haridus on tihedalt põimitav selle kasutatavusega teiste sidusvaldkondade poolt. Riik võtab suuna kultuuri- ja kunstialast kõrgharidust andvate kõrgkoolide võrgustiku korrastamiseks eesmärgiga rakendada parimal viisil olemasolevaid võimalusi ning tagada kõrghariduse kvaliteet ja jätkusuutlikkus. Samuti annab riik välja stipendiume kultuurierialade üliõpilastele väliskõrgkoolides õppimise toetamiseks.

⁸ https://www.hm.ee/sites/default/files/htm_tulemusaruanne_2019.pdf

⁹ Haridus- ja Noorteameti andmed. Riikliku huvihariduse ja huvitegevuse 2017-2020 perioodi tulemuste ja kavade analüüs.

¹⁰ Kultuurivaldkond sisaldab siin tegevusi tantsu, kunsti, muusika ja üldkultuuri valdkonnast.

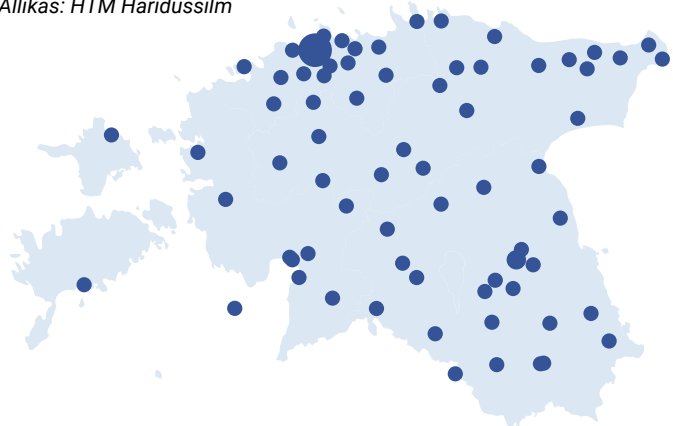
¹¹ Arvestatud on huvikoolidega, kes on vaatlusalusel õppeaastal õppurite ja pedagoogide andmed kinnitanud. Andmete kinnitamine on ainus objektiivne näitaja, mille alusel hinnata, kas asutuses toimub õppetöö või mitte.

¹² Haridus- ja Teadusministeeriumi andmed.

Huvikoolides õppis kokku 104 998 isikut, kellest 82 417 olid noored (vanuses 7-26).

Joonis 2. Huvikoolide jagunemine omavalitsuseti

Allikas: HTM Haridussilm

Huvihariduse mitmekesisust ja kättesaadavust näitab **õppekavade arv valdkonniti, mis on alates 2012. aastast olnud kasvutrendis** (vt joonis 3). Kõige enam õppekavasid, nii käesoleval õppeaastal kui ka pidevalt aastate lõikes, on olnud muusika ja kunsti erialadel.

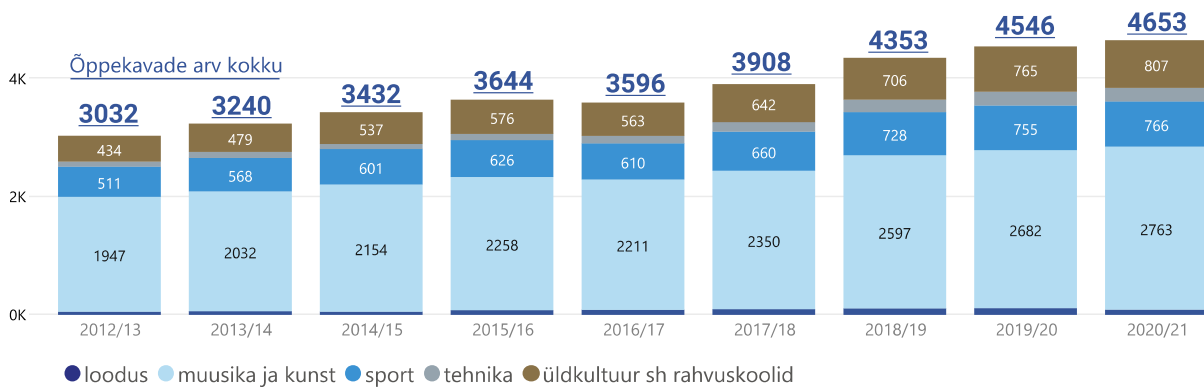
Ka õppurite arv on järjepidevalt tõusnud,

jõudes 2020/2021 õppeaastaks 147 031 õppurini¹³ (vt joonis 4). Kõige enam õppureid on spordi õppevaldkondades (52%), seejärel muusika ja kunsti õppevaldkondades (28%). Proportsioonid jäävad sarnaseks kui vaadata eraldi noorte vanuserühma – 55% 7-26aastastest õppuritest on spordi õppekavadel, 27% muusika ja kunsti, 13% üldkultuuri, sh rahvuskoolide õppekavadel, 3% tehnika ja 1% looduse õppekavadel.

OSKA uuringu kohaselt (2019)¹⁴ varieerub kultuuri ja loometegevuse valdkonna töötajate haridustee tökohapõhisest väljaõppest kuni teaduskraadi omandamiseni. Enamiku põhikutsealade esindajatest saab liigitada tippspetsialistide hulka, kelle keskharidusjärgne haridustee kestab kolm kuni viis aastat. Muusikute ja balletiartistide puhul tuleb õpingutega alustada juba

Joonis 3. Õppekavade jaotus huvialavaldkonniti

Allikas: HTM Haridussilm

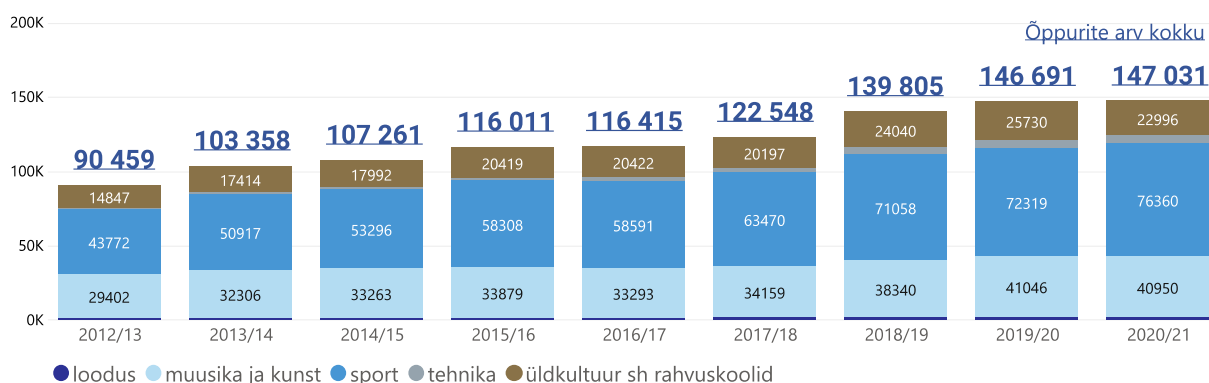

¹³ Üks isik võib õppida rohkem kui ühes huvikoolis ja enam kui ühel õppekaval, seetõttu on huvikooli õppurite koguarv õppekavade lõikes kõrgem kui huvikoolis õppijate arv.

¹⁴ https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/10/OSKA-Kultuur-ja-loometegevus_I-osa_uuringuaruanne_2019_06.04.20.pdf

Joonis 4. Õppurite arv õppevaldkondade lõikes, kõik huvikooli õppurid

Allikas: HTM Haridussilm

varases nooruses, samas käsitööskusi on võimalik omandada ka mahukama täiendus- koolituse raames täiskasvanueas. Suurimaid muutusi kultuuri ja loometegevuse valdkonnas saab iseloomustada järgmiste märksõnadega: rahvusvahelistumine, sotsiaalsed tegurid, tehnoloogia areng, elamusmajanduse kasv, tegevusmudelite areng, intellektuaalse omandi väärtustamine, hariduse omandamise mitmekesisustumine, organisatsioonile seatud muutuste kasv, kohalikkuse väärtustamine ja haldusreformi mõjud. Maailma Majandusfoorumi (2018) raport¹⁵ tõdeb, et praegu on veel vara prognoosida, kuidas ja mil määral tehnoloogia järgnevatel aastatel või aastakümnetel loometegevust muudab. Sellest hoolimata toob raport välja peamiste mõjuritena valdkonna arengule tehisintellekti, liit- ja virtuaalreaalsuse, jagamismajanduse, loomeprotsesside väärtusahela ümbermõtestamise ja plokiahela. **Kultuuri ja loometegevuse valdkond paistab silma kõrge vabakutseliste loovisikute ja mikroettevõtete arvuga.**

¹⁵ Allikas: World Economic Forum (2018). „Creative Disruption: The impact of emerging technologies on the creative economy“. http://www3.weforum.org/docs/39655_CREATIVE-DISRUPTION.pdf.

ÜLEVADE KULTUURIPOLIITIKA KUJUNDAMISEST AASTATEL 2014–2020

Kultuuripoliitikat kujundab vastutava ministriumina Kultuuriministeerium. Lisaks viiakse kultuuripoliitikat ellu ka teiste seotud valdkondade ja organisatsioonide tegevuste kaudu. Samal moel avaldub rakendatavate poliitikate mõju. Kultuuripoliitikal on suur ühisosa haridus-, regionaal-, sotsiaal-, majandus-, turismi-, maaelu- ja lõimumisvaldkonnaga. Poliitika elluviimisel on tihedad seosed ka eesti keele ning hõimurahvastele ja rahvuskaaslastele suunatud tegevuste elluviimisega. Ühiselt luuakse Eesti identiteeti, seostudes nii Eesti sise- kui ka välispoliitikaga. Seega riigi kultuuripoliitika kujundamises ja elluviimises on oluline osa ja vastutus lisaks Kultuuriministeeriumile paljudel teistelgi riiklikel institutsioonidel ja kodanikuühiskonna organisatsioonidel. Keskse rolliga on kohalikud omavalitsused, kes tagavad kohalikus kultuurikorralduses eesti kultuuri järjepidevuse hoidmiseks soodsa ja turvalise kasvukeskkonna ning loovad ühiseid väärtusi kandvat lõimunud ja sidusat ühiskonda. Kõikides ministriumide rakendatavates toetusmeetmetes on komisjonidesse kaasatud partnerorganisatsioonide esindajad.

Kultuuriministeeriumi jaoks on strateegilise planeerimise protsessides viimaste aastate jooksul olulisemateks olnud uue kultuurivaldkonna arengukava 2021-2030 („**Kultuur 2030**“) väljatöötamise juhtimine ja uue kultuurilise mitmekesise (sh lõimumise ja kohanemise) valdkonda sisaldava arengukava – „**Sidus Eesti 2030**“ – väljatöötamisel osalemine. Mõlemad arengukavad jõuavad peatselt arutamiseks Riigikogu ette.

Lisaks osales Kultuuriministeerium aktiivselt Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt alustatud haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna järgmise perioodi 2021 – 2035 strateegiate ja Välisministeeriumi juhtimisel koostatava „Välispoliitika arengukava 2030“ väljatöötamise protsessis, samuti arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtide ja arenguvajaduste seadmisel.

Kultuuriministeerium on üha enam **panustanud teadus- ja arendustegevuse võimekuse tõstmisse**. Ministeeriumi võimekus tellida rakendusuringuid ning koostöö teiste ministriumide ja Eesti Teadusagentuuriga paranes suuresti tänu Euroopa Regionaalarengu Fondi

Kultuur 2020

4. Kultuuripoliitika kujundamine ja elluviimine on avatud ja läbipaistev ning sellesse on kaasatud nii valdkondlikud kui kogukondi ja vabakonda esindavad loomeliidud, arenduskeskused ja teised partnerorganisatsioonid. Kultuurivaldkonna eesmärgid sõnastatakse valdkonna ja riigi koostöona, lähtudes regulaarselt uuendatavatest strateegiatest. Kultuurivaldkonna seadusandluse koostamisel lähtub riik õiguspoliitika arengusuundadest, vältides valdkonna ülereguleerimist.

5. Kultuuripoliitika elluviimisel kogutakse argumenteeritud otsuste tegemiseks ja nende mõju hindamiseks riigi eestvedamisel süsteemselt statistikat kõikide kultuurivaldkondade kohta, teostatakse uuringuid ja soodustatakse teadustööd.

*Kultuur 2030_arutelu Kirjanike majas 22.03.2019.
Foto: Kultuuriministeerium*

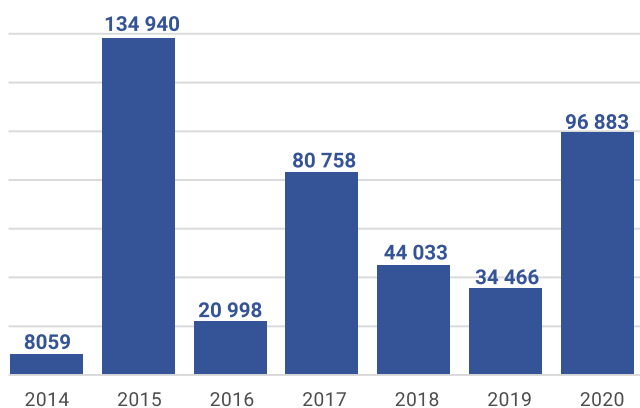
RITA programmile¹⁶. 2017. aastal loodi ministeeriumisse teadus- ja arendustegevuse koordineerimiseks eraldiseisev teadus- ja arendusnõuniku ametikoht. 2020. aasta lõpus otsustas ministeerium luua **humanitaarteaduste**, sh kultuuri- ja loomevaldkondade, **teadus- ja arendustegevuse programmi**, et suurendada humanitaarteaduste, kultuuri- ja loomevaldkondade võimekust kaasa rääkida eesti keele ja kultuuriruumi arendamisel.

Aastatel 2014-2020 viidi Kultuuriministeeriumi poolt läbi **24 uuringut**.

Valitsemisala teadus- ja arendustegevus on korraldatud valitsemisala asutuste riigieelarveliste tegevustoetuste ja toetusmeetmega. Kultuuriministeeriumi valitsemisala evalveeritud teadus- ja arendusasutus on Eesti Rahva Muuseum.

Teadus- ja arendustegevust rahastatakse ka toetusmeetmetega, mis on suunatud kindlale kultuurialale¹⁷. Nt rahvuskultuuri toetusmeetmetega aitab ministeerium säilitada kultuuriruumide vaimset kultuuripärandit ning kogukondi. Selle raames valmivad murdekeelsed sõnaraamatud, teaduskogumikud, pärimuse analüüsid jne. Ülevaade Kultuuriministeeriumi uuringutest on leitav aadressilt: www.kul.ee/uuringud.

Joonis 5. Kultuuriministeeriumi teadus- ja arendustegevuse otsene kulu perioodil 2014-2020, eurodes

Kultuuri õigusloome valdkonnas on perioodil 2014–2020 toimunud palju tegevusi, olulisemad nendest järgmised:

- ◆ 2014. aastal alustati mitmete oluliste õigusloomeliste tegevustega, sh uue **muinsuskaitse seaduse eelnõu** ja **Euroopa Liidu toetusmeetmete määruste** väljatöötamisega, **etendusametuse seaduse**, **Eesti venekeelse inforuumi valdkondlike aluspõhimõtete kujundamisega**. 2014. aastal algatati Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2014/26/EL autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul, ülevõtmine.
- ◆ 2014-2015 muudeti **kunstiteoste tellimise seadust**, eesmärgiga lihtsustada kunstiteoste tellimise protsessi ning täpsustada teose tellimise ja eksponeerimise tingimusi. Eelnõu ettevalmistamisse oli kaasatud lai ring seaduse rakendamisega seotud osapooli, sh kunstnikke.

¹⁶ Ministeerium on tellinud kuus rakendusuuringu RITA programmist.

¹⁷ Kultuuriruumide toetusmeetmed, Setomaa pärimuskultuur, Kihnu kultuuriruum, Saarte pärimuskultuur, Mulgimaa pärimuskultuur, Vana Võromaa pärimuskultuur, Peipsiveere pärimuskultuur, Virumaa pärimuskultuur

- ◆ 2017. aasta 1. jaanuaril jõustus **säilituseksemplari seadus**, millega kaasajastati Eesti kultuurile oluliste väljaannete loovutamist, kogumist ja säilitamist. Loodi alus trükise algmaterjali ja filmi algmaterjali kogumiseks ning säilitamiseks, et tagada juba digitaalselt loodud trükiste ja filmide säilitamine ning kättesaadavaks tegemine. Laiendati Eesti Rahvusraamatukogu tegevust säilituseksemplaride kogumise ühtse keskusena ja suurendati riiklikku panust digitaalses säilitamistegevuses.

- ◆ **Audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi uuendamine** on üks osa Euroopa Liidu ühtse digitaalse turu strateegiast, millega soovitakse ajakohastada sisuteenuste liikumist erinevatel platvormidel ning luua teenuste arenguks ja levikuks digitaalajastule kohane soodsam ja paindlikum õigusruum. Direktiiv muudab meediateenuste osutajatele ehk teleringhäälingutele ja tellitavate teenuste pakkujatele reklaami osutamise reeglid senisest paindlikumaks ning täpsustab kohaldatava õiguse kriteeriume. Lisaks loob direktiiv eraldi reeglistiku videote jagamise platvormidele, tugevdab alaealiste kaitset neid kahjustava sisu eest, aitab senisest enam edendada Euroopa audiovisuaalseid töid ning loob õigusliku raamistiku meediateenuste regulaatorasutuste toimimiseks. Vabariigi Valitsus kiitis Kultuuriministeriumis ette valmistatud **meediateenuste seaduse** eelnõu heaks veebruaris 2021. aastal. Praeguste plaanide kohaselt loodetakse seadus jõustada 2021. aasta jooksul.

- ◆ 2019. aasta 1. mail jõustus **muinsuskaitse seadus**, millega kaasajastati muinsuskaitse korraldus ja loodi alused paindlikuma riikliku kaitse rakendamiseks.

- ◆ Koostati **rahvaraamatukogu seaduse muutmise väljatöötamiskavatsus ja algas** 1998. aastal jõustunud **rahvaraamatukogu seaduse muutmine ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu väljatöötamine**. Muutmine on vajalik, kuna infoühiskond on sellest ajast alates kiiresti arenenud, elanike infovajadused ja haldusterritoriaalne jaotus ning korraldus on muutunud, mistõttu pole kehtiv seadus enam piisavalt paindlik, et tõsta raamatukoguteenuse kvaliteeti, arendada rahvaraamatukogude võrku ning pakutavaid teenuseid.

- ◆ Valmistati ette **käibemaksu seaduse muudatus e-väljaannete käibemaksu alandamiseks**, mis jõustus 1. maist 2020. E-väljaannete käibemaks on nüüd võrdselt trükitud raamatutega 9%.

- ◆ Jätkus **etendusasutuse seaduse väljatöötamine**. Muutmine on vajalik, kuna kehtiv seadus ei olnud enam heas kooskõlas teatrivaldkonnas aastate jooksul toimunud muutustega. Muudetav seadus peab kõigile valdkonna asutustele looma selguse, et kuidas, miks, millele ja millises mahus saab toetusi taotleda. Muutmise käigus korrastatakse etendusasutuste rahastamissüsteemi ja uuendatakse asutuste toimimisprotsesse silmas pidades seadusesätteid. Lisaks tuleb üle vaadata kogu esituskunstide valdkonna teoste säilitamine.

2020. aasta tõi kaasa nii maailmas kui Eestis täiesti uued väljakutsed, mis väga otseselt mõjutasid ka kultuurivaldkonna seniseid tegevusi. 2020. aasta alguses lahvatanud üleilmne koroonakriis sundis loovisikuid improviseerima uusi digiväljundeid, haridussüsteemi minema üle e-õppele, kultuuriasutusi mõtestama ümber oma teenuseid digiruumis. Kultuurivälja senised majandusmudelid olid üleöö muutunud. Tervikuna tähendas koroonaviiruse pandeemia Kultuuriministeriumile vajadust töötada välja kiiresti vajalikud abimeetmed sektorile tagades samas ka nende kiire rakendamise. **COVID-19 viirusepuhangu ja sellega seoses välja kuulutatud eriolukorra raames tehti mitmeid kiireid otsuseid ja ajutisi poliitikamuudatusi, et tagada kultuurivaldkonna jätkusuutlikkus.** Valdkonna organisatsioonidele töötati välja **kriisimeetmed kogumahus 21 miljonit eurot ning vabakutseliste loovisikute toetamiseks eraldas valitsus 4,2 miljonit eurot.** Selleks, et abivajajaid soodsamatel tingimustel kriisiperioodil toetada, muudeti ajutiselt loovisikute ja loomeliitude seadust. Välissuhete valdkonnas oli seoses COVID-19 kriisiga vajadus kiireks rahvusvaheliseks infovahetuseks seoses valdkondlike toetusmeetmete ja -pakettide, samuti piirangute ja nendest väljumismeetmete planeerimisel. Koostööd tehti eriti Euroopa Liidu liikmesriikidega ja see töö jätkub 2021. aastal. Samuti oli vajadus ümber planeerida 2020. aastaks kavandatud rahvusvahelised kultuurikoostöö projektid.

KULTUURIPOLIITIKA RAKENDAMISE RAHASTAMINE

„Kultuuripoliitika põhialuste aastani 2020 lõpphindamise“¹⁸ kohaselt võib kultuuri rahastamisel tuvastada kolm tasandit: kohalik (nt kohalike omavalitsuste kulutused kultuurivaldkonna korraldamisele), riiklik (nt Kultuuriministeeriumi eelarve) ja rahvusvaheline (nt Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondid). Kolmel tasandil rahastavad kultuuri nii avalik kui ka kolmas ja erasektor.

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti väga kõrgel kohal, arvestades kultuuri rahastamist osakaaluna nii sisemajanduse koguproduktist (SKP) kui ka valitsussektori kuludest.

Kultuuri rahastamine (koos spordi ja religiooniga) valitsussektori poolt on rahvusvahelises võrdluses Eurostati andmetel aastatel 2014–2019 püsinud Eestis stabiilselt ca 2,0% SKP-st (2017. 2,1%), EL27 keskmine vaadeldaval perioodil olnud 1,1–1,2%. Kõigil kuuel aastal oli Eesti Euroopa Liidus nende kulutuste poolest kolmas riik Ungari ja Islandi järel.

Tabel 2. Kulutused vabale ajale, kultuurile ja religioonile (% SKP-st) Eestis ja EL27, 2014.–2019. aastatel

Kulutused vabale ajale, kultuurile ja religioonile, % SKP-st	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Eesti, kogu valitsussektor	2,0	2,0	2,0	2,1	2,0	2,0
EL27, kogu valitsussektor	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2
Eesti, keskvalitsuse tasandil	1,2	1,3	1,3	1,3	1,1	1,1
EL27, keskvalitsuse tasandil	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Eesti, kohalikul tasandil	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9
EL27, kohalikul tasandil	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
Eesti	4,6	5,3	5,3	5,5	5,6	5,1
EL27	3,6	3,6	3,6	3,7	3,7	3,7

¹⁸ Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 lõpphindamine, Praxis 2021, avaldamisel.

Kultuur 2020

6. Kultuuri rahastamine on läbipaistev, lähtudes ennekõike tegevuse sisust, mitte omandivormist. Riik sõlmib olulisemate kultuurisündmuste ja -tegevuste puhul kuni kolmeaastased raamlepinguid, et tagada end tõestanud kultuurialgatuste ja organisatsioonide kestlik areng.

7. Lisaks muudele riigieelarvelistele vahenditele rahastatakse kultuuri avalik-õigusliku Eesti Kultuurkapitali kaudu. Kultuurkapitali aluspõhimõtteid, milleks on eelarve kujunemine seaduses ettenähtud korras ja valdkondade ekspertidest koosnevad sõltumatud sihtkapitalid ja ekspertgrupid, ei muudeta. Kultuurkapital toetab eelkõige loovisikuid ja projektipõhiseid algatusi ning Kultuuriministeeriumi eelarve kaudu rahastatakse riigieelarveliste asutuste põhitegevust ja rahvuskuultuuriliselt olulisi pikaajalisi tegevusi.

8. Kultuuriehitiste rajamine peab olema vastutustundlik ning arvestama tulevikuvajaduste ja võimalike lisanduvate kuludega. Riik käitub talle kuuluva kultuuritaristu suhtes heaperemeheliku omanikuna, olles oma tegevusega eeskujuks arhitektuurse kvaliteedi saavutamisel ja hoidmisel.

9. Riik suunab kultuurivaldkonna arendamisse välisvahendeid, et tugevdada loomeettevõtlike konkurentsivõimet, arendada infotehnoloogilisi teenuseid, toetada lõimumist ning investeerida turismi ja regionaalset arengut toetavasse kultuuritaristusse.

10. Riik loob soodsad võimalused eraraha kaasamiseks kultuurivaldkonda, tunnustades kultuuri-sõbralikke ettevõtjaid, vabakonda ja eraisikuid ning soodustades riigi ja eraettevõtjate koostöös elluviidavaid algatusi. Riik peab oluliseks, et seadusandlus ei kitsendaks põhjendamatult erasektori võimalusi kultuuri toetamisel. Lisaks olemasolevatele kultuuri rahastamismudelitele otsib riik koostöös valdkonna ja erasektoriga alternatiivseid kultuurivaldkonna finantseerimisskeeme.

Sama tulemust näeme ka OECD statistika põhjal, mille kohaselt on 2018. aasta andmete järgi **Eesti ka OECD riikidest kolmandal kohal** Ungari ja Islandi järel **valitsussektori kulude poolest kultuurile, vabale ajale ja religioonile** (3,4% valitsussektori kuludest), ületades oluliselt ka OECD riikide keskmist (1,9% valitsussektori kuludest 2018. a).

„Riigiraha“ andmebaasi¹⁹ alusel on **perioodil 2014–2020 valitsussektoris tervikuna tehtud väljaminekuid kultuurile eri tasanditel ja eri tüüpi asutuste** (sh kohalik omavalitsus) **poolt** (analüüsitud tegevusaladel ehk ilma spordi ja vaba ajata) **u 3,4 miljardit eurot**.

Eesti Kultuurkapitali eelarvemaht vaadeldaval perioodil oli kokku 198 037 412 eurot, mis moodustas umbes 6% kultuurivaldkonna valitsussektori kogukuludest (3,4 miljardit eurot). Kuigi 6% ei ole suur osakaal valitsussektori eelarvekuludest, on Kultuurkapitali toetused olnud olulise mõjuga kogu kultuurivaldkonna rahastamisele.

Analüüsitud „Riigiraha“ andmed valitud tegevusaladel näitavad, et **kõige rohkem on kultuuris tehtud väljaminekuid teatrivaldkonnas** (17,8% valitsussektori väljaminekutest perioodil 2014–2020), **millele järgnevad ringhäälingu- ja kirjastamisteenused** (17,2%) **ning muuseumid** (16,9%). Veel kahele valdkonnale kulub veidi vähem kui 10% – rahvakultuurile (9,6%) ning raamatukogudele (9,5%).

Kui vaadata tegevusalade osakaalude muutust perioodil 2014–2020, selgub, et **kolme viimase aasta jooksul** ehk alates 2018. aastast on **valitsussektor teinud väljaminekuid kõige rohkem muuseumidele** (kõige rohkem 2019. aastal – 19,3%). Muuseumidele on järgnenud, sõltuvalt aastast, teatrite või ringhäälingu- ja kirjastamisteenuste tegevusala²⁰.

Riiklikul tasandil on peamised rahastajad Kultuuriministerium ja Eesti Kultuurkapital. Lisaks nendele on rahastajate rollis aga ka mitmed teised ministeriumid (nt on riigimuuseumi Kaitseministeriumi, Keskkonnaministeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumi ja Siseministeriumi valitsemisalades). Riiklikul tasandil rahastavad kultuuri ka mitmed teised valitsemisala asutused, mis omakorda saavad oma rahastuse mitmest allikast, sh Kultuuriministeriumilt (nt Integratsiooni Sihtasutus). Kohalikul tasandil rahastavad kultuuri kohalikud omavalitsused, aga ka Eesti Kultuurkapitali maakondlikud ekspertgrupid. Erasektorit võib pidada kõigil kolmel tasandil tegutsevaks kultuuri rahastamise osapooleks. Lisaks tuleb arvestada kultuuriasutuste omatulu teenimist

Eesti Kultuurikapitali eelarvete²¹ ja aastaaruannete²² järgi on **Eesti Kultuurkapitali eelarve suurenenud** 24,5 miljonilt 2014. aastal ca 30,8 miljonile 2020. aastal ehk ca **26% võrra**. Eesti Kultuurkapitali enda rahastus on aastate jooksul pärinenud eelkõige alkoholi- ja tubakaaktsiisist (50–55%) ning hasartmängumaksust (40–46%), millest viimase osakaal on ajas mõnevõrra suurenenud.

¹⁹ <https://riigiraha.fin.ee/QvAJAXZfc/.opendoc.htm?document=riigiraha.qvw&lang=en-US&host=local&anonymous=true/>

²⁰ Valdkondade rahastamist omavahel võrreldes tuleb arvestada, et valdkonnad on oma sisult erinevad, nt on teatud valdkondades vajalik tagada olulises mahus taristu ülevõrdamine, teistes seda vajadust võrreldavas mahus ei ole.

²¹ Eesti Kultuurkapital. (n.d.). *Eelarved*. <https://www.kulka.ee/meist/kultuurkapitalis/eelarved>

²² Eesti Kultuurkapital. (n.d.). *Aastaaruanded*. <https://www.kulka.ee/meist/kultuurkapitalis/aastaaruanded>

Tabel 3. Valitsussektori väljaminekud kultuurivaldkonna tegevusaladel 2014–2020. aastatel (Praxis, 2021)

Tegevusala*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014–2020
Raamatukogud	38 061 732	40 151 039	43 706 209	46 453 279	49 263 383	52 445 619	55 285 035	325 366 296
Rahvakultuur	33 515 778	36 208 293	35 768 612	47 080 753	55 884 692	66 756 834	54 975 581	330 190 543
Muuseumid	65 158 063	68 806 877	64 403 051	76 580 681	95 353 391	109 242 662	102 294 812	581 839 537
Teatrid	5 967 497	6 786 332	4 404 385	17 158 214
Kinod	2 122	192	49 593	51 907
Kontserdiorganisationsatsioonid	2 951 892	2 883 083	3 122 212	8 957 187
Muinsuskaitse	6 498 326	9 721 514	6 395 968	8 930 202	8 422 196	11 961 666	8 323 570	60 253 444
Kultuuriüritused	12 217 094	9 286 022	10 249 491	31 752 608
Seltsitegevus	10 547 234	11 887 169	5 945 758	28 380 161
Loomaaed	5 840 847	4 732 400	5 631 444	7 168 979	5 696 562	6 042 757	5 461 520	40 574 509
Botaanikaaed	988 876	1 344 287	1 144 613	1 346 739	1 464 930	1 692 382	4 671 297	12 653 124
Laululavad	540 721	235 535	333 729	1 109 985
Arhitektuur	88 799	248 404	171 947	182 346	194 204	365 019	775 297	2 026 016
Kunst	284 213	483 573	454 505	762 762	792 157	1 574 987	2 651 920	7 004 116
Kirjandus	2 019 034	2 028 290	2 191 574	2 844 268	3 308 285	3 915 712	5 152 624	21 459 787
Teatrid	58 727 185	63 558 565	88 486 983	116 260 729	89 226 729	87 872 415	90 127 253	594 259 859
Audiovisuaal, sh kino	10 109 210	9 310 972	13 606 944	12 958 737	13 178 099	24 577 069	20 265 245	104 006 276
Muusika	18 671 980	31 868 901	20 276 300	27 694 054	31 937 920	28 708 537	31 021 219	190 178 911
Ringhäälingu- ja kirjastamis-teenused	70 320 191	75 200 447	93 259 459	82 194 882	84 841 108	96 949 358	88 968 164	591 733 610
Religiooni- ja muud ühiskonna-teenused	10 235 096	13 008 435	14 437 354	16 314 105	15 157 901	16 909 036	18 466 270	104 528 197
Teadus- ja arendustegevus vabas ajas, kultuuris ja religioonis	4 348 635	1 369 412	1 260 444	1 052 741	481 154	533 309	430 334	9 476 030
Muu vaba aeg, kultuur, religioon, sh haldus	52 054 160	51 439 318	49 145 153	55 866 184	51 717 641	55 291 995	61 981 482	377 495 934
Kokku	409 148 688	440 559 060	464 445 727	503 691 441	506 920 354	564 839 357	550 851 623	3 440 456 251

* Eesti Kultuurkapitali väljaminekud on „08600 Muu vaba aeg, kultuur, religioon, sh haldus“ all kokku, kuigi sisuliselt on jagunenud erinevate valdkondade vahel.

Eestis tuleb rahastus **Kultuuriministeeriumi ja keskvalitsusega seotud asutustelt** 1,1–1,3% SKP-st ning **kohalikest omavalitsustelt** 0,8–0,9%. 2018 ja 2019. aastatel on keskvalitsuse tasandil vaba aega, kultuuri ja religiooni rahastatud osatähtsusest SKP-st vähem võrreldes eelnevate aastatega (langus 1,2–1,3%lt 1,1%le).

Võrreldes üldiste kultuuri rahastamise prioriteetidega on **Eesti Kultuurikapitalist enim toetusi saanud rahvakultuuri valdkond (14,4%)²³**.

Tabel 4. **Eesti Kultuurikapitali eraldatud preemiad, stipendiumid ja toetused (otsused lepingu sõlmimiseks) sihtkapitalide ja programmide lõikes (ilma spordivaldkonnata) 2014.–2020. aastatel** (Praxis 2021)

Sihtkapitalid, programmid	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014–2020
Arhitektuur	1 152 259	1 225 825	1 406 627	1 365 639	1 396 345	1 282 856	1 271 364	9 100 915
Audiovisuaal	1 928 442	1 689 609	1 910 796	2 199 395	2 047 885	1 927 382	2 037 628	13 741 137
Helikunst	2 161 240	2 103 350	2 233 552	2 431 887	2 303 291	2 686 944	2 386 441	16 306 705
Kirjandus	1 415 904	1 407 100	1 535 978	1 517 029	1 507 901	1 612 382	1 532 183	10 528 477
AER*	151 441	135 566	174 495	223 609	198 174	231 736	238 891	1 353 912
Traducta**	115 078	128 127	162 073	159 467	162 760	176 950	181 472	1 085 927
Hieronymus***	47 603	88 072	79 480	215 155
Kunst	1 688 173	1 822 316	2 356 106	1 760 854	1 794 526	2 460 697	1 754 888	13 637 559
Näitekunst	1 603 798	1 633 055	1 800 164	1 776 615	1 832 555	2 094 206	1 843 337	12 583 730
Rahvakultuur	2 367 610	2 290 818	2 795 894	2 687 516	2 529 621	2 708 790	2 628 113	18 008 361
BCF****	400 000	300 000	700 000
Kokku	16 607 033	16 406 821	18 388 498	17 971 139	17 695 999	19 714 812	17 861 482	124 645 783

* Filosoofiliste ja teoreetiliste tekstide tõlkeprogramm.

** Tõlkija loometöötoetuse programm.

*** Klassikalise ilukirjanduse tõlkeprogramm.

**** Balti Kultuurifond toetab Baltimaade ühiseid kultuuriprojekte.

Allikas: Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 lõpphindamine, Praxis 2021, avaldamisel

²³ Eesti Kultuurikapitali ja Kultuuriministeeriumi valdkonnad ei ole samad eelarvelistes vaadetes, seega ka valdkonna „rahvakultuur“ alt võib olla rahastatud teisi antud peatükis Kultuuriministeeriumi valitsemisala eelarvetabelites olevaid valdkondi.

Tabel 5. Eesti Kultuurkapitali eraldatud preemiad, stipendiumid ja toetused (otsused lepingu sõlmimiseks; osakaalud) sihtkapitalide ja programmide lõikes (ilma spordivaldkonnata) 2014.–2020. aastatel (Praxis 2021)

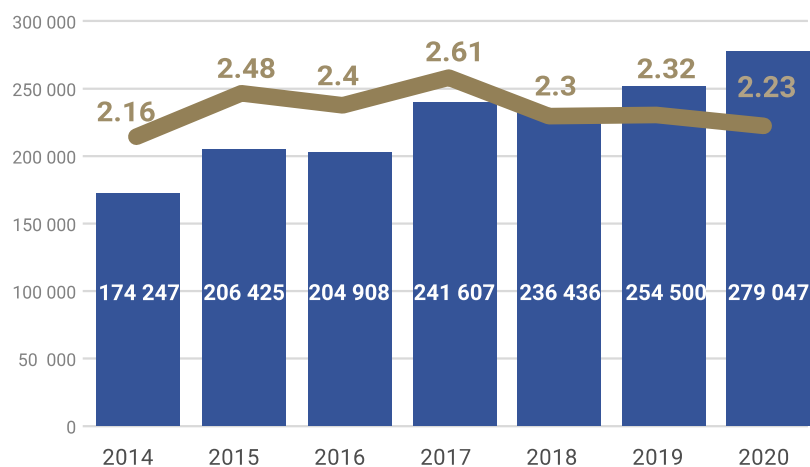
Sihtkapitalid, programmed	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014–2020
Arhitektuur	6,9%	7,5%	7,6%	7,6%	7,9%	6,5%	7,1%	7,3%
Audiovisuaal	11,6%	10,3%	10,4%	12,2%	11,6%	9,8%	11,4%	11,0%
Helikunst	13,0%	12,8%	12,1%	13,5%	13,0%	13,6%	13,4%	13,1%
Kirjandus	8,5%	8,6%	8,4%	8,4%	8,5%	8,2%	8,6%	8,4%
AER	0,9%	0,8%	0,9%	1,2%	1,1%	1,2%	1,3%	1,1%
Traducta	0,7%	0,8%	0,9%	0,9%	0,9%	0,9%	1,0%	0,9%
Hieronymus	0,3%	0,4%	0,4%	0,2%
Kunst	10,2%	11,1%	12,8%	9,8%	10,1%	12,5%	9,8%	10,9%
Näitekunst	9,7%	10,0%	9,8%	9,9%	10,4%	10,6%	10,3%	10,1%
Rahvakultuur	14,3%	14,0%	15,2%	15,0%	14,3%	13,7%	14,7%	14,4%
BCF	2,0%	1,7%	0,6%
Kokku	6,9%	7,5%	7,6%	7,6%	7,9%	6,5%	7,1%	7,3%

Kultuuriministeeriumi valitsemisala eelarve (koos spordivaldkonnaga) on vaadeldaval perioodil kasvanud igal aastal, v.a 2017. aastal.

Kui 2015. aastal kasvas eelarve 23%, siis kõikidel teistel aastal moodustas kasv vähem kui 10%. Ilma spordivaldkonnata on eelarve vähenenud kuuest aastast kahel aastal (2016. aastal ja 2020. aastal).

Joonis 6. Kultuuriministeeriumi valitsemisala eelarvekulud, sh investeeringud, osakaaluna riigieelarvest, tuhandetes eurodes, Kultuuriministeerium

KUM eelarvekulud, sh investeeringud % riigieelarvest

Tabel 6. Kultuuriministeeriumi valitsemisala eelarve valdkonniti 2014.–2020. aastatel
(Praxis 2021, kultuuriministeeriumi täiendustega)

Valdkond*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Kokku
Arhitektuur ja disain	90 646	120 000	171 000	181 000	186 000	336 000	2 084 386	3 169 032
Audiovisuaal ja meedia	31 144 545	35 380 059	42 693 394	38 841 575	41 179 738	42 237 206	46 312 113	277 788 630
Kirjandus ja kirjastamine	2 034 493	2 130 968	2 524 911	2 359 551	3 097 999	3 601 327	6 853 243	22 602 492
Kunst	380 271	492 440	525 500	592 262	769 966	1 508 959	4 236 955	8 506 353
Kultuuriline mitmekesisus	2 593 510	3 724 018	4 354 907	4 280 030	6 265 119	6 234 529	9 116 869	36 568 982
Muinsuskaitse	6 155 601	6 465 787	4 829 989	4 680 103	4 709 645	7 156 341	6 362 302	40 359 768
Muuseumid	25 939 857	21 244 723	35 947 353	36 529 381	37 640 786	41 790 942	38 129 628	237 222 670
Helikunstid	13 213 547	20 299 598	9 653 130	11 573 611	14 533 676	12 221 005	16 961 210	98 455 777
Raamatukogud	9 218 159	15 216 994	10 918 365	11 288 927	12 037 302	12 537 825	13 082 303	84 299 875
Rahvakultuur	5 327 024	4 676 615	4 287 670	5 843 662	5 036 564	7 859 036	8 312 733	41 343 304
Etenduskunstid	28 382 664	45 805 975	36 339 401	33 219 509	34 209 674	34 357 868	37 287 400	249 602 491
Muud vahendid**	33 543 678	39 866 119	40 495 618	46 977 470	51 404 021	46 316 545	22 393 566	278 362 017
Kogu eelarve kasv võrreldes eelmise aastaga	...	23%	3%	0%	9%	6%	2%	...
Kogu eelarve kasv võrreldes eelmise aastaga (ilma spordita)	...	24%	-1%	2%	7%	2%	-2%	...

* 2020. aastal muutusid Kultuuriministeeriumi valdkondade nimed ja eelarvekulude grupeerimine, näiteks enne 2020. aastat olid filmikunsti ja Eesti Rahvusringhäälingu kulutused eraldi ridadel.

** muud vahendid sisaldavad aastatel 2014-2019 Kultuurikapitali ja välissuhtluse/väliskoostöö vahendeid, mis ei ole jagatud valdkondade vahel, aastast 2020 on Kultuurikapitali vahendid jaotatud valdkondade peale, seega ei ole antud aastad omavahel täielikult võrreldavad.

Tabel 7. Kultuuriministeeriumi valitsemisala eelarve valdkondade osakaal kogu eelarvest (ilma spordivaldkonnata) 2014.–2020. aastatel (Praxis, 2021, kultuuriministeeriumi täiendustega)

Valdkond	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Arhitektuur ja disain	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%	1,0%	0,2%
Audiovisuaal ja media	19,7%	18,1%	22,2%	19,8%	19,5%	19,5%	21,9%	20,1%
Kirjandus ja kirjastamine	1,3%	1,1%	1,3%	1,2%	1,5%	1,7%	3,2%	1,6%
Kunst	0,2%	0,3%	0,3%	0,3%	0,4%	0,7%	2,0%	0,6%
Kultuuriline mitmekesisus	1,6%	1,9%	2,3%	2,2%	3,0%	2,9%	4,3%	2,6%
Muinsuskaitse	3,9%	3,3%	2,5%	2,4%	2,2%	3,3%	3,0%	2,9%
Muuseumid	16,4%	10,9%	18,7%	18,6%	17,8%	19,3%	18,1%	17,2%
Helikunstimid	8,4%	10,4%	5,0%	5,9%	6,9%	5,7%	8,0%	7,1%
Raamatukogud	5,8%	7,8%	5,7%	5,7%	5,7%	5,8%	6,2%	6,1%
Rahvakultuur	3,4%	2,4%	2,2%	3,0%	2,4%	3,6%	3,9%	3,0%
Etenduskunstimid	18,0%	23,4%	18,9%	16,9%	16,2%	15,9%	17,7%	18,1%
Muud vahendid	21,2%	20,4%	21,0%	23,9%	24,4%	21,4%	10,6%	20,2%

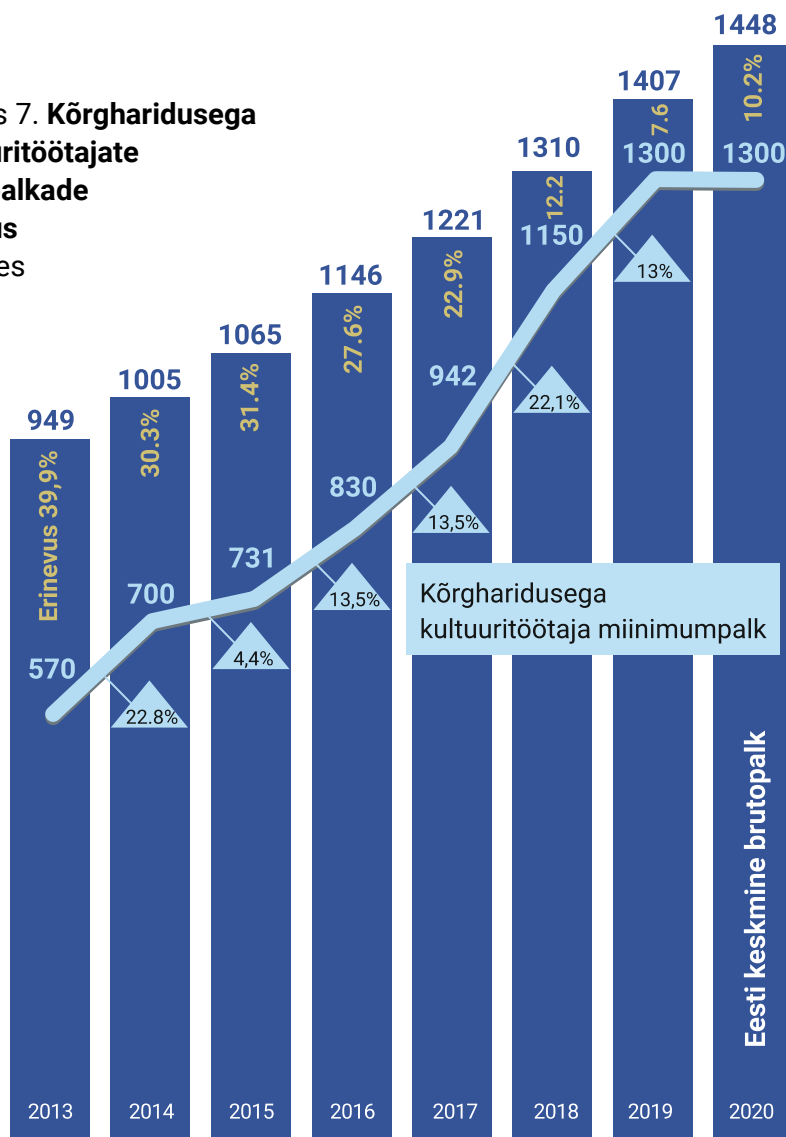
Eestis on perioodil 2014-2020 **oluliselt investeeritud kultuuriobjektidesse**, mis on toodud välja aruande lisas „Investeeringud“.

PALGAPOLIITIKA JA SOTSIAALSED GARANTIID

Kultuuri osa tööhõives on aastatel 2015–2019 püsinud Eestis stabiilselt üle 5% - 5,3% (2015. aastal) ja 5,1% (2019. aastal), mis on oluliselt kõrgem Euroopa Liidu keskmisest (EL27 on 3,6–3,7%). 2019. aastal oli Eesti koos Soome ja Luksemburgiga kolmandal kohal Euroopa Liidus pärast Islandit (5,5%) ja Maltat (5,2%), see-eest 2018. aastal teisel kohal pärast Islandit (5,6%)²⁴.

Kultuuritöötajate palgapoliitika ja sotsiaalsete garantiide osas on perioodil 2014-2020 olnud prioriteediks ja eesmärgiks hoida kultuuritöötaja töötasu alammäära vähemalt võrdsest riigi prognoositava keskmise brutotöötasuga. Kultuuriministeerium on igal aastal teinud Vabariigi Valitsusele ettepaneku riigieelarvest palka saavate kultuuritöötajate, sealhulgas sihtasutuste töötajate,

Joonis 7. Kõrgharidusega kultuuritöötajate alampalkade võrdlus eurodes

Kultuur 2020

11. Riik peab oluliseks kultuuritöötajate kvalifikatsiooni tõstmist ja täiendkoolitust, tagamaks kultuuritöötajate pädevuse vastavalt infoühiskonna pidevalt uuenevatele vajadustele. Sealjuures peab kultuuritöötajate töötasu olema Eesti tööturul konkurentsivõimeline, kindlustades spetsialistide järelkasvu. Riik võtab suuna riigiga töösuhetes olevate kõrgharidusega kultuuritöötajate ja kutsekvalifikatsiooniga atesteeritud spetsialistide miinimumtöötasu tõstmiseks täistööaja korral Eesti keskmise palga tasemele. Riik kohtleb riigi osalusel asutatud sihtasutusi ja avalik-õiguslikke juriidilisi isikuid optimaalsete koosseisude korral samaväärselt riigiasutustega.

12. Vabakutselistele loovisikutele, kelle sissetulekutelt on tasutud tööjõumaksud võrdsetel alustel teiste töötajate ja registreeritud ettevõtjatena tegutsejatega, tuleb tagada ravikindlustus sõltumata sissetulekute regulaarsusest.

* Keskmise brutopalka prognoos alates 2021 aastast tuleneb 2020. a suvisest majandusprognoosist.

Joonisel olev % näitab suhet keskmisesse brutokuupalka.

²⁴ Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 lõpphindamine, Praxis 2021, avaldamisel

palkade tõstmiseks. Kultuuriministeeriumi eelarvest palka saava kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumtöötasu oli 2020. aastal vähemalt 1300 eurot, samas kui 2014. aastal oli riigi või riigi asutatud sihtasutuses töötavate kõrgharidusega kultuuritöötajate miinimumtöötasu 700 eurot.

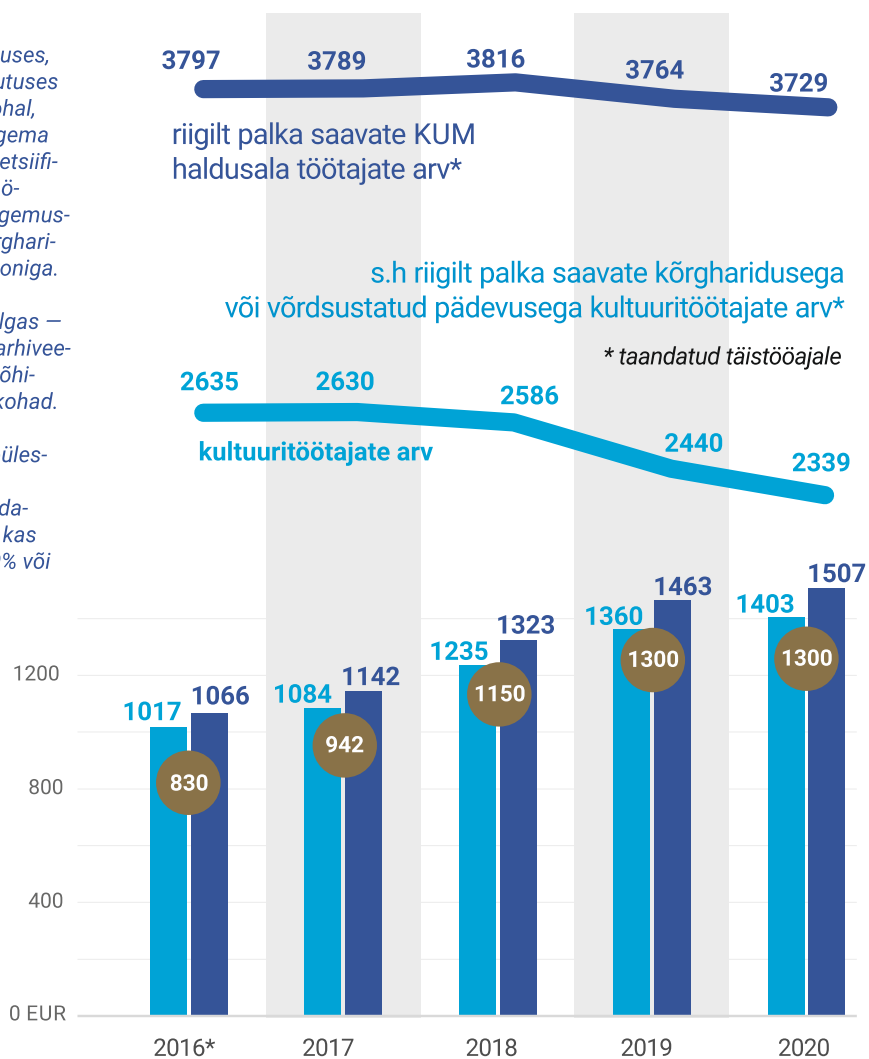
Joonis 8. Kultuuritöötajate arv ja keskmine brutopalk eurodes

Kultuuritöötaja - kes töötab riigiasutuses, riigi osalusega eraõiguslikus sihtasutuses või avalik-õiguslikus asutuses töökohal, mis on kõrgharidusnõudega või kõrgema kutse kvalifikatsiooninõudega või spetsiifiliste erialaste teadmiste nõudega töökohad, kus erialaseid teadmisi ja kogemustlikku pädevust võib võrdsustada kõrghariduse või kõrgema kutse kvalifikatsiooniga.

Kultuuritöötajateks loetakse muuhulgas – turundusega, arvutigraafikaga ning arhiveerimise ja digiteerimisega (asutuse põhiülesandest lähtuvalt) tegelevad töökohad.

Lisaks kui töökohal on erinevaid tööülesandeid (nii asutuse põhiülesandest lähtuvad kui toetavat laadi), siis vaadatakse tööülesannete proportsioone, kas klassifitseerub kultuuritöötajaks (50% või rohkem sisutegevus) või mitte.

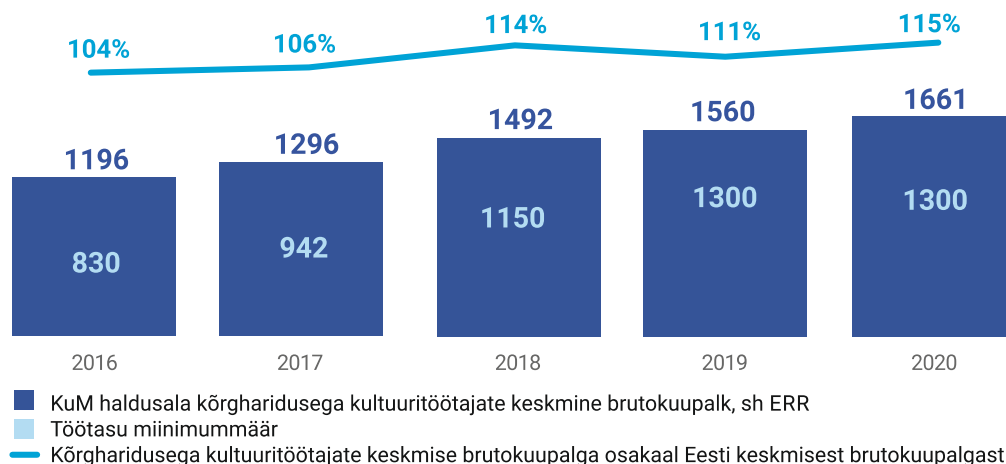
- riigilt palka saavate KUM haldusala töötajate keskmine brutopalk (põhipalk)
- riigilt palka saavate kõrgharidusega või võrdsustatud pädevusega kultuuritöötajate brutopalk (põhipalk)
- kõrgharidusega kultuuritöötaja brutotöötasu alammäär

Läbi aastate on järjepidevalt vähenenud Eesti keskmise brutopalka ja kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalka vahe, olles 2020. aastaks jõudnud 10,2%-ni (vt joonis 7). Kultuuritöötajate palgakokkulepe puudutab Kultuuriministeeriumi eelarvest palka saavaid kultuuritöötajaid, kuid on soovituslik kõigile kultuurivaldkonna asutustele. Palgaleppe kohaldamisalal on ligikaudu 4000 töötajat.

Vaadates kõrgharidusega kultuuritöötajate keskmist brutokuupalka (kogupalgana, sh koos lisatasudega), siis näeme aastate lõikes samuti pidevat tõusutrendi, sh võrdluses Eesti keskmise brutokuupalgaga.

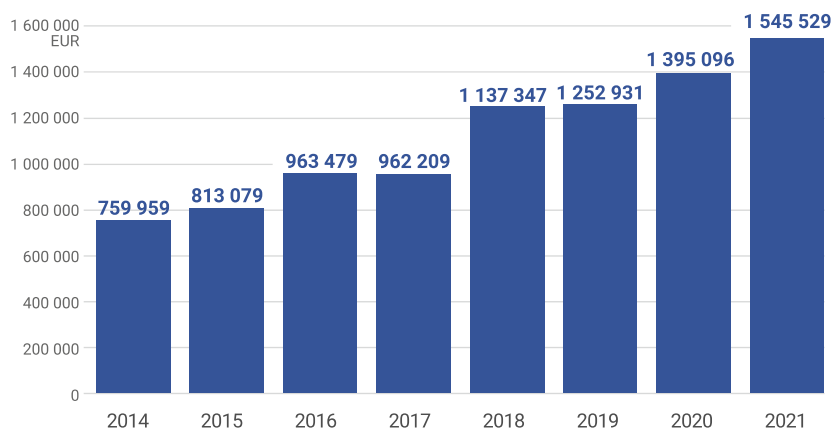
Joonis 9. Kõrgharidusega kultuuritöötajate keskmise brutokuupalga (kogupalga) muutus 2016–2020. aastatel, eurodes, Rahandusministeerium

Üheks oluliseks kultuuripoliitika eesmärgiks on olnud loojatele **kindlustunde ja loomerahu tagamine**.

Kogu perioodi jooksul olid läbivalt fookuses **vabakutseliste loovisikute sotsiaalsed tagatised**. Lahenduste leidmine ebaregulaarsete sissetulekutega sihtrühma toetamiseks väljaspool loovisikute ja loomeliitude seadust keskendus eelkõige sotsiaalmaksu ebaregulaarse laekumise küsimustele, mille raames kujunes üheks lahenduseks **sotsiaalmaksu summeerimise** saavutamine. Kultuurivaldkondadest tõuseb vabakutseliste suure arvuga esile kujutava kunsti valdkond, kus riik seni loovisikutele töökohti või muid sotsiaalsete tagatistega stabiilseid teenimisvõimalusi ei pakunud. Selles osas on oluliseks muudatuseks **kunstniku- ja kirjanikupalga meetme** loomine, mille raames võeti alates 2016. aastast kolmeks aastaks palgale 5 kunstnikku ja 5 kirjanikku aastas. 2020. aasta seisuga sai kunstnikupalka 13 kunstnikku ja kirjanikupalka 13 kirjanikku.

Joonis 10. Loomeliitude toetused, eurodes, 2014–2020

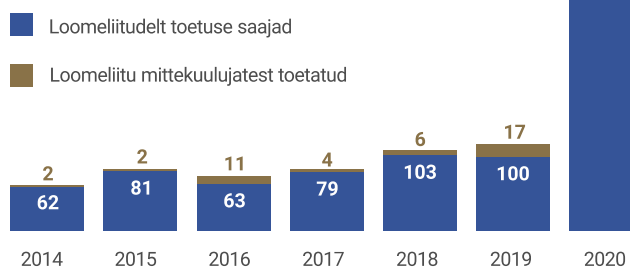
2016. aastal jõustus **ravikindlustuse tagamine kuupõhise sotsiaalmaksu summeerimise põhimõttel**. See tagab, et isikud, kes teenivad erinevatest allikatest sotsiaalmaksuga maksustatud tulu vähemalt miinimumpalga ulatuses ühes kuus, saavad ravikindlustuse. Varem pidi sotsiaalmaksu miinimummäär olema tasutud ühe tööandja poolt. Selle muudatusega astuti suur samm vabakutselistele ravikindlustuse tagamiseks, kuid ei lahendatud suurema intervalliga ebaregulaarset tulu teenivate vabakutseliste kõiki probleeme ravikindlustuse kättesaadavuse osas.

2018. läbi viidud Praxise uuringus²⁵ toodi ühe grupina, kelle ravikindlustus on katkendlik, välja ka vabakutselised loovisikud, samuti juhiti uuringus tähelepanu ravikindlustussüsteemi killustatusele ja erandite rohkusele. Uuringu tulemusel valminud poliitikasoovitusi perioodi lõpuks ellu viia ei ole jõutud, kuid sihtrühma probleemid on poliitikakujundamise protsessides tähelepanu all. 2021. aasta sügisel valmiva uuringuga “Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus” hinnatakse sihtrühma olukorda ja riske ning tehakse poliitikasoovitusi vabakutselistele parema sotsiaalkaitse tagamiseks.

Eestis tegutseb **17 tunnustatud loomeliitu**. Enamik loomeliite on vastavalt loovisikute ja loomeliitude seadusele tunnustatud 2005. ja 2006. aastal, erandina disaini loomealal tegutsev Eesti Disainerite Liit (tunnustatud 2008. aastal), etenduskunstide loomealal Eesti Tantsukunsti- ja Tantsuhariduse Liit (tunnustatud 2012. aastal), kujutava kunsti loomealal Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing (tunnustatud 2013. aastal) ning seni viimasena arhitektuuri loomealal tegutsev Eesti Maastikuarhitektide Liit (tunnustatud 2014. aastal). Loomeliitude tegevus on pikaajalisem ja laiapõhjalisem ning Eestis tegutseb mitmeid loovisikute ühendusi, mis ei ole loomeliiduna tunnustatud. **Loomeliitude liikmete arv kasvas perioodi jooksul 1100 loovisiku võrra 4505-lt 5632 liikmeni ehk pea veerandi võrra.** Pearaha põhiselt arvutatakse loomeliidu toetus, mille arvutuskäik põhineb taotlemisele eelneva aasta keskmisel töötasul, on sama aja jooksul kahekordistunud. Loomeliidu toetus on ette nähtud vabakutselistele loovisikutele loometoetuste ja stipendiumide maksmiseks.

Loovisikute ja loomeliitude seadus kehtib alates 2004. aastast ning selle alusel makstakse neile vabakutselistele loovisikutele, kes on ajutiselt sissetuleku kaotanud, 6 kuu pikkust miinimumpalga suurust loometoetust, millega kaasnevad ka sotsiaalsed tagatised. Perioodi vältel oli **loometoetuse saajate üldarv kasvavas trendis stabiilne**, erandiks **2020. aasta**, mil COVID-19 haiguspuhangu tõttu välja kuulutatud eriolukorraga seoses eraldas Vabariigi Valitsus **loovisikute täiendavaks toetamiseks 4,2 miljonit eurot**, mis kõik maksti välja loometoetusteks. Varasematel aastatel on loometoetuste osakaal olnud loomeliitudele makstud toetuste üldsummaga võrreldes oluliselt väiksem - osa, mida toetusteks ei kasutata, maksavad loomeliidud oma liikmetele stipendiumideks. Seadus lubab 5% ulatuses loometoetuste eelarve vahenditest maksta toetusi loomeliitu mittekuuluvatele isikutele. Perioodi kestel oli huvi loomeliitu mittekuuluvate isikute seas toetuste vastu vähene, suurem osa reservist jäi välja jagamata kuni 2016. aastani, mil reserv esmakordselt ammendus. Sama juhtus ka 2019. ning erakorralisel 2020. aastal, mil lahendus loomeliitu mittekuulujatele oli kriisiabi, mida jaotati vajaduspõhiselt ja sõltumata loovisiku liikmelisusest.

Joonis 11. **Loomeliitude liikmetest ja mitteliikmetest toetuse saajate arv 2014–2020**

²⁵ <http://www.praxis.ee/tood/ravikindlustuskaitse-uuring/>

VÄLISSUUNALISED TEGEVUSED, RAHVUSVAHELISTUMINE

Kultuuriministeriumi ülesanne on edendada ja toetada **Eesti kultuuri rahvusvahelistumist**, arendada riikidevahelisi kultuurisuhteid ja -diplomaatiat, osaleda kultuuripoliitika kujundamisel rahvusvahelistes organisatsioonides ning ka toetada eelpool nimetatud eesmärgi elluviivaid valdkondlikke arenduskeskusi. Eestil on **ligi 50 kultuurikoostöölepet** ja ühist programmi riikidega üle maailma. Kultuuri rahvusvahelistumise oluline lüli on Eesti saatkondades tegutsev **kultuuriesindajate võrgustik**, kelle ülesanne on aidata Eesti loovisikutel, kollektiividel, loomeettevõtetel ja kultuuriorganisatsioonidel jõuda rahvusvahelisele areenile, toetada tugevaid rahvusvahelistumise võimekusega tegijaid ning tutvustada nende tegevuste kaudu Eestit ja Eesti kultuuri maailmas.

Kultuuriministerium toetab kultuuri rahvusvahelistumist eelkõige **taotlusvooru „Eesti kultuur maailmas“** ning **riikidevaheliste kultuurikoostöölepingute** täitmisse panustavate tegevuste kaudu.

Heaks võimaluseks riikidevahelise kultuurikoostöö tugevdamisel Põhjamaadega oli **Eesti-Rootsi kultuurifondi** loomine 2018. aastal. Fondi esimene panus 10 miljoni Rootsi krooni väärtuses oli Rootsi kingitus Eestile Eesti Vabariigi 100 aasta juubeli puhul. 2019. aastal otsustas Eesti valitsus, et teeb fondi sisse makse 150 000 eurot. Eesti-Rootsi koostööfondi peamine eesmärk on arendada kahe riigi koostööd ühiskondlikel ning majandus- ja kultuuriteemadel.

Balti riikide koostööst on oluline välja tuua, et vabariikide juubeliaastal allkirjastatud **Balti Kultuurifond** on täismahus tööle hakanud ning jagas 2019. aastal välja oma esimesed toetused. Kultuurifondi eesmärk on toetada Eesti, Läti ja Leedu kultuuri rahvusvahelistumist ning arhitektuuri, kujutava kunsti, disaini, kirjanduse, muusika, etenduskunstide, raamatukogude, muuseumide ja arhiivide koostööprojekte eelkõige väljaspool Balti riike.²⁶

Perioodil 2014–2020 toimus palju **märgilisi sündmusi, mis võimaldasid toetada ja tutvustada eesti kultuurivaldkonda**. 2017. aasta aprillist kuni 2020. aasta veebruarini tähistati **Eesti Vabariigi 100. juubelit**, mille sündmuste kese oli 2018. aastal. Üle-eestiline programm hõlmas kõiki eluvaldkondi, võttes fookusse lapsed ja noored. Juubeliüritused koondati märkimisväärselt laia haardega siseriiklikku ja rahvusvahelisse EV 100 programmi, kus oli suur rõhk nii

Kultuur 2020

13. Riik loob võimalused kultuuri rahvusvahelistumiseks. Kultuuril on välissuhtluses, ekspordis ja riigi mainekujunduses oluline roll. Laiendatakse kultuuriesindajate võrgustikku, tugevdatakse koostööd eri ministeeriumide ja ekspordi edendavate organisatsioonidega, suurendatakse oluliselt toetust kultuuri ekspordi ja -koostöö arendamiseks. Riik panustab senisest enam kontaktide loomisse ka väljaspool Euroopat sihtturgudel, mille osas on kultuuri-valdkonna organisatsioonid ja loomeettevõtted väljendanud huvi ja kuhu sisnemiseks on neil olemas võimekus.

14. Riik aitab kaasa Eestist eemal elavate eestlaste, samuti hõimurahvaste rahvusliku identiteedi säilimisele, soodustades väliseestlaste kultuurikontakte kodumaaga ja edendades kultuurialast koostööd hõimurahvastega.

15. Eesti osaleb aktiivselt rahvusvaheliste organisatsioonide töös ja kultuurivaldkonna poliitika kujundamisel. Kultuuripoliitika elluviimisel võetakse arvesse Euroopa Liidu õigusakte ja algatusi ning rahvusvahelisi konventsioone.

²⁶ <https://www.kulka.ee/uudised/balti-kultuurifond-andis-valja-esimesed-toetused>

Eesti naisautorite antoloogia Baltic Belles presentatsioon Londoni Eesti saatkonnas 2019. Foto: Kersti Kirs

kultuurisündmustel kui ka erinevatel kultuuriga seotud koostöövormidel ning kodanikualgatuslikel projektidel. EV100 välisprogrammi raames toimus üle saja ürituse enam kui 40 riigis, mille raames kaasati üle 30 partneri Eestist ja välismaalt.

2019. aastal jõudis lõpule **Eesti Euroopa kultuuripealinna tiitlile kandideerimise protsess**, mida koordineeris Kultuuriministeerium. Kultuuripealinn 2024 lõppvaliku langetas rahvusvaheline sõltumatu komisjon 28. augustil 2019. Lõppvaliku koosolekule eelnesid visiidid kandideerinud linnadesse, kus linnad tutvustasid oma programmi, võtmepartnereid ja koostööplaane. Lõppvoorus kandideerisid Narva ja Tartu ning tasavägise konkursi tulemusena osutus võitjaks Tartu koos 19 Lõuna-Eesti omavalitsusega. Tartu 2024 Euroopa kultuuripealinna programmi teema on „Ellujäämise kunstid“, mis puudutab loodushoidlikumat linna- ja maakultuuri, harituse, leidlikkuse ja vaimse tervise teemat ning põlvkondade sidet ja paikondlike omapärade esiletoomist. 2024. aastal kannab Euroopa kultuuripealinna tiitlit kokku kolm linna, lisaks Tartule Bad Ischl Austrias ja Bodø Norras.

2019. aastal möödus **30 aastat Balti keti toimumisest**. Seda märgilist ja unikaalset sündmust tähistati eri aktsioonide, näituste ja filmiprogrammidega nii Eestis, Lätis, Leedus kui ka kaugemal, näiteks Washingtonis ja Tokios. Samuti kajastas sündmust Euronews. 2019. aastal möödus 30 aastat ka Berliini müüri langemisest. Sedagi ajalooliselt murrangulist sündmust tähistati mitmete ettevõtmistega Eestis ja mujal. Berliinis toimus selle tähistamiseks 4.–10. novembrini suurejooneline teemanädal, mida kajastas ERR.

Kultuuriministeeriumi ja selle allasutuste või partnerite kaudu **osaleb Eesti enam kui 15 rahvusvahelise organisatsiooni, foorumi ja koostööprogrammi töös** – näiteks Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni (UNESCO), Euroopa Audiovisuaalsektori Vaatluskeskuse (*European Audiovisual Observatory*), Rahvusvahelise Kultuuripärandi Säilitamise ja Restaureerimise Õppekeskuse (ICCROM), Filmi- ja audiovisuaalloomingu koostootmise ja levi toetuse Euroopa Fondi osaluslepingu „Eurimages“, Soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitee, Põhja-Balti mobiilsus- ja residentuuriprogrammi ning Rahvusvahelise Kultuurinõukogude ja -agentuuride Föderatsiooni (IFACCA) töös.

KULTUURIKOOSTÖÖ RAHVUSKAASLASTE JA HÕIMURAHVASTEGA NING RAHVUSVÄHEMUSTE KULTUURI TOETAMINE

Kultuuripoliitika üks eesmärke on toetada Eesti rahvusvähemuste kultuuri ja rahvusliku identiteedi säilitamist. Rahvusvähemused moodustavad üldrahvastikust 30% – sinna kuuluvad ajaloolised rahvusvähemused (rootslased, juudid, sakslased ja Eesti vanasulised jt) ja teised NSVLi ajal Eestisse elama asunud rahvused (venelased, ukrainlased, aserid, tatarlased jt). Kultuuriministeeriumi tegevused perioodil 2014-2020, mis panustasid eesmärgi saavutamisse, jagunevad kolmeks: **rahvusvähemuste kultuurielu riiklik toetamine, sh rahastamisreeglite korrastamine; rahvusvähemuste kaasamine ning uute kultuuriteenuste arendamine.**

Kultuur 2020

14. Riik aitab kaasa Eestist eemal elavate eestlaste, samuti hõimurahvaste rahvusliku identiteedi säilimisele, soodustades väliseestlaste kultuurikontakte kodumaaga ja edendades kultuurialast koostööd hõimurahvastega.

Eesti on kodumaaks ligi 194 rahvuse esindajale. 69% Eesti elanikkonnast on rahvuselt eestlased, 25% venelased, 2% ukrainlased, 1 % valgevenelased ning 0,8% soomlased. Rahvastikuregistri 01.01.2021 andmete kohaselt elab Eestis 1 328 976 elanikku, kellest 1 128 559 on Eesti Vabariigi kodanikud. Määratlemata kodakondsusega inimeste arv, kelle elukoht on registreeritud Eestis, on 71 361 (5,4% elanikest)²⁷.

Rahvusvähemuste kultuurielu toetamist on Eestis rakendatud alates taasiseseisvumisest. Perioodil 2014-2020 viidi tegevusi ellu kolme toetusmeetme kaudu: **rahvusvähemuste katusorganisatsioonide ja kultuuriseltside toetamine ning vähemurahvaste kultuuriautonoomia taotlusvooru korraldamine.** Vanasuliste vaimset pärandkultuuri toetas **Rahvakultuuri Keskuse Peipsiveere pärandkultuuri toetusmeede.** Meetmed on suunatud rahvusvähemuste katusorganisatsioonidele, kultuuriseltsidele, pühapäevakoolidele ja kultuuriomavalitsustele. Selle tulemusena **toetatakse Eestis 40 rahvusrühma kultuurielu.**

Riigipoolset tegevustoetust said ajavahemikul 2014-2020 iga-aastaselt ligi **18 katusorganisatsiooni, kelle liikmeteks on enam kui 250 kultuuriseltsi.** Baasrahastamise eelarve suurenes märgatavalt alates 2018. aastast. Kui 2014. aastal oli eelarve 320 000 eurot aastas, siis 2020. aastal oli see 457 000 eurot. Summa suurendamise tingis uute katusorganisatsioonide lisandumine.

Rahvusvähemuste kultuuriühingute rahaline toetamine on olnud üks edukamaid mehhanisme lõimumispoliitika rakendamisel, mida kinnitas ka arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ rakendusplaani 2014–2018 vahehindamine²⁸.

Kultuuriautonoomia eelarvest eraldati iga-aastaselt tegevustoetust Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutusele ja Eestisoomlaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutusele kogusummas 542 091 eurot (2014-2020).

²⁷Allikas: Statistikaamet, statistikaandmebaas:

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV069U

²⁸ Allikas: Valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ rakendusplaanides, perioodil 2014-2018 riigieelarvest rahastatud tegevuste vahehindamine, Gravitas Consult OÜ 2019

2017. aastal alustas Kultuuriministeerium Euroopa Liidu õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi rahastusel **romade lõimumist toetava võrgustiku arendamist**, 2020. aasta lõpuks oli ellu viidud kaks 12-kuulist projekti, 2021. aastal jätkatakse järgmise, 24-kuulise projektiga.

Eesti kodanike arv väljaspool Eestit ulatub hinnanguliselt enam kui 200 000 inimeseni. Riikliku rahvuskaaslaste poliitika sihiks on võõrsil elava Eesti kogukonna tõhusam kaasaamine Eesti arengusse ning ühiskonnaellu, eesti keele ja kultuuri säilitamine eesti kogukondades välismaal. Samuti on riik abiks neile, kes soovivad pärast pikka aega võõrsil elamist Eestisse tagasi pöörduda. **Perioodil 2014-2020 eraldati tagasipöördumistoetusi 768 inimesele ja nõustamisteenust pakuti 804 inimesele. Toetati 159 väliseesti kultuuriseltsi projekti.**

Omariikluseta hõimurahvaste keele ja kultuuri arendamine ning koostöö hõimurahvastega on tugevdanud Eesti riigi rahvusvahelist kuvandit. Eesti ühines 2006.a. **UNESCO vaimse kultuuri-pärandi kaitse konventsiooniga**, millega seatud tegevusi viivad ellu nii Kultuuriministeerium kui Rahvakultuuri Keskus ja UNESCO Eesti rahvuslik komisjon. Kultuuriministeerium toetab **koostööd soome-ugri hõimurahvastega ja rahastab MTÜ Fenno-Ugria Asutuse tegevust**, mis kompetentsikeskusena arendab sidemeid soome-ugri rahvaste vahel ja toetab soome-ugri rahvaste kultuuri, hariduse ja teaduse edendamist ning aitab kaasa fennougristika arengule Eestis. Hõimurahvaste programmist toetatakse soome-ugri hõimurahvaste koostööle pühendatud konverentse ja seminare, noortelaagreid, kultuurifestivale, ekspeditsioonide tulemusi tutvustavad näituseid ja infomaterjalide levitamist, fennougristika teadusprojekte.

Iga-aastaselt tähistatakse **Fenno-Ugria Asutuse eestvedamisel hõimupäevi**, mis on riiklik tähtpäev alates 2011. a. Hõimupäevade raames toimuvad konverentsid, kontserdid, näitused, filmiprogrammid, töötoad Eesti eri regioonides, peakontserdid Tartus ja Tallinnas hõimurahvaste osavõtul ja rahvusvaheline konverents, mis seotud põlisrahvaste kultuuri, keele ja elukeskkonnaga.

LOOMEMAJANDUS

Loomemajandus moodustas viimaste kättesaadavate andmete järgi 2017. aastal keskmiselt 5,5% Euroopa Liidu liikmesriikide poolt loodud lisandväärtusest, kogusummas 413 miljardit eurot. Perioodil 2013–2017 on lisandväärtuse kasv olnud kiire – aastane kasvumäär on 5,1%. Loomemajanduse valdkond on üks Euroopa Liidu suurimaid tööpakkujaid, moodustades liikmesriikide tasandil keskmiselt 6,2% riikide tööjõust. Loomemajanduse valdkonnas töötab Euroopa Liidus üle 9 miljoni inimese. Loome- majandusvaldkonna ettevõtted esindavad Euroopa Liidu ettevõtetest keskmiselt 12,1% (Eestis 2015. aastal 11,6%). Lisandväärtuse ja tööjõu poolest on loomemajanduse valdkond võrreldav teiste peamiste majandusvaldkondadega, nagu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning majutus- ja toitlustusvaldkond.²⁹

Kuni 2014. aastani keskenduti loomemajanduse arendamisel riigi poolt loomemajandusalase teadlikkuse tõstmisele, loomeettevõtjate arengut toetavate keskkondade ja tugiteenuste väljaarendamisele ning loomesektori sisese koostöö soodustamisele. Alates 2015. aastast on Eestis fookus olnud loomeettevõtjate ekspordisuutlikkuse parandamisel, loome- ja teiste valdkondade ettevõtjate koostöö soodustamisel ning tugistruktuuride teenuste konkurentsivõime parandamisel, mida rahastatakse **kuni 2023. aasta lõpuni Euroopa Regionaalarengu Fondist kogumahas 21,21 miljonit eurot.**

Kultuur 2020

17. Riik soodustab loomemajanduse arengut osana teadmispõhisest majandusest. Eesmärgiks on tõsta uuenduslikkuse ja loovuse abil riigi konkurentsivõimet, muutudes seeläbi vahendajast väärtuste loojaks. Kultuurielu korraldamises ja loomeettevõtluses on oluline roll professionaalsetel vahendajatel.

Alates 2015. aasta algusest on loomemajanduse inkubatsiooni arendamisel toetatud kokku 9 projekti kogumahas 1,74 miljonit eurot ning inkubatsiooni- ja kiirendiprogrammides on osalenud 203 alustavat ettevõtjat.

Loomemajanduse tugistruktuuride arendamisel on toetatud kokku 23 projekti kogumahas 5,39 miljonit eurot ning loomemajanduse piirkondlike ja valdkondlike arenduskeskuste poolt pakutavaid teenuseid on kasutanud üle 1 900 ettevõtja. Ekspordivõimekuse arendamise toetust on saanud 124 loomeettevõtjat kogumahas 4,9 miljonit eurot.

Loomemajanduse taristu ja tehnoloogilise võimekuse arendamisse on investeeritud 11 projekti kaudu 3,86 miljonit eurot ning investeeringutest saab kasu ligikaudu 450 loomeettevõtjat.

²⁹ Allikas: Market Analysis of the Cultural and Creative Sectors in Europe, Keanet 2021, https://keanet.eu/wp-content/uploads/ccs-market-analysis-europe-012021_EIF-KEA.pdf

Loomemajandus: Tallinn Design House showroom aprillis 2020. Foto Anu Lõhmus

Digitaliseerimine, suurenenud keskkonnateadlikkus, koostöö- ja loomekeskused, valdkondlikud seadusandlikud muudatused ja elamusmajandus mõjutavad oluliselt loomemajanduse valdkonna kasvu ning toetavad selle arengut Euroopas.

Loomemajanduslase teadlikkuse tõstmisesse ning teadmiste ja oskuste arendamisse on suunatud 2,5 miljonit eurot. Loomemajanduse sidumiseks teiste sektoritega on suunatud 1,49 miljonit eurot ja seda on kasutatud loome- ja muude majandusvaldkondade üleste mitmekülgsete, praktilisi arendustegevusi sisaldavate koostöö- ning arenguprogrammide algatamiseks ja elluviimiseks, et kasusaajad tooksid turule uusi või oluliselt täiustatud tooted ja teenused või siseneks uutele turgudele. 2022. aasta lõpuks on nimetatud arendustegevustes osalenud ligikaudu 140 kasusaajat. 2021. algul käivitati uus tegevussuund mahus 1,2 miljonit eurot, toetamaks ambitsioonikaid loomettevõtjaid uuenduslike lahenduste väljatöötamisel ja rakendamisel, toodete, teenuste, tehnoloogiate ning protsesside ja personali arendamisel, uute turuvõimaluste loomisel ja ärimudelite nüüdisajastamise.

KULTUURIPÄRANDI DIGITEERIMINE

Olulise valdkondadeülese projektina valmis Kultuuriministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös 2018. aastal **Kultuuripärandi digiteerimise 2018–2023 tegevuskava**³⁰. Tegevuskava kogumaksumus 2020. aasta detsembri seisuga oli **9,02 miljonit eurot**, millest Euroopa Liidu struktuuritoetuste investeeringuvajadus on 8,19 miljonit eurot.

Tegevuskava eesmärk on **teha 2023. aastaks digitaalselt kättesaadavaks kolmandik Eesti mäluasutustes talletatavast kultuuripärandist ning uuendada mäluasutuste info hoidmise taristut**.

Laialdane valdkondadeülene koordineeritud ja rahvusvahelistele standarditele tuginev digiteerimine aitab vältida digiteerimise ja pikaajalise digitaalse säilitamise dubleerimist, toetab koostööd ja töövoogude optimeerimist. Tegevuskava raames viiakse ellu 24 projekti, millest 12 on digiteerimisprojektid.

Lisaks viidi aastatel 2015-2018 läbi **taotlusvooru „Digitaalne kultuuripärand“**. Kokku toetati **38 projekti summas 159 761 eurot**. Toetuse eest korraldati rahvusvahelisi konverentse, seminare, digiteeriti erinevaid kogusid, valmistati ette „Kultuuripärandi digiteerimine 2018-2023“ tegevuskava alamprojekte, arendati digitaalse kultuuripärandi kättesaadavaks tegemise rakendusi ja platvorme, koolitati valdkonna spetsialiste ning esindati Eestit rahvusvahelistel üritustel. Toetuse tulemusena arendati kultuuripärandi valdkonnas töötavate spetsialistide digitaalseid kompetentse ning suurenes informeeritus parimatest praktikatest mujal maailmas, loodi kontakte ja vahetati kogemusi ekspertidega teistest riikidest, suurenes koostöö Eesti kultuuripärandiasutuste vahel, paranes digitaalse kultuuripärandi kättesaadavus ja kasutatavus, sh digiteeriti kogusid, mis seni olid kasutatavad vaid füüsiliselt ning tänu digiteerimisele suurenes materjalide kasutamine ja uurimine. 2021. aastal alustatakse järgmise kultuuripärandi digiteerimise ja kättesaadavaks tegemise tegevuskava ettevalmistamist.

Kultuur 2020

20. Väärtuslikum osa kultuuripärandist digiteeritakse 2018. aastaks ja tagatakse selle pikaajaline säilimine rahvusvahelisi standardeid ja kvaliteedinõudeid arvestades. Tagatakse kultuurivaldkonna infosüsteemide koostalitlusvõime ühtsete kirjelduste ja veebiteenuste abil. Riigi poolt rahastatud ja riigi haldusalas olevate institutsioonide poolt digiteeritud teosed on vastava õiguse olemasolul reeglina vabalt kättesaadavad. Soodustatakse digiteeritud kultuuripärandi kasutamist e-õppes ning e-teenuste osutamisel meedia- ja loomeettevõttluse valdkonnale.

Riigi hallatavates mäluasutustes on kokku üle 900 miljoni Eesti kultuuri jaoks olulise pärandiobjekti, mis väärivad digiteerimist, 2020. a lõpuks oli neist digiteeritud u 10%, kokku on digitaalsena kättesaadav u 21% kultuuripärandist.

Soov on muuta Eesti mäluasutuste kogudes olevast kultuuripärandist digitaalselt kättesaadavaks 2023. aastaks 33% ning 2030. aastaks 45%.

³⁰ <https://www.kul.ee/kultuurivaartused-ja-digitaalne-kultuuriparand/digitaalne-kultuuriparand/kultuuriparandi>

Laulupidu. Foto Sven Zacek

LAULU- JA TANTSUPEOLIIKUMINE

Laulu- ja tantsupeo tähendus on pidevalt muutunud ning igal ajal on oma nägu. Laulu- ja tantsupidu kui sümbolväärtusega sündmus kannab lisaks kunstilisele elamusele ajas edasi ka olulisi üldnimikke väärtusi. Seetõttu tuleb kaaluda võimalusi, kuidas üldhariduskoolide õppekavades ja haridusprogrammides oleksid need väärtused ja peoga seotud valdkonnad senisest oluliselt enam esindatud. Aina digitaalsemaks muutavas ühiskonnas on vahetul ühistegevusel kaalukas roll sidususe ja ühistunde hoidmisel. Laulukoorid, orkestrid ja tantsurühmad toovad inimesed kokku, suurendavad nende empaatiavõimet, pakuvad vajalikku sotsiaalset kapitali ja tugistruktuure. Tihti panustavad nende kollektiivide liikmed ka kogukonna arengusse. Laulmine ja tantsimine parandavad nii vaimset kui ka füüsilist tervist. Laulu- ja tantsupidude traditsioon on kantud UNESCO suulise ja vaimse pärandi meistriteoste nimekirja.

Kultuur 2020

20. Riik väärtustab laulu- ja tantsupeoliikumise olulist mõju kultuuri- ja hariduselus ning ühiskonnas laiemalt. Laulu- ja tantsupidude elujõulisuse tagamiseks peab riik oluliseks liikumise terviklikku ja sihipärast hoidmist ja arendamist ning juhendajatele ja eestvedajatele loodud tugisüsteemi jätkumist.

Perioodil 2014 – 2020 on toimunud järgmised laulu- ja tantsupeod:

1. **2014** - XXVI laulu- ja XIX tantsupidu „Aja puudutus. Puudutuse aeg“;
2. **2017** - XII noorte laulu- ja tantsupidu „Mina jään“;
3. **2019** - XXVII laulu- ja XX tantsupidu „Minu arm“.

2019. aasta kuulutati **Eesti laulu ja tantsu juubeliaastaks**, et tähistada laulupidude traditsiooni **150. aastapäeva**. Aasta eesmärk oli tuua läheneva juubelilaulu- ja tantsupeo valguses esile laulu- ja tantsupeo teekond Eesti aja- ja kultuuriloo kaudu, selle liikumise põlvkondi ja piirkondi ühendav ulatus ning laulu- ja tantsupeo liikumise vastutus tasakaalu, koosmeele ja pölvväärtuste hoidjana tänapäeva Eestis. 2019. aastal sai **Tule Tulemise traditsioon 50-aastaseks**. Esimest korda ajaloos jõudis tuli kõikidesse maakondadesse. Kokku sai

Juubelilaulupeol osales 1020 kollektiivi, kuhu kuulus koos saatjatega vähemalt 32 302 peolist.

Tantsupeol tantsis 713 kollektiivi, kuhu kuulus koos saatjate ja tantsijatega 11 500 peolist.

Rahvamuusikapeol esines 74 kollektiivi 800 pillimängijaga.

Välismaalt ja väliseestlastest osales tantsupeol 15 kollektiivi 236 liikmega ja laulupeol 42 kollektiivi 1605 liikmega ehk kokku 57 kollektiivi 1841 liikmega.

Lisaks toimus laupäeva hommikul Vabaduse väljakul spetsiaalselt väliseesti rühmadele suunatud tantsupeo kontsert „Ühendusmaa on Eestimaa“, kus esinesid ka rühmad, kes peole ei pääsenud.

Rongkäigus osales ligikaudu 47 000 inimest.

juubelitulest enam kui 450 peatuses osa ligi 100 tuhat inimest ja tuli läbis oma teekonnal rekordilised 4200 kilomeetrit.

Kultuuriministeerium on järjepidevalt eraldanud **tegevustoetusi** (alates aastast 1999) **rahvakultuuri üle-eestilistele keskseltsidele ehk partnerorganisatsioonidele** - Eesti Kooriühingule, Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsile, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidule, Eesti Folkloorinõukogule, Eesti Harrastusteatri Liidule, Eesti Kultuuriseltside Ühendusele, Eesti Rahvamajade Ühingule. Nende keskseltside roll tegevustoetuse saamisel on tegeleda oma valdkonna arendustegevustega, kaasates elanikkonda laialdasse harrastuslikku huvi- ning loometegevusse just rahvakultuuri valdkonnas. Keskseltside põhitegevused toetavad kultuuripoliitika suundumusi nii vaimse kultuuripärandi kui laulu- ja tantsupeo liikumise suunal.

Toetused rahvakultuuri keskseltsidele ja laulu- ja tantsupeo liikumisele loovad eeldused, et lastele ja noortele suunatud tegevuste kaudu kindlustatakse eri kultuurivaldkondade professionaalide järelkasv. Tulevikus võib neist lastest saada kutselised pillimängijad, lauljad, muusikud või dirigendid.

Kultuurivaldkondade, sh rahvakultuuri valdkonna, järelkasvu aitab edendada Kultuuriministeeriumi eestvedamisel välja töötatud ja 2017. aastal rakendunud **noorte huvitegevuse toetussüsteemi kontseptsioon**.

Noorte juhendajate järelkasvu probleeme laulu- ja tantsupeo liikumises on tõdetud juba mitmeid aastaid. 2019. aasta Praxise uuringust selgus, et noori laulu- ja tantsupidude juhendamise kutse ei motiveeri, kuna see pole tasustatud töö ja ei paku piisavat töötus- ja ravikindlustuse kaitset. Samuti tuli analüüsist välja, et üle poole praegustest juhendajatest jäävad peatselt pensionile ning ka kollektiivid ei ole majanduslikult jätkusuutlikud. 2021. aastast on käivitunud **tööjõukulu toetusmeede laulu- ja tantsupeo liikumises osalevate kollektiivide juhendajatele mahuga 2,7 miljonit eurot, mis peaks järgnevatel aastatel järkjärgult kasvama**.

Tantsupidu. Foto: Aivar Pihelgas

Laulu ja tantsupeo liikumises osalevate kooride, orkestrite ja rahvatantsurühmade riikliku tegevustoetuste programmiga toetab Kultuuriministeerium Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA kaudu kollektiive alates 2010. aastast. Toetatavate kollektiivide hulk ulatub erinevatel aastatel 1900-2100-ni. Rahvakultuuri mentortoetust koori-, orkestri-, rahvatantsu- ja rahvamuusika-juhtidele nende erialaste pädevuste tõstmiseks on rakendatud alates 2006. aastast.

Parandamist vajab tantsu- ja laulupidude jaoks kasutatav taristu. Enne 2019. aasta juubeli laulu- ja tantsupidu käivitati Kultuuriministeeriumi ja Tallinna Linnavalitsuse koostöös **Kalevi staadioni renoveerimine** ning lepiti kokku **Tallinna lauluväljaku detailplaneeringu ideekavandi konkursi ettevalmistamine ja korraldamine**. Kalevi staadioni renoveerimine on toimumas, planeerimisel on Tallinna lauluväljaku detailplaneeringu läbiviimine.

TUNNUSTAMINE JA KOOSTÖÖ ERASEKTORIGA

Kultuuriministerium on panustanud aktiivselt ja järjekindlalt **vabatahtliku abi tunnustamise**.

Kultuur on kallid, mistõttu tuleb seda hoida. Kuna riigieelarve võimalused on alati vajadustest väiksemad, väärib igasugune vabatahtlik abi tunnustust ja tänu. Nii on Kultuuriministerium sõnastanud **Kultuurisõbra tunnustusinitsiatiivi** peamise mõtte ja vajaduse. Iga-aastase tunnustusinitsiatiivi peamine eesmärk on **väärtustada ja esile tõsta eraisikuid, ettevõtteid või organisatsioone, kes on kultuurile aasta jooksul olnud toeks rahaliselt või ka tegudega**.

Aastate 2014–2020 panuse eest andsid kultuuriministrid Urve Tiidus, Indrek Saar, Tõnis Lukas ning Anneli Ott välja kokku **209 tunnustust**. Kandidaate on esitatud aga mitmeid kordi rohkem, neist osa korduvalt. Enim ettepanekuid esitati 2015. aastal kui Kultuuriministeriumisse laekus 120 tunnustamise ettepanekut koos põhjendustega.

Tunnustatute seas on olnud nii rahvusvahelisi suur- korporatsioone ja börsiettevõtteid, näiteks korduvalt esile tõstetud transpordifirma Tallink, Eesti üks suuremaid tööandjaid. Alati on esile tõstetud ka Eesti piires tegutsevaid ettevõtteid, näiteks hotelle, kes on majutanud rahvusvaheliste kultuurisündmuste osalisi. Üks selliseid korduvalt tunnustatud ettevõtteid on olnud Nordic Hotel Forum. Ka on tunnustust pälvinud väikeettevõtjad, kelle panus on olnud märkimisväärne kogukondlikus mõõtnes. Lisaks on tunnustatud kultuurile võimaluste loojaid, olgu selleks Telliskivi loomelinnak või Kultuuripartnerluse SA. Alati on esile tõstetud metseene või perekondi, kellest nii mõnigi on aga eelistanud tunnustust vastu võttes jääda pigem tagaplaanile.

Riigi ja erasektori koostöö üheks paremaks näiteks on Kultuuriministeriumi initsiatiivil ASi Swedbank, Eesti Rahvuskultuuri Fondi ning maestro Paavo Järvi 2015. aastal asutatud **Sihtasutus Eesti Pillifondi** tegevus, mille kollektiooni (omanikeks erainvestorid) kuuluvad keelpillid, mis antakse fondi vahendusel muusikute kasutusse. Eesti Pillifondi kollektiooni **koguväärtus** on juba ca **1,3 miljonit eurot**. 2019. aastal alustas SA Eesti Pillifond koostöös rahvusvaheliste partneritega unikaalseid pillimeistrite kursusi, mis tagab, et Eestis on tulevikus rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline oskusteave haruldaste vanade muusikainstrumentide hooldusest. Samuti algatas pillifond rahvusvahelise haardega investorite kursused, mis toimusid nii Tallinnas kui ka Helsingis ja mille eesmärk on tuua SA Eesti Pillifondi juurde uusi nii Eesti päritolu kui ka rahvusvahelisi ettevõtjaid, kes on valmis pillifondi investeerima.

Kultuur 2020

10. Riik loob soodsad võimalused eraraha kaasamiseks kultuurivaldkonda, tunnustades kultuurisõbralikke ettevõtjaid, vabakonda ja eraisikuid ning soodustades riigi ja eraettevõtjate koostöös elluviidavaid algatusi. Riik peab oluliseks, et seadusandlus ei kitsendaks põhjendamatult erasektori võimalusi kultuuri toetamisel. Lisaks olemasolevatele kultuuri rahastamismudelitele otsib riik koostöös valdkonna ja erasektoriga alternatiivseid kultuurivaldkonna finantseerimiskeeme.

Kultuurisõber 2020 auhinnad.
Foto: Ardo Kaljuvee

2018. aastal loodi riigi ja erasektori koostöös **Konrad Mägi Sihtasutus**. Sihtasutuse eesmärgiks on Eesti kunstiajaloo ühe olulisima maalikunstniku **Konrad Mägi elu, loomingu ja pärandi avalikes huvides tutvustamine ja jäädvustamine Eestis ning välismaal**. Selle nimel toetab ja edendab sihtasutus uurimistegevust ja näituste korraldamist, publikatsioonide väljaandmist, organiseerib Konrad Mägi kadunud teoste otsimist ning korraldab Konrad Mägi elu ja loomingulise pärandiga seotud tegevusi. Fondi tegevust rahastavad suurettevõtja Enn Kunila ja Eesti riik.

TEEMA-AASTAD

Kultuuriministerium on korraldanud teema-aastaid alates aastast 2000 kui tähistati Eesti raamatu aastat. Teema-aasta algatus pakub kindlale kultuuri- või spordi alamvaldkonnale tavalisest suuremat tähelepanu nii sisuliste tegevuste hoogustamise kui ka kommunikatsioonist tuleneva lisatähelepanu abil. See on olnud ka võimalus tuua tähelepanu keskmesse kultuuriga seotud valdkond või teema, mis võib jääda kultuurivälja äärealadele või mingil põhjusel tähelepanu põhifookusest kõrvale. Teema-aasta pakub lisandväärtust fookuses oleva valdkonna põhitegevustele, oodatud on tegevused või algatused, mis oleksid jätkusuutlikud ka pärast teema-aasta lõppu.

VAADE TULEVIKKU

Aastad 2014-2020 on eesti kultuurile ja riigile tervikuna olnud head aastad täis arengu- võimalusi, nende oskuslikku kasutamist ja heade eelduste loomist veel paremaks tulevikuks.

Eesti kultuur on elujõuline, meil on nii kultuurist osasaajaid kui ka kultuuri loojaid kõikjal Eestis, kõigis vanusegruppides ja kõigis valdkondades. Vaatamata eesti keele- ja kultuuriruumi väiksusele on meie kultuurimaastik mitmekesine ja kõrgetasemeline. Kultuur on Eesti inimestele oluline, kultuuris osalemise ja sellest osasaamise näitajate järgi oleme Euroopa tipus. Väikese riigi ja rahvana on oluline jätkata hoolimata või just kasutades enda eesmärkidel ülemaailmseid trende, tugevdades ja taasluues meie oma kultuuri.

Tulevikus näeme oluliste teemadena, kuhu meie kõigi hoolt ja pühendumist vaja:

- **Kultuuriprofessionaalide, sh vabakutseliste ja loovisikute töötingimuste parandamine, sh nende sissetulekute suurendamine**, ja neile kohanduvate sotsiaalsete garantiide tagamine;
- kultuurivaldkonnas tegutsevate juhendajate ja eestvedajate **pealekasvu toetamine**, nende tööd väärtustamine ühiskonnas, kultuurivaldkonna **juhtide arendamine**;
- **kultuuripärandi** pikaajalise säilimise tagamine;
- **kultuuri kättesaadavuse** piirkondlikult ühtlane tagamine, sh nii mitmekesisest ja kõrgetasemelisest kultuuripakkumisest osasaamine kui ka kultuurielus osalemine läbi huvitegevuse, olenemata inimese **sotsiaalmajanduslikust taustast ja kogu tema elukaare ulatuses**;
- **erivajadustega inimestele parema ligipääsu tagamine kultuurile**;
- kultuuri- ja loomemajanduse sektori **taaskäivitumise toetamine** peale koroonakriisi.

VALDKONDLIKUD PEATÜKID

ARHITEKTUUR

Arhitektuurivaldkonna olulisim tegevus riigi tasandil on viimastel aastatel olnud seotud Kultuuriministeeriumi algatusel Riigikantselei juures 2018. aastani tegutsenud **ruumiloome eksperdirühma** tööga. Eksperdirühm tõi kvaliteetse elukeskkonna kavandamise korralduses riigi tasandil välja mitmeid süsteemseid probleeme ja võimalusi, mille lahendamine eeldab pidevat tähelepanu ning mille saavutamiseks on vaja suurendada ametkondade ruumi-pädevust ja vaadata üle nende ülesanded. Kultuuriministeerium osales 2019. aastal ministeeriumide üleses ruumiloome töörühma töös, mis arutas võimalusi ruumiloome-protsesside paremaks toimimiseks. **Tehti ettepanek luua maa-, regionaal- ja planeeringute valdkondi liitev ühendamet ning arvestada kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetega ehitatud keskkonna arendamisel.**³¹ Aluspõhimõtete elluviimiseks pakuti välja tegevusplaani.³²

Aastatel 2014–2020 on asutud senisest enam tähelepanu pöörama ruumihariduse arendamisele alates üldhariduskoolist. Arhitektuurialane teadlikkus algab koolist, seepärast on oluline ruumiteadlikkuse ja arhitektuurialaste pädevuse sidumine õppekavadega ning ruumiloomealase huvihariduse edendamine. Tegevust ja haaret on ulatuslikult laiendanud Arhitektuurikool³³ kui ainus ruumivaldkonna huviharidust pakkuv kool Eestis ja üks väheseid omataolisi ka Põhja-Euroopas ja Baltikumis. Arhitektuurikooli tunnid on mõeldud ruumilise mõtlemise arendamisele, mida puudutavad praegused üldhariduskoolide õppekavad väga põgusalt. Töötubades keskendutakse ruumi märkamisele, mõistmisele, tajumisele ja loomisele. Arhitektuurikool tegutseb 2011. aastast MTÜ Ruumiharidus vedamisel. Koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Arhitektuurikooliga koostati 2015–2016. aastail arhitektuuri valikkursus üldhariduskoolide gümnaasiumiastme õpilastele. Alates septembrist 2017 on valikkursuse „Arhitektuur kui elukeskkond” tööversioon ja selle rakendamiseks koostatud juhendmaterjalid õppeprotsessi läbiviimiseks avalikustatud riigi õppekava infoportaal³⁴ ning gümnaasiumid saavad seda oma õppeplaani kokkupanemisel rakendada. 2017. aastal katsetasid valikainet 9 gümnaasiumi, valikaine pakkumisega jätkasid seejärel 6 gümnaasiumi. 2020. aastal lisandus 3 gümnaasiumi, kokku pakkus perioodi lõpuks valikkursust 9 gümnaasiumi. Lisaks õpetavad arhitektid kolmes gümnaasiumis kombineeritud ainet (arhitektuur ja joonestamine ning kujutav geomeetria või maketiehitus). Õpetajate tagasiside näitab, et valikkursus on õpetajate seas muutunud aasta-aastalt järjest populaarsemaks ja mõnes koolis on ka ainetundide mahtu kasvatatud. Hästi toimib disaini ja arhitektuuri teadmiste-oskuste kombineerimine. Toimunud on erinevaid õpetaja-koolitusi, sh alates 2018. aastast käivitatud täiendõppekoolitus ja kunstiõpetajate magistri-programm EKA-s (Arhitektuurikooli õpetajad, arhitektuuri valikkursuse programmi baasil).

³¹ Kvaliteetse ruumi aluspõhimõtted on leitavad siin: [Kvaliteetse ruumi aluspõhimõtted | 1.34 MB | pdf.](#)

³² Tegevusplaani leiab siit: [Kvaliteetse ruumi aluspõhimõtete elluviimine | 51.88 KB | pdf.](#)

³³ Vt <https://www.arhitektuurikool.ee>.

³⁴ Vt <https://oppekava.ee/gumnaasiumiharidus/valikkursused>.

Eesti Rahva Muuseum. Foto: Eesti Rahva Muuseumi koduleht

Arhitektuurse kvaliteedi saavutamisel ja hoidmisel on projekteerimis- ja planeerimisteenuste puhul asunud erinevate osalejate koostöös välja töötama ja juurutama väärtuspõhiste hangete praktikad. Jätkusuutlike riigihangete ja ideevõistluste korraldamine aitab tagada avaliku sektori rahastatud ehitiste arhitektuurset kvaliteeti ja mitmekesisust. Kuigi kehtiva riigihangete seadusega on tagatud raamistik ideekonkursside ning **väärtuspõhiste riigihangete** korraldamiseks, teeb Kultuuriministeerium jätkuvalt koostööd valdkonna erialaliitude, eeskätt EAL-iga ning Riigi Kinnisvara AS-iga, et töötada välja parim riigihanke korraldamise praktika, mis tagaks kvaliteetse ehitatud keskkonna arengu ja autoriõiguste kaitse selle loomisel. Näitena võib 2020. aastast tuua **Narva Aleksandri suurkiriku** projekteerimistöde väärtuspõhise hanke (võitis KAOS Arhitektid).

Kogu perioodi uushoonetest on märkimisväärseim 2016. aastal avatud **Eesti Rahva Muuseumi uus hoone Tartus Raadil**, mille lahendus (arhitektid Dan Dorell, Lina Ghotmeh, Tsuyoshi Tane, koostöös Hayashi-Grossschmidt arhitektide, Pille Lausmäe sisearhitektide, Kino maastikuarhitektide ja teistega) sündis 10 aastat varem korraldatud rahvusvahelise arhitektuurivõistluse tulemusena. Hoone on pälvinud mitte ainult Eesti Kultuurkapitali ja Eesti Arhitektide Liidu (EAL) aastapreemiad, vaid pärjatud ka mitmete rahvusvaheliste auhindadega, sh AFEX-i peauhind, Kenneth Hudsoni preemia jne. 2018. aastal valmis mitu tähelepanuväärset avaliku sektori osalusel rahastatud hoonet, mille lahendused on valitud samuti arhitektuurivõistluste kaudu. **Eesti Kunstiakadeemia** (KUU arhitektid) on saanud uue õppehoone, Raplas avati riigigümnaasium (arhitektuuribüroo Salto), Vastseliinas rajati palverännumaja (KAOS Arhitektid).

Olulise maastikuarhitektuuri maamärgina valmis 2018. aastal **Tallinnas Maarjamäele kommunistiohvrite memoriaal**³⁵ (JVR arhitektid koostöös skulptor Kirke Kangro, maastikuarhitekti Lidia Zarudnaya, graafilise disaineri Martin Pedaniku, Margus Triibmanni, Eesti Mälu Instituudi, Mihkel Putrinši, Argo Rootsi ja teistega).

³⁵ Vt lähemalt: <https://www.memoriaal.ee/memoriaal/#autorid>.

Esile tuleb tõsta ka renoveeritud **Eesti saatkonda Moskvas** (KAOS Arhitektid) ja arhitektuuri-võistluse kaudu välja valitud **Eesti Rahvusringhäälingu** uue hoonekompleksi lahendust (KTA Arhitektid). 2018. aasta lõpus avatud **Arvo Pärdi keskus Laulasmaal** (Nieto Sobejano Arquitectos, Arhitektuurbüroo Luhse & Tuhala) on oma erilise õhustikuga hoo sisse saanud ning kujunenud armastatud kontserdi- ja kohtumispaigaks. 2019. valmis mitu tähelepanuväärset avaliku sektori osalusel rahastatud hoonet: **Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia** (Ansambel Arhitektid, FraDisain) on saanud uue saali, **Sisekaitseakadeemia** (Arhitekt11) ja **IT-Agentuur** (DAGOpen, LÜNK Arhitektid, Stúdio TEMA, Stúdio Taju) uued peahooned.

Kvaliteetse avaliku ruumi edendamiseks algatati EAL-i eestvedamisel 2014. aastal Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva (EV 100) juubeliürituste raames programm „Hea avalik ruum”, et elavdada üle Eestilinnakeskusi ja muuta need inimsõbralikumaks. Alates 2014. aastast on linnades korraldatud koostöös EAL-iga avalikke arhitektuurivõistlusi, misjärel on linnad võidutöödele tuginedes taotlenud toetust EAS-i piirkondade konkurentsivõime toetusmeetmest, projektide väljaehitamine algas aastatel 2017–2018. Aastal 2018 avati Tõrva, Põlva, Valga ja Rapla keskväljakud. 2019. aastal avati Võru plats, Kuressaare väljak (sh osa peatänavast) ja Rakvere Pikk tänav. 2020. aastal avati Kärkla, Jõhvi (jalakäigu) ja Viljandi lahendused. Ees ootab Narva esimese etapi avamine (Raekoja plats, Stockholmi plats). 2020. aasta lõpuks on korraldatud või käimas uued võistlused (Tapa, Võsu, Lihula, Paide, Jõgeva, Sindi), kavandatakse ka järgmisi (järjekorda ootavad Kiviõli, Sõmeru, Türi, Kadrina, Loks, Kose). Orienteeruvalt paarkümmend omavalitsust on n-ö ootejärjekorras, et võistlusi korraldada. Projektide elluviimine on võimalik üksnes omavalitsuste enda huvi ja initsiatiivi korral. Arhitektuurivõistluste korraldamisel on pool rahastusest tulnud riigilt (sh sellest 50% Kultuuriministeriumilt) ja teine pool omavalitsustelt.

2020. aastal ilmunud **Eesti inimarengu aruanne 2019/2020 „Linnastunud ühiskonna ruumilised valikud”**³⁶ oli täies mahus pühendatud ruumiküsimustele ja ruumikvaliteedi probleemide analüüsile. Aruanne on oluline verstapost ruumiteadlikkuse suurendamisel ühiskonnas tervikuna. Väheoluline pole seegi, et erialaliidud annavad välja iga-aastaseid **arhitektuuripreemiaid**.³⁷

Eesti kui hea arhitektuurimaa maine tugevdamiseks on Eesti alates 2000. aastast regulaarselt osalenud maailma suurimal **arhitektuurifestivalil Veneetsias**. Eesti osalust biennaalil korraldab Eesti Arhitektuurikeskus ning rahastavad Eesti Kultuurkapital, Kultuuriministerium ja eratoetajad. Eesti ekspositsiooni kuraator leitakse avalikul võistlusel, mida korraldab Eesti Arhitektuurikeskus koostöös Kultuuriministeriumi jt partneritega.

Olulise rahvusvahelise uue algatusena on viimasel kümnendil sündinud **Tallinna Arhitektuuribiennaal (TAB)**,³⁸ mida korraldab Eesti Arhitektuurikeskus. Esimene TAB toimus 2011. aastal, TAB-i kuraator selgitatakse iga kord välja avalikul võistlusel. TAB on mitmekesise programmiga arhitektuurifestival, mis soodustab Eesti ja välisarhitektuuri ning arhitektide ja avalikkuse sünergiaid, pakkudes võimalust kontakte luua ja ideid vahetada.

³⁶ Loe lähemalt <https://inimareng.ee>.

³⁷ Vt <https://arhitektuuripreemiad.ee>.

³⁸ Vt tab.ee.

Eesti on hästi integreeritud rahvusvahelistesse arhitektuurivõrgustikesse ja poliitikafoorumitesse ning osaleb Euroopa arhitektuuripoliitika arengusuundade kujundamisel. Kultuuriministerium osales aastatel 2007–2018 **Euroopa Arhitektuuripoliitika Foorumi** (EFAP) töös. 2017. aastal peeti Tallinnas **Euroopa arhitektuuripoliitika konverentsi**, mis kuulus Eesti Euroopa Liidu eesistumise programmi. Eesti ühines 2017. aastal **Euroopa maastiku-konventsiooniga**. Kultuuriminister allkirjastas 2018. aastal koos teiste Euroopa kultuuriministritega **Davosi deklaratsiooni**. Alates 2020. aastast **juhib Eesti Euroopa Komisjoni kvaliteetse arhitektuuri ja ehitatud keskkonna eksperdirühma**³⁹, mis töötab välja poliitika-soovitusi, et tagada kõigile kõrgetasemeline ehitatud keskkond.

Väga oluline kogu valdkonnale on **kutsesüsteemi hüppeline areng** tervikuna. 2018. aastal kinnitas SA Kutsekoda Arhitektuuri, Geomaatika, Ehituse ja Kinnisvara Kutsenõukogu otsusega nr 11 diplomeeritud arhitekti (tase 7), volitatud arhitekti (tase 7) ja volitatud arhitekt-eksperdi (tase 8) standardite uustöötused (kõik kehtivusega kuni 12.02.2023).⁴⁰

Arhitektuurivaldkonnas tegutses 2015. aastal Eestis 538 ettevõtet, sh 84 ettevõtet sisearhitektuuri alal ja 34 maastikuarhitektuuri alal. Töötajaid on arhitektuurse projekteerimise, ruumilise planeerimise ja maastikuarhitektuuri ettevõtetes umbes 1200. Arhitektuuriettevõtete müügitulu oli 2015. aastal 35,8 miljonit eurot. Ettevõtteid, kellel oli arhitektuur märgitud ühena mitmest tegevusalast, oli 2015. aastal 65. Füüsilisest isikust ettevõtjana töötavate arhitektide arv on langustrendis: 2015. aastal oli neid 90, s.o 22% vähem kui 2011. aastal. Levinuim ettevõtetusvorm oli osühing, kus keskmiselt töötas 1–2 töötajat. Arhitektuurivaldkonna ettevõtted osutasid 2015. aastal teenuseid väljapoole Eestit kokku 1,7 miljoni euro eest ja 2016. aastal 2 miljoni euro eest. 2015. aastal märkis Äriregistrile esitatud majandusaasta aruandes eksporditulu 60 ettevõtet (11%) ja 2016. aastal 41 ettevõtet (8%). Välisturgude turuosa oli võrdlemisi väike: 2015. aastal alla 4,7% ja 2016. aastal 5,2% arhitektuuriettevõtete müügitulust⁴¹.

Kultuuriministerium toetab arhitektuurivaldkonna arengut peamiselt arenduskeskuse tegevustoetusega ning taotlusvooriga „Arhitektuuri ja disaini arendusprojektid”. Viimase viie aastaga on pea kolmekordistunud **Kultuuriministeriumi toetus arhitektuurivaldkonnale kui loomealale** (2015. a oli arhitektuuri ja disaini projektide taotlusvooru maht 40 000 eurot (sellest 50% arhitektuur) ja arhitektuurikeskuse tegevustoetus 30 000 eurot; 2021. a on taotlusvoor 85 000 eurot (sellest 50% arhitektuur) ja keskuse tegevustoetus 105 000 eurot). Lisaks toetab Kultuuriministerium Eesti arhitektuuri regulaarseid väljapanekuid Veneetsia arhitektuuribiennaalil. Ka teiste taotlusvoorude kaudu (Eesti kultuur maailmas, rahvusvahelised kultuurikoostöölepped) toetatakse arhitektuuri- ja disainivaldkondade projekte ning arhitekte ja disainereid loovisikutena erialaliitude (Eesti Arhitektide Liit, Eesti Sisearhitektide Liit, Eesti Maastikuarhitektide Liit) kaudu. Riigi tasandil on arhitektuurivaldkonna kui loomevaldkonna olulisim toetaja Eesti Kultuurkapitali arhitektuuri sihtkapital.

³⁹ Eksperdirühma mandaadiga saab tutvuda siin: <https://kul.ee/media/65/download>.

⁴⁰ Vt lähemalt: https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/KAO/vaata/10086627?show_avalik=1#kao_kutsestandard.

⁴¹ Allikas: Eesti Loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus, 2 arhitektuur, Konjunktuuriinstituut 2018.

Ajaloomuuseum Maarjamäel. Foto: Kaupo Kalda

Kui kultuuripoliitika põhialuseid valmistati ette veel 2007.–2009. aasta kriisist tingitud majanduslanguse mõjude kontekstis, siis perioodi viimane ehk 2020. aasta oli juba pandeemia-aasta. Perioodi ilmestab seega üleminek **ühest kriisist teise**. Kriis avaldab pikaajalist mõju kogu projekteerimis- ja ehitussektorile ning seeläbi kogu Eesti ehitatud elukeskkonna kvaliteedile. Riigi investeeringute jätkamine hoonetesse ja rajatistesse pikaajalises plaanis annab kindlust ehitussektorile tervikuna. **Avaliku sektori investeeringute kasv on majanduslanguse faasis oluline**, et stabiliseerida olukorda turul, elavdada majandust ning vähendada negatiivse majandustsükli mõjusid, samuti **säilitada elukeskkonna kvaliteeti ka regionaalarengu vaates**. Seega juhul, kui tekib vajadus teha omavalitsuste eelarvetes vähendamisi, ei tohiks seda teha kvaliteetse eluruumi arvelt. Põhimõtte peaks olema see, et „**kui vähem, siis kvaliteetsem**”, mitte odavam. Ka kriis tuleks asendada hinnapõhised riigihanked **väärtuspõhiste hangetega**, et välistada massilist alapakkumist projekteerimistödele.

Läbiva valdkondliku trendina tuleb perioodil 2014–2020 esile tõsta, et keskkonnasäästlikkuse ja jätkusuutlikkuse põhimõtteid on asunud käsitlema **kogu ehituse eluringis**. Samal ajal kasutab tänapäevane ehitustegevus järjest enam digitehnoloogia vahendeid ning suundub üha rohkem avatud ehitusplatsilt tehasesse. Keskkonnasõbralikkuse tähtsustamine käsikäes digilahenduste arenguga on Eestis mh kaasa toonud hüppelise arengu **puitmajatehaste** kui tootmis sektori puhul, mis on asunud varasemast rohkem kasutama ka Eesti arhitektide ja disainerite teenuseid. **Ruumiloomeprotsess tervikuna** (sh ehitusprojektid) on muutunud üha **keerukamaks**, kuid valdkonna ettevõtete investeeringud teadus- ja arendustegevusse on

väiksema osakaaluga võrreldes teiste majandusvaldkondadega. Seetõttu on oluline välja tuua, et **valdkonna vähene teadus- ja arendustegevus vajab stimuleerimist**⁴².

Kultuuripoliitika põhialuste lõpphindamise raportis (2021, avaldamisel) tuuakse esile, et kvaliteetse ruumi väärtustamine on ühiskonnas laiemalt kasvanud, kuid erinevate otsustus-tasandite koordineerimatus ja killustatus takistab tervikliku elukeskkonna arendamist. **Kogu elukeskkonna, sh taristu (sh teedehitus) ja avaliku ruumi kavandamisel ja loomisel** (avaliku ruumiga seotud otsustes) **tuleb lähtuda kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetest**. Ruumiloome-protsess peab ühiskonnas läbivalt olema teadmistepõhine ja ruumiotsused kompetentsed. **Oluline on jätkata väärtuspõhise riigihanke korraldamise parima praktika väljatöötamist, mis tagaks kvaliteetse ehitatud keskkonna arengu ja autoriõiguste kaitse selle loomisel**. Avaliku sektori rajatavate hoonete puhul on üldjuhul riigi tasandil hakatud senisest enam jälgima arhitektuurivõistluste head tava, kuid ideekonkursi ehk arhitektuurivõistluse korraldamine tuleb avaliku sektori objektide rajamisel muuta kohustuslikus. Ühtlasi on vaja:

- 1) **edendada valdkonna ekspordivõimekust ja rahvusvahelistumist** – areng on olnud tõusujoones, rahvusvahelised arhitektuurisündmused ja poliitika on aastatel 2014–2020 olnud edukad, eksportivate ettevõtete arv ja käive on kasvanud ning suurenenud on arhitektide arv riiklikes asutustes. Siiski peaksid ettevõtluse ja loomemajanduse toetusmeetmed arvestama senisest enam arhitektuuribüroode vajadustega. Uue tehnoloogia areng ja kasutuselevõtt ning kliimamuutustega kaasnevad väljakutsed loovad uusi võimalusi innovatsiooniks, kuid digipöördega kaasaskäimisel tuleb silmas pidada, et digitaalsed lahendused on arhitektuuris vahendiks, mis teenivad elukeskkonna kvaliteedi eesmärki. Eestil on potentsiaali kujuneda rahvusvahelise mainega arhitektuurimaaks;
- 2) **jätkata ruumihariduse arendamist üldhariduskoolist alates** – arhitektuurialane teadlikkus algab koolist, seepärast on oluline ruumiteadlikkuse ja arhitektuurialase pädevuse sidumine õppekavadega ning ruumiloomealase huvihariduse edendamine.

⁴² Allikas: Ehituse pikk vaade 2035. Civitta, 2021.

DISAIN

Kui kultuuripoliitika põhialuseid valmistati ette veel 2007.–2009. aasta kriisist tingitud majanduslanguse mõjudega kohanedes, siis perioodi viimane ehk 2020. aasta oli juba COVID-19 pandeemia-aasta. Perioodi ilmestab seega üleminek **ühest kriisist teise**. Olenemata sellest on disaini tegevusväli jõuliselt laienenud ja disain kui selline on olemuselt muutunud. Esile on kerkinud terav vajadus mõisteraamistiku ja uue disainikultuuri arendamise järele laiemalt. Avalik sektor on olnud muudatuste tegemisele, uuendustele ja eksperimentidele avatum kui erasektor⁴³. Näitena võib tuua Riigikantselei juures 2018. aastal tööd alustanud **innovatsioonitiimi**, kelle ülesanne on muuta avalikke teenuseid kasutajasõbralikumaks inimkeskse lähenemise abil ning aidata seeläbi kaasa uuenduslike, funktsionaalsete, keskkonnasäästlike, kasutajasõbralike ja atraktiivsete teenuste ja lahenduste väljatöötamisele ning kaasavate ja turvaliste keskkondade kujundamisele.

Valdkonnasisese olulisima algatusena tuleb esile tõsta disainivaldkonna 2019. aastal valminud **arengukava**⁴⁴. Arengukava elluviimist koordineerib Eesti Disainikeskus (EDK), koostamisel osalesid Eesti Disainerite Liit, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, Eesti Disaini Instituut, ADC*Estonia (Art Directors Club Estonia), EFBA (Estonian Fashion Brands Association), Kultuuriministeerium, Loov Eesti, Tallinna Loomelinkubaator, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Kunstikool, Tartu Kõrgem Kunstikool Pallas, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Eesti disainibüroode esindajad ja disainerid, ettevõtete esindajad ning Innovatsioonitiim.

Iga-aastane rahvusvaheline **Disainiöö festival**⁴⁵ aitab parandada avalikkuse üldist teadlikkust disaini kultuurilistest, sotsiaalsetest, majanduslikest ja keskkondlikest väärtustest ning jätkata Eesti disaini tutvustamist rahvusvahelisel areenil. Festivali kutsus ellu Eesti Disainerite Liit (EDL), sündmusi korraldatakse alates 2006. aastast. Rikkalikku programmi kuuluvad mh näitused, konverents, seminarid, loengud, töötoad, konkursid ja moeetendus. Festivali mitmekesisust tihe satelliitide programm, kuhu on kaasatud ka muuseumid. Enamik üritusi on külastajatele tasuta.

Disainiöö kõrval on **Eesti Disainiauhinnad**⁴⁶ üks olulisematest regulaarsetest valdkonna tunnustusüritustest, mis edendab jõuliselt nii avaliku kui ka erasektori ning laiema avalikkuse disainiteadlikkust. Eesti Disainiauhindu antakse välja iga kahe aasta tagant, seda korraldab EDK koos Eesti Disainerite Liidu, ADC*Estonia, Teenusmajanduse Koja ja Eesti Kunstiakadeemiaga. Esimest korda anti Eesti Disainiauhinnad ühiselt välja 2012. aastal. Tunnustusi jagatakse kõigis disainivaldkondades, sh tootedisaini, graafilise disaini, veebidisaini, teenusedisaini, disainihariduse, elumuutva disaini ja noore disaineri (SÄSI, Noor Püss) kategooriates, millele lisanduvad eriauhinnad (Disainimuutja, Disainitegu, Prillitoos, BRUNO elutööauhind). Alates 2020. aastast liikusid graafilise disaini ja veebidisaini traditsioonilised ning oskustepõhised kategooriad Kuldmuna konkursile ja Eesti Disainiauhindade konkursil pööratakse edaspidi rohkem tähelepanu disaini rakendamise

⁴³ Tärkavate disainipraktikate kaardistamine. Ruth-Helene Melioranski, Martin Pärn. Eesti Disainikeskus, 2020.

<https://kul.ee/media/656/download>

⁴⁴ Leitav aadressilt: https://media.voog.com/0000/0038/1850/files/EEST%20DISAINI%20ARENGUKAVA%202023_Loplik.pdf.

⁴⁵ Vt <https://www.disainioo.ee>

⁴⁶ Vt <http://www.eestidisainiauhinnad.ee>

väärtustele ning antakse välja auhindu esiteks kõigis kategooriates (nagu Noor Püss, Prillitoos ja Aasta Disainer), teiselt poolt antakse aga väärtuspõhiseid auhindu, mis on kooskõlas rahvusvaheliste väärtuskategooriatega.

Mitmeid Eesti disainereid on tunnustatud rahvusvaheliselt prestiižse **Red Doti**⁴⁷ auhinnaga – võidud näitavad eesti disaini kõrget taset. Eesti kaubamärgi WOH ja disainer Margot Vaaderpassi ühistööna valminud innovaatiline riidepuudeseeria „WOH Hanger” võitis 2020. aastal Red Doti tootedisaini auhinna. Uuenduslik „tõmba ja kleebi” kinnitusega ehk iseliimuv naturaalsest väärispuidust seinakattematerjal Grovener tõi 2019. aastal Eesti disaineritele (Mihkel Masso, Karl Saluveeri ja Grovener OÜ ühistöö) sama kategooria auhinna. Varem on Red Doti auhinna pälvinud Karl Annus ja Glens lugemisprillid (2017, Glens), Mihkel Masso ja elektrikeris Huum Drop (2015, Huum), Kaidi Ploomipuu ja newWeave vaip (2011, Narma), Julia Maria Künnap ja söögitool Mari (2010), Hannes Unt ja Restoran Kaerajaan (2008) ning Martin Pärn ja klapplaud Martin (1998, Martela).

Kultuuriministeerium on toetanud EDK kui Kultuuriministeeriumi strateegilise partneri ja valdkondliku arenduskeskuse tegevusi, mis keskenduvad mh **valdkonna ettevõtete konkurentsivõime ja ekspordivõimekuse suurendamisele**. Rahvusvahelistumise suunal on oluline, et alates 2019. aastast on EDK võrgustiku BEDA liige, mistõttu on avardunud võimalused osaleda piiriülestes ühisprojektides selliste valdkonda eestvedavate riikidega nagu Taani, Holland, Saksamaa, Suurbritannia ja Põhjamaad. Oluline tugi disainivaldkonnas tegutsevate ettevõtjate ekspordivõimekuse kasvatamisele on tulnud EAS-i rakendatavast **loomemajanduse arendamise meetmest**, eesmärgiga suurendada ekspordivate ettevõtete arvu, nende lisandväärtust ning tulu ettevõtte ja töötaja kohta.

EDK on ellu viinud tegevusi **disainikompetentside edendamiseks ja disainibüroode ekspordi võimendamiseks**, mis keskenduvad mh ettevõtete paremale disaini rakendamisele konkurentsivõime, jätkusuutlikkuse, lisandväärtuse ja kasumlikkuse tõstmiseks ning mille eesmärk on ühtlasi disaini targa tellija kujundamine avalikus sektoris, et ühiskasutatavad keskkonnad ja teenused oleksid kasutajasõbralikumad. 2019. aastal käivitati EDK juhtimisel rahvusvaheline praktikaprogramm „Executive Internship”, mis toetab **võrgustumist ja vähemalt kolmeaastase tööstaažiga disainerite stažeerimist tugevates välisbüroodes**. Programmi eesmärk on pakkuda osalejatele ainulaadset rahvusvahelist kogemust ja teadmist disaini rakendamisest, mille abil paraneb disainibüroode kompetents ja võimekus teenuseid ekspordida, edeneb rahvusvaheline võrgustumine ja Eestisse tuuakse uusi kontakte.

Varasema „**Disainibuldooseri**” programmi järeltulijana alustas EAS 2019. aastal „**Disaini meistriklasi**” programmi elluviimisega – selle eesmärk on **juurutada ettevõtetes disainimõtlemit ja kasvatada strateegilise disainikasutuse võimekust disainist juhitud tootearendusprotsesside rakendamise kaudu**. Disaini meistriklasi tulemusena tõuseb koolitusprogrammis osalenud ettevõtete võimekus arendada ja turule tuua uusi tooteid, kasutades selleks disainimõtlemit. Programmis osalemine aitab kasvatada ettevõtete müügitulu ja minna uutele sihtturgudele.

⁴⁷ Red Dot on maailma prestiižsmaid disainiauhindu, mis on kujunenud tunnustatud kvaliteedimärgiks, lisaks tootedisainile antakse auhinda välja ka kommunikatsioonidisaini ja disainikontseptsiooni kategoorias.

Üle 20 disaini- ja mööbliettevõtte osales 2019. aasta novembris Tokyos sisustusmessil „Interior Lifestyle Living” ning Eesti disaini ja elustiili tutvustavatel üritustel Yokohamas ja Osakas. Eesti Disaini Maja esindas neil üritustel lisaks 13 disainibrändi. Eesmärk oli luua ärikontakte ja algatada erinevaid majanduslikke ning kultuurilisi koostöövorme. **Jaapani turu jaoks loodud kontseptsioon** kannab nime „Ehe Eesti – sündinud loodusest”. Programmi peamised koostööpartnerid on EAS ja EDL ning Jaapani meediaagentuur Daily Press, kelle kaudu korraldati ka Jaapani ajakirjanike visiit Eestisse Disainiöö ajal.

Kultuuriministerium jätkab koostööd teiste ministeriumide, riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja disainivaldkonnaga, et Eesti ettevõtted kasutaksid oma tegevuses rohkem disaini, jõudmaks n-ö **disainiredeli ülemistele pulkadele**. Eesmärk on **suurendada nende ettevõtete osakaalu, kes kasutavad disaini uute toodete ja teenuste väljatöötamisel ning ettevõtte strateegilisel juhtimisel**. 2018. aastal tehti Kultuuriministeriumi eestvedamisel koostöös EAS-iga uuring „Disainikasutus Eesti ettevõtetes ja sihtasutustes”, mille eesmärk oli kaardistada ja analüüsida disainikasutust nii erasektori kui ka riigi osalusega ettevõtetes ning riigi asutatud sihtasutustes ja MTÜ-des. Uuringu tulemused näitavad, et Eesti ettevõtted kasutavad oma tegevuses rohkem disaini kui viie aasta eest, kuid disainiredeli ülemistele pulkadele, kus paiknevad ettevõtted kasutavad disaini uute toodete ja teenuste väljatöötamisel ning ettevõtte strateegilisel juhtimisel, on endiselt astunud vaid vähesed.

On tähelepanuväärne, et Eesti Kunstiakadeemia (EKA) ja EDK eestvedamisel on hakatud ulatuslikumalt tegelema **ringdisaini** teemadega. 2018. aastal EAS-i korraldatud ideekonkursi raames sai rahastuse EDK esitatud projekt „Ringdisain”, mille eesmärk on parandada väikese ja keskmise suurusega ettevõtete ringdisainialast teadlikkust ja pakkuda neile praktilisi võimalusi, et võimaldada neil osaleda ökokinnovatsioonis ning ringmajanduse poole liikumises. EDK on võtnud sihikule selle, et pakkuda **ringdisaini auditi ja sprindi** korraldamise tugitegevust. Ringmajandus on üks neljast Euroopa Komisjoni fookusvaldkonnast ning ringdisaini auditi mudel ühendab ringmajanduse ja disainivaldkonna oskused. Mitmed Eesti disainerid ja ringmajanduse eksperdid on EDK koolitustel saanud väljaõppe ringdisaini auditi tegemiseks ning täiendkoolitusi on kavas pakkuda ka järgmistel aastatel. Ringdisaini audit on strateegiline tööriist **ringettevõtluse** arendamiseks, mille metoodika töötas EDK tellimisel välja EKA jätkusuutliku disaini labor rahvusvahelise projekti „EcoDesign Circle” osana. Ringdisaini auditi eesmärk on hinnata ettevõtete jt organisatsioonide võimekust lõimida ringmajanduse põhimõtteid oma tegevuses. Auditi tegemine aitab ettevõttel või organisatsioonil analüüsida toodete ja teenuste arendamise strateegiat ja praktikat.

Olulise poliitikamuudatusena tuleb esile tõsta, et Kultuuriministerium on koostöös Haridus- ja Teadusministeriumi ning EDK-ga toetanud **disainiõppe viimist üldhariduskoolidesse**. Gümnaasiumiastmele töötati aastatel 2016–2017 välja disainiprotsessi valikkursus, mida saavad koolid ainekava ja õppeplaani kokkupanemisel rakendada. EKA ja Tallinna Ülikooli kunstiõpetajate ettevalmistamiseks mõeldud ühisõppekava sisaldab disainikursust, mis toimub üle aasta ja valmistab tulevasi õpetajaid ette valikkursust läbi viima. EDK korraldab kaks korda aastas **disainihariduse ümarlauda**, mille eesmärk on edendada koostööd ja parandada erialase hariduse kvaliteeti.

Kõrghariduses on eesmärkideks **õppe rahvusvaheliskus ja praktilisus**. Haridus- ja Teadusministeerium on halduslepingute ettevalmistamisel arutanud kõigi kõrgkoolidega läbi praktikamahu suurendamise küsimused. Ühisõppekavadel õppivaid üliõpilasi arvestatakse tulemusrahastamisel edaspidi mõlemas kõrgkoolis nagu vastutusvaldkonda vastuvõetuid, mis peaks soodustama ühisõppekavade loomist. Õppekava avamisel on nõutud ka sektori esindajate kaaskiri, kes peavad kinnitama, et vajadus vastava õppekava järele on olemas. Lisaks peab kõrgharidusstandardi kohaselt vastama õppekava nii tööturu kui ka sihtgrupi vajadustele. Tegelema on hakatud ka disainerite **kompetentsi- ja kutsestandardite** küsimustega.

2015. aastal tegutses Eestis 677 disainivaldkonna ettevõtet, mis on 41,6% enam kui 2011. aastal; töötajaid oli 1060 (mida on ligikaudu 77% rohkem kui 2011. aastal), kellest 112 olid füüsilisest isikust ettevõtjad ja saadud tulu oli 42,2 miljonit eurot. Disainifirmad on enamasti väikeettevõtted, kus töötab 1–2 inimest. Disainivaldkonnas tegutsevate äriühingute, MTÜ-de ja FIE-de müügitulu oli 42,2 miljonit eurot, sellest 41,4 miljonit eurot teenisid äriühingud.

"Tilgad", autor Anne Türn. Foto: Anne Türn

Valdkonna suurimaks rahastajaks on EAS, raha on eraldanud ka Eesti Kultuurkapitali kujutava ja rakenduskunsti ning arhitektuuri sihtkapitalid⁴⁸. Kultuuriministeerium toetab valdkondlikku arenduskeskust EDK-d tegevustoetusega. Kultuuriministeerium toetab disainivaldkonna arengut ka taotlusvooriga „Arhitektuuri ja disaini arendusprojektid”. Disainivaldkonna projekte on toetatud ka teiste taotlusvoorude kaudu („Eesti kultuur maailmas”, rahvusvahelised kultuurikoostöölepped). Disainereid kui loovisikuid toetab Kultuuriministeerium erialaliitude (Eesti Disainerite Liit, Eesti Kujundusgraafikute Liit) kaudu.

Perioodi üldiseloostusena on disain kui tegevus muutunud objektikesksest holistlikumaks ja kontekstualiseeritumaks, käsitledes **laiemat ökosüsteemi ja selles toimivaid suhteid**⁴⁹.

Objekti asemel on fookusesse tõusnud üldisemad eesmärgid, laiem kontekst ja muutuste juhtimisega seotud mõjud. Disainimise oskus on hakanud kanduma üle teistesse valdkondadesse, samuti argitasandile **igäihe baasoskusena**. Disainimises osalejate ringi laienemine on jõudsalt arenenud käsikäes koosloome esiletõusuga, mis on viinud uudsete

⁴⁸ Allikas: Eesti Loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus, 5 disain, Konjunktuuriinstituut 2018.

⁴⁹ Tärkavate disainipraktikate kaardistamine. Ruth-Helene Melioranski, Martin Pärn. Eesti Disainikeskus, 2020. <https://kul.ee/media/656/download>.

Reet Aus Londoni Disainifestivalil. Foto: Kersti Kirs

hübriidsete koostöövormideni akadeemia ja praktikute vahel. Disaineri roll on olla disainiprotsessi algataja, arutelu juht ning suunaja, koosloome tegevusjuht ja kuraator. Keskele kohale disaineri tegevuses on tõusnud lahendusvõimaluste otsimine, kirjeldamine ja testimine. On tekkinud **uued disaineriprofiilid**, kus kesksel kohal on endiselt visualiseerimine, kuid see on tõusnud ruumilise ja visuaalse mõtlemise tasandile, ning seda kombineeritakse loova ja analüütilise mõtlemisega. Professionaalse disaineri kompetents põhineb oskusel luua reaalseid lahendusi, mis sünnivad probleemi mõistmise kaudu. Loovus ja uudsus

on seejuures endiselt tähtsad, kuid neid ei hinnata mitte niivõrd objekti lõpptulemuse kui selle kujunemise protsessi ülesehituse ja kaugemale ulatuva mõju järgi.

2018. aastal tehtud **Eesti ettevõtete ja sihtasutuste disainikasutuse uuring** tõi esile, et turul pakutavat disainiteenust peavad ettevõtted üldjoontes kvaliteetseks. Ka disainiettevõtet hindavad disainerite oskusi, teadmisi, loovust ning professionaalsust heaks. Disainerite koolitus Eestis on heal tasemel, kuid senisest rohkem tuleks tähelepanu pöörata praktilisele õppele ning muutuvatele turuvajadustele. Lisaks tuuakse uuringus esile, et ettevõtjad teavad Eestis pakutavate disainiteenuste kohta endiselt vähe. Samuti ei osata sageli hinnata disainikasutuse positiivseid mõjusid ettevõtte arengule.

Disainiettevõtete ekspordivõimekust hinnatakse väheseks: ekspord moodustab nii Eesti Konjunktuuriinstituudi 2018. aasta uuringu kui ka 2021. aastal koostatud Praxise hindamises (avaldamisel) osalenud disainivaldkonna tegijate sõnul ettevõtete kogutulust umbes 10% ning disainibürood on väikesed: 2016. aastal oli keskmine disainiettevõtte suurus 1,6 töötajat, mis on takistuseks suuremate tellimuste puhul. Kultuurkapitalis eraldi disaini sihtkapitali rahastuse puudumine raskendab disainivaldkonna olulistele ettevõtmistele rahastuse saamist. Oluline on Eesti kui disainimaa maine parandamine – Eesti disaini ja disainerite rahvusvahelise nähtavuse suurendamine ja disainiekspordi edendamine, sh Eesti disaini turundus, eksporditoetusmeetmed, disainidiplomaatia (sh disainisaadikud) ning disainiettevõtete (ja disaini strateegiliselt rakendatavate ettevõtete) ekspordi kasvu soodustamine, rahvusvaheliste koostööprojektide mahu kasvatamine.

Riigihangete tingimused ei toeta tihti tänapäevase disainikäsitluse ja -protsessi rakendamist ega soodusta otsesemalt Eesti disaini kasutamist. Avalik sektor tellib palju ka alla riigihanke hinna määra jäävaid teenuseid, kus hanketingimuste läbimõeldus sõltub konkreetse asutuse disainipädevusest. Samas kasutab üha rohkem ettevõtteid disaini teadlikult ja süstemaatiliselt, kuid neid motiveerib pigem vajadus konkurentidest eristuda kui riigi tugi disaini rakendamisele. Disainikasutuse määra aitavad tõsta mh muutused innovatsiooni soodustavates seadustes, väärtus- ja kvaliteedipõhiste riigihangete ning disainipädevust rakendavate innovatsioonihangete juurutamine.

Innovatsiooni huvides vajab tähelepanu **koosloomeplatvormide arendamine** – terviklikum ülevaade eksperimenteerimist ja koosloomet võimaldavast taristust Eestis lubaks paremini arendada disaini ökosüsteemi ning edendada valdkonnaülest koostööd, sh ettevõtetega. Taristu hulka kuuluvad mh erinevad teadus- ja uurimiskeskused ning laborid, mis loovad eeldused prototüüpide valmistamiseks ja tootearenduseks disaini, inseneriala, teaduse ja tehnoloogia ristumiskohas.

Väga oluline on ka **disainipädevuse parandamine ühiskonnas läbivalt** – disaini rolli selgitamine, disaini oskusliku rakendamise eeliste nähtavaks muutmine, professionaalse disainikasutuse esiletõstmine, edulugude näited disaini toel loodud reaalistest positiivsetest mõõdetavatest muutustest (keskkonnahoid, kasutusmugavus, kokkuhoid, aeg, käibe kasv, kasumlikkus, ekspordi kasv jne), koolitused, avalikkust kaasavad erialasündmused jne. Lisaks disainiharidusele on riiklikult oluline disainida kogu haridussüsteemi, mis tähendab hariduse ja koolielu korraldamisel disaini meetodite ja mõttemaailma juurutamist.

Suurimad kitsaskohad disainivaldkonnas on kokkuvõttes järgmised:

- ettevõtete ja asutuste disainivõimekuse tõstmine, disainipädevuse senisest suurem rakendamine nii avalikus kui ka erasektoris;
- innovatsiooni soodustavate seaduste raamid ja rahastusmudelid;
- Eesti disaini nähtavuse ja ekspordi suurendamine;
- disainipädevuse suurendamine ühiskonnas üldiselt;
- vajadus arendada disainihariduse mudelit kõigil haridustasemetel (ka elukestvas õppes);
- kutsekvalifikatsiooni süsteemi arendamine.

Disainivaldkond on küll hakanud muutuma uurimuslikumaks ja disainiuurimuses rakendatakse laialdaselt kasutajauuringuid, kuid **disainiuurimuse potentsiaal tervikuna on Eestis realiseerimata**. Disainivaldkonna õppejõudude järelkasvu tagamiseks ja disaini rakendamiseks ühiskonnas laiemalt on oluline väärtustada ja vastavalt ka rahastada disainivaldkonna teadus- ja arendustegevusi, sh doktorantuuri ning postdoktorantuuri kohti.

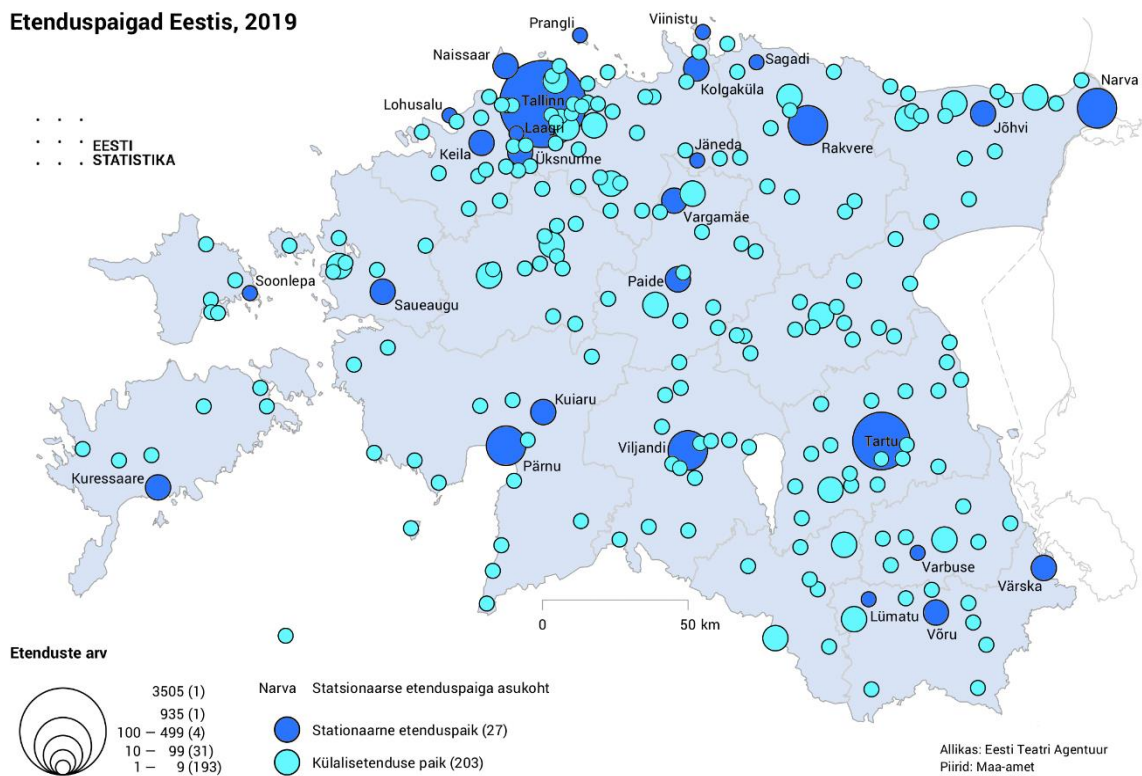
ETENDUSKUNSTID

- ◆ Kokkuvõttes olid aastastel 2014–2020 olulisimad tulemused ja väljakutsed järgmised.
- ◆ Kuni koroonakriisini ehk aastani 2020 kasvas pidevalt teatrikülastajate, etendus- asutuste, uuslavastuste ja etenduste arv aastas – teatrikülastajate arv aastas ulatus ligi 1,3 miljonini (1 294 516 külastust). Viimasel neljal aastal on olnud teatrite külastus ligikaudu 1,2 miljonit aastas, mis on ka rahvusvahelises võrdluses (suhe rahvaarvu) väga suur näitaja. Samuti kasvas 2019. aastaks nii repertuaaris olevate lavastuste arv (610-ni) kui uuslavastuste arv (222-ni). 2020. aasta koroonakriisist tingitud piirangute ja koolide-lasteaedade ühiskülastuste keeldude tõttu on prognoositavad külastajate arvud tunduvalt väiksemad (esialgsete andmete kohaselt on publikunumbrid ja seega ka piletitulud langenud umbes kolmandiku võrra).
- ◆ Piirkondlikult on etenduskunstide külastusvõimalused elanikele hästi kättesaadavad.
- ◆ Märkimisväärselt tõusis kultuuritöötaja palk.
- ◆ Tunduvalt paranes kõrgkoolide taristu, luues senisest paremad õppe- ja proovi- tingimused. Erinevate õppehoonete ehitamist toetati nii EL-i struktuurifondide institutsionaalsest arendusprogrammist ASTRA (EKA maja ja EMTA saal) kui Kultuur- kapitali vahenditest (EMTA saal).
- ◆ Tehti olulisi investeeringuid nii riigi sihtasutuste (Ugala, Eesti Noorsooteater jt) kui erateatrite valdkonnas (Vaba Lava Narva teatrikeskus, Theatrumi ruumid).
- ◆ Eesti etenduskunstide maastik on nii kunstiliselt kui ka institutsiooniliselt mitmekesine. Kogu perioodi jooksul loodi uusi suuremaid ja väiksemad teatriinstitutsioone.
- ◆ Jõudsalt kasvas ministeeriumi toetus eraõiguslikele etendusasutustele.
- ◆ Etendusasutuse seaduse muutmise eelnõu jäi vastu võtmata.
- ◆ Tegevuse lõpetas rahvusvaheliselt enim tunnustust kogunud Eesti teater SA Teater NO99.
- ◆ Koroonakriis tõi esile vajaduse uute digitaalsete teatri loomise ja vaatamise platvormide järele, mille reageeris kõige kiiremalt e²lektron.live'i kollektiiv⁵⁰.
- ◆ Etenduskunstide alavaldkonna kutsealad on ühiskonnas väärtustatud. Kooli lõpetanud näitlejate ja tantsijate (sh balletitantsijate) erialaste oskustega on tööandjad valdavalt rahul (OSKA uuring 2019)⁵¹. Etenduskunstide õpe toimub nii Eesti Muusika ja Teatri Akadeemias kui ka Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias; jätkuvalt õpetatakse stsenograafe Eesti Kunstiakadeemias ja teatriteadlasi Tartu Ülikoolis; Tallinna Ülikoolis toimub koreograafia õpe.

⁵⁰ Vt elektron.art.

⁵¹ oska.kutsekoda.ee.

Etenduspaigad Eestis, 2019

Juba 2014. aastast alates on arutatud etendusasutuse seaduse muutmist, peamiselt kõige sobivamat rahastamissüsteemi. **Etendusasutuse seaduse eelnõu** arutelud on toimunud alates aastast 2016 ja muudatuste jõustumine on planeeritud 2022. aasta algusest.

Seaduse muutmise põhiline eesmärk on luua kõikide etendusasutuste toetamisega seotud osaliste (etendusasutuste juhid ja etendustegevuses kaasalööjad, ministriumid ning partnerorganisatsioonid, mille esindajad on toetuse taotluste hindamiskomisjonides) jaoks selge etendusasutuste riigipoolse rahastamise süsteem. Etendusasutuse uue mõistega seaduses hõlmatakse paindlikumad töövormid, enam ei pea olema kõikide loominguiliste töötajatega töölepinguid, vaid aktsepteeritakse ka muid võlaõiguslikke lepinguid ning samuti ei nõuta kõikidelt asutustelt loomenõukogu olemasolu.

Suurim muudatus võrreldes seni kehtiva seadusega on rahastamissüsteemi viimine määruse ehk rakendusakti tasandile ning selle täpsem ja põhjalikum lahtikirjutus. Praeguses seaduses piirdub kogu Eesti teatrivaldkonna asutuste hindamine ainult kahe kriteeriumiga – rahvuskultuuriline ja regionaalne tähendus. Need on kahtlemata kaalukad kriteeriumid ka edaspidi, kuid nende kahe mõiste alusel ei saa võrrelda kümneid asutusi. Samuti ei anna praegune seadus mingeid selgitusi, kuidas neid mõisteid avada, või viiteid võimalikule hindamisskaalale. Need aspektid on ebaselged nii taotlejatele kui ka hindajatele. Samuti on korrastatud muusikavaldkonna etendusasutuste rahastamismudeleid.

Kolmeaastaste lepingute sõlmimine on viidud sisse etendusasutuse seaduse juures oleva rakendusakti kavandisse, siiani ei ole selleks olnud juriidilisi aluseid.

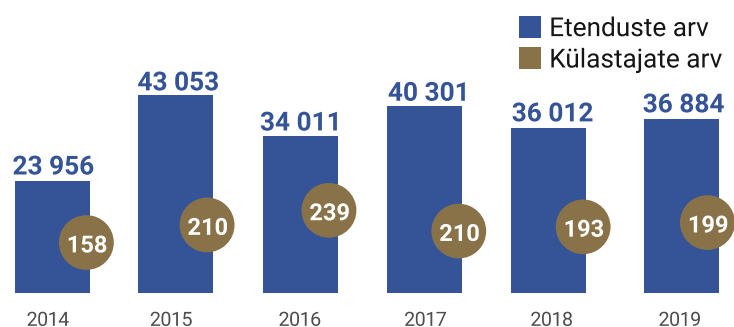
Eesti Teatri Agentuur on teatrite arenduskeskus, koondades statistika kogumise, näidendite autoriõiguste vahendamise, rahvusvahelise suhtluse ja *showcase*-festivali korraldamise ning **omadramaturgia** arendamise. Samuti oli agentuur põhialuste perioodi jooksul kahe EAS-i etenduskunste valdkonna rahvusvahelistumise projekti eestvedaja. Agentuur on aastatel 2014–2020 ostanud 85 Eesti algupärandi, 171 võõrkeelse näidendi tõlke ja 31 Eesti algupärarase näidendi tõlke õigused. Kokku on Eesti Teatri Agentuuri raamatukogus 9791 näidendit, neist digiteerituna 4514. Näidendivõistlusi on sel perioodil (2014–2020) toimunud 5, mille raames on auhinnatud ja ära märgitud 27 näidendit, millest teatrilavale on jõudnud 4. Loodetavasti valmib 2021. aastal pikalt planeeritud kodulehe uuendus, mis lihtsustaks toiminguid nii agentuuri töötajate kui ka etendusasutuste esindajate jaoks.

Eesti dramaturgia on jätkuvalt olulisel kohal etendusasutuste repertuaaris. Oma osa on siin nii Eesti publiku huvil kodumaise näitekirjanduse vastu, Drakadeemia tegutsemisel kui ka mitmetel rahvusvahelistel dramaturgiaalastel koostööprojektidel, näiteks VAT teatris. Viimasel õnnestus 2019. aastal saada LOOV Euroopa projekti juhtpartneriks. Projekt keskendub dramaturgia arendamisele ja publiku kaasamisele uudsete digitaaltehniliste meetodite abil⁵².

Kultuuriministerium korraldab aastast 2016 **rahvusvaheliste etenduskunste festivalide taotlusvooru**, mille eesmärk on toetada suuremaid, biennaalidena toimuvaid stabiilselt tegutsevaid festivale. Samuti toetatakse etenduskunste rahvusvahelistumist läbi taotlusvooru „Eesti kultuur maailmas” (valdavalt külalissetenduste andmine) ning riikidevahelised kultuurikoostöölepped (nt festivali Kuldne Mask). Kaalukas on ka Euroopa Liidu „Loov Euroopa” kultuuri alaprogrammis osalevate Eesti projektide kaasrahastamine, tänu millele on saanud tegutsemisjulgust mitmed Eesti ühisprojektid. Lisaks on valdkonnas tekkinud ka väiksemaid rahvusvahelisi festivale, näiteks Comedy Estonia, improteatrite festival Tilt). Alates 2013. aastast on Eesti Teatri Agentuur korraldanud eesti tänapäevase ja otsingulisema teatri esitlusfestivali draamamaa.weekend. Samuti on väliskülalised regulaarselt osalenud Eesti Teatri festivalil Draama ja selle raames toimuval Balti Teatri Foorumil. Rahvusvaheliselt olulisim teater oli mainitud perioodil SA Teater NO99, mis osales pea kõikidel olulisematel etenduskunste festivalidel üle maailma: näiteks 2017. aastal osales NO99 edukalt esimese Eesti teatrina Veneetsia kunstibiennaali teatriprogrammis ja pälvis ka teatrimaailma nn Oscari – Euroopa teatri auhinna uute teatriteaalsuste kategoorias.

Perioodil 2014–2020 on **ministeerium regulaarselt toetanud** ligi 25 etendusasutust, sh avalik-õiguslikku Rahvusooperit Estonia, sihtasutusi, munitsipaaletendusasutusi ning eri valdkondade paljudes vormides tegutsevaid (kaasaegne tants, sõnateater, lasteteater, etenduskunst)

Joonis 12. Etenduste ja külastajate arv

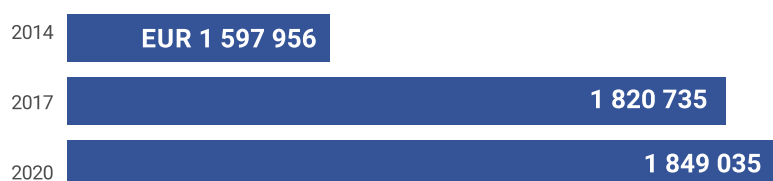

⁵² <https://play-on.eu/>

eraõiguslikke etendusasutusi. Stabiilselt on viimasel kümnendi juurde tekkinud uusi etendusasutusi, mis mitmekesistavad teatripilti⁵³.

Etenduskunstide valdkonnas tegutsevad **viis loometoetusi ja stipendiume jagavat loomeliitu**. Kui lisada siia ka Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapitali vahendid projektitoetusteks, väiksemate festivalide korraldamiseks, enesetäiendamiseks ja väärivate premeerimiseks, võib öelda, et etenduskunstid on üks mitmekülgsemalt rahastatud valdkondi Eesti kultuuriruumis. Eesti Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapitali toetuse maht on 2014. aastaga võrreldes kasvanud. Kindlasti on kultuuritöötajate kahekordne miinimumpalga tõus põhialuste perioodil üks oluline märksõna teatris töötavate inimeste jaoks.

Joonis 13. **Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapitali mahud aastate võrdluses**, eurodes

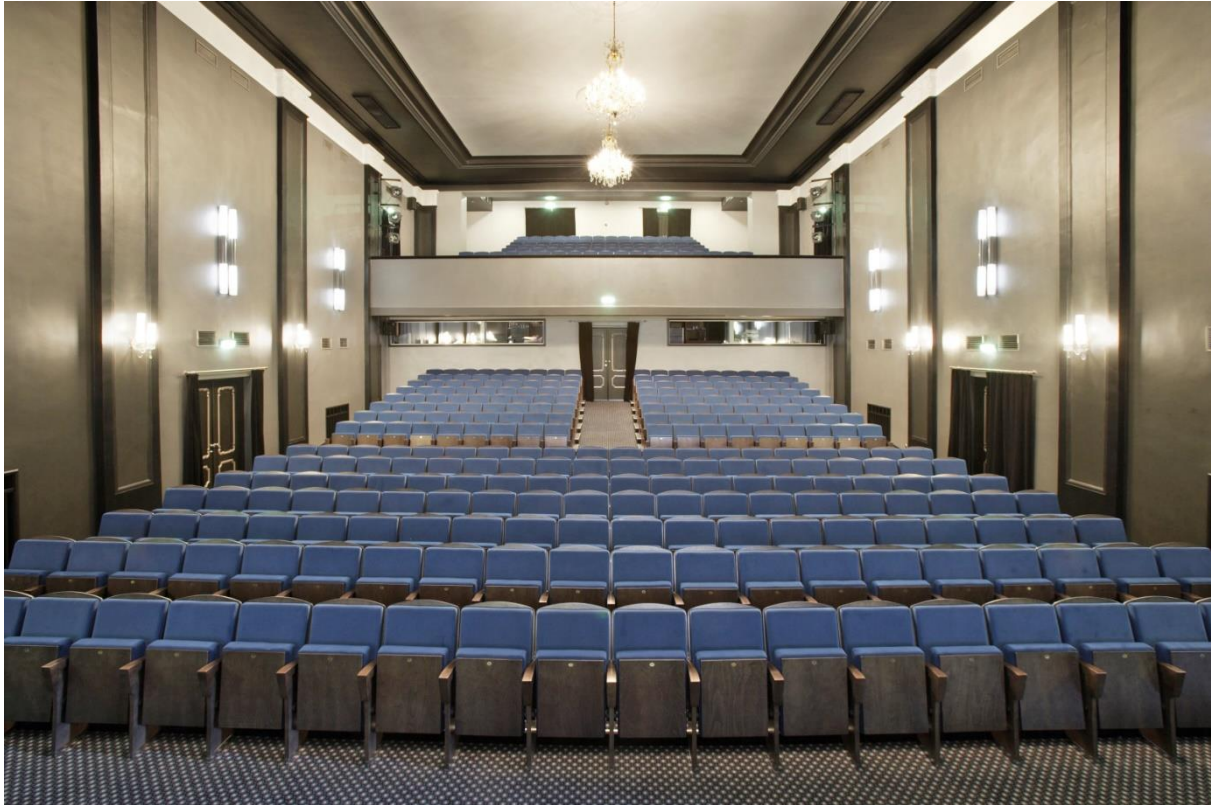

Lisaks alustas 2018. aastal Kultuurkapitali juures tegutsemist Balti Kultuurifond, mis edendab Balti riikide ühiseid rahvusvahelisi tegevusi (toetusi on saanud kaasaegne tants, visuaalteatrite *showcase* jm koostööprojektid).

Riik toetab etendustegevust peamiselt **Kultuuriministeeriumi tegevustoetuse voo** vahendusel, Eesti Kultuurkapitali näitekunsti ja rahvakultuuri sihtkapitali ning Eesti Rahvakultuuri Keskuse korraldatava programmi „Teater maal” abil. Programm „Teater maal” on mitmekülgne toetusmehhanism, et tagada etenduskunstide regionaalne kättesaadavus. Programmis on arvestatud nii sihtgrupi kui ka žanrilise erinevusega (kaasaegsele tantsule eriprogramm), samuti on võimalik saada toetust selleks, et teatrietendusi vaatama sõita (lastele ja noortele) ja et teatrietendusi haridusasutustesse või muudesse piirkonna etenduspaikadesse külla kutsuda

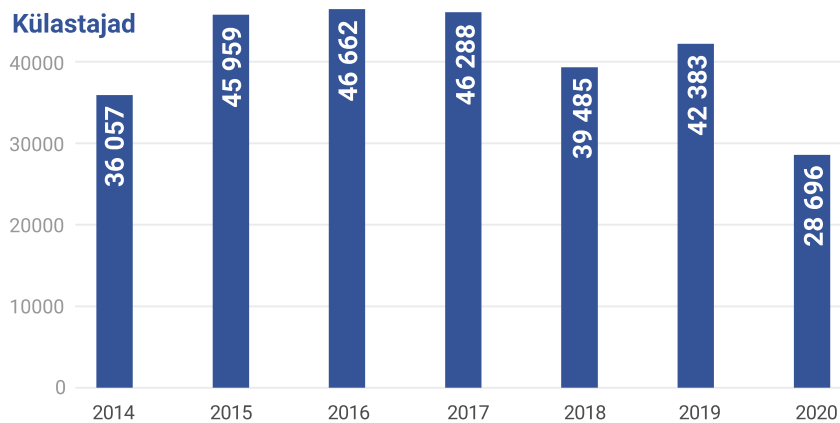
Laste- ja noorteteatri valdkonnas on olulisemateks tegevusteks taotlusvoor „Teater maal” oma alamsuundadega ning projekt „Teater lasteaeda” koostöös „Aitan Lapsi” fondi ja Eesti Pandipakendiga. Koostöös kuulutati 2016. aastal välja keskkonnateemaliste lavastuste konkurss lasteaiastele tasuta etenduste andmiseks. Aastatel 2016–2020 käidi ligi 500 lasteaias, tasuta etendustest sai osa 32 100 last. 2020. aastal otsustati, et edukat projekti jätkatakse ja 2021. aastal kuulutatakse välja uute lavastusprojektide konkurss. Põhialuste perioodil valminud Eesti Noorsooteatri uuenenud kompleks võimaldab teha suures saalis teatrit noorele vaatajale ning arendada interaktiivseid muuseumiprogramme.

⁵³ Vt Tiina Brauni artiklit „Teatrielus”: https://statistika.teater.ee/images/upload/statistika_aastaraamat_14.pdf.

Rakvere teatri sisevaade. Foto: Rakvere teatri koduleht

Joonis 14. Teater maale programmi toetusel etenduste külastajaid

Harrastusteatri teematikat koondab Eesti Harrastusteatri Liit⁵⁴ ja 2018. aastast koondatakse statistikabaasi (statistika.teater.ee) ka harrastusteatri statistikat. Harrastus- ja kooliteatri maastik on Eestis jätkuvalt väga mitmekesine, toimuvad nii piirkondlikud, maakondlikud kui ka üleriigilised festivalid eri vanusegruppidele. Omaette oluline liikumine on ka Koolitants oma maakondlike ja üleriigiliste festivalide sarjaga⁵⁵.

⁵⁴ www.harrastusteatriid.eu/

⁵⁵ korraldab Eesti Tantsuagentuur: <https://tantsuagentuur.ee/koolitants/>

COVID-19 kriisi mõjud tegid 2020. aastast võrreldes varasematega hoopis teistsuguse teatriaasta. Eriolukorra ajal ei toimunud ühtki etendust, samuti olid piirangud teatrisaalides ka 2020. aasta teises pooles, täielik sulgemine Harjumaal ja Ida-Virumaal detsembris. 2020. aastal jäi ära enamik suuri festivale (v.a suvine Baltoscandal) ning paljud harrastus- ja kooliteatrite festivalid kolisid kas veebi või need jäeti ära. Koroonakriis andis võimaluse katsetada voogedastusteatri tegemist Kinoteatris ja Tallinna Linnateatris ning pani e^llektron.live'i platvormi arendamisele uued ülesanded. Valdavalt tegid teatrid siiski proove ja plaane; pileteid tõsteti pidevalt ümber ning jäid ootama aega, kui taas saab tavapäraselt teatrisaalis kohtuda. Koroonakriis andis õppetunni, et ühestki strateegilisest dokumendist ei tohiks välja jääda kriisidega toimetuleku plaanid ja meetmed.

Repertuaaris olevate lavastuste sihtgrupilist jaotust silmas pidades on endiselt oluline hoida lastele ja noortele tehtavate ja omadramaturgial põhinevate uuslavastuste osakaalu, tagada professionaalse teatri kättesaadavus üle Eesti ja luua tingimusi erivajadustega inimeste ligipääsetavusele etendusasutustes ja -paikades. Lisaks tuleb toetada rahvusvahelisi koostööprojekte ja festivale, külalissetendusi välisriikides, arvestades 2020. aasta keerulist olukorda. Aastal 2021 on jätkuvalt aktuaalsed järgmised kultuuripoliitika põhialuste väljatöötamisel ette tulnud katsumused, mis vajavat tähelepanu: 1) laste- ja noorteteatri valdkonna arendamine (väljatoodud ka Praxise lõpphindamise raportis); 2) rahvusvahelistumise edendamine; 3) kultuuritöötajate jätkuv töötasu tõus; 4) etendusasutuse seaduse muutmine, mille üks eesmärk on korrastada rahastamissüsteemi.

FILMIKUNST

Ajavahemikus 2014–2020 on filmivaldkond arenenud edasi väga hoogsalt. Esiteks aitas palju kaasa dokumendi „Eesti filmi arengusuunad 2012–2020” tegevuskava ja seal valdkonna üles loetud ülesannete täitmine aastate kaupa. Teiseks sai suureks läbimurdeks EV 100 filmiprogrammi edukas korraldus. Riigi suurejooneline investeering filmi-, aga ka esimese kõrgetasemelise telesarja, tootmisesse, muutis ulatuslikult Eesti filmimaastikku. Suurim muudatus oli erakapitali jõuline sisenemine nii eesti filmi levitamisse kui ka tootmisesse. Uuendus on ka iga-aastane Eesti filmi- ja teleauhindade korraldamine, mis väärtustab nii filmi- kui ka teletegijaid ja nende igapäevatööd. Film Estonia toetusprogrammi atraktiivsust, aga samuti tasuvust, kinnitas Warner Brosi ja Christopher Nolani suurfilmi „Tenet” osaline filmimine Tallinnas. Veelgi jõulisemalt tegeletakse filmitegijate tutvustamisega rahvusvahelistel filmiturgudel ja -festivalidel. Lisaks tootmisele hakati sihikindlalt tegelema järeltulevate põlvkondadega – käima lükati pärandifilmide massdigiteerimise projekt ja SA Eesti Filmi Instituut (EFI) hakkas tegelema filmikirjaoskuse propageerimisega.

Aastatel 2014–2019 kasvas **aastaste kinokülastuste arv** Eestis 2,60 miljonilt 3,69 miljonini – põhjuseks viimaste aastatega märkimisväärselt kasvanud kinoekraanide arv ja kvaliteetse kodumaise filmikunsti areng. Kodumaise filmi vaatajanumbrid kasvasid samal perioodil pea seitse korda ehk 123 000 pealt 848 000 vaatajani. Pandeemia tingimustes olid 2020. aasta näitajad mõistagi drastilisemalt väiksemad – kinokülastuste arv tervikuna kukkus rohkem kui poole võrra. Samas võidutses kodumaine film suuresti piirangute ja sulgemiste tingimustes rekordilise 27-protsendilise külastuste turuosaga.

Alates 2014. aastast on järk-järgult suurenenud ka **riigi toetus filmitööstusele**. Kui 2014. aastal toetasid Kultuuriministeerium, Kultuurkapital ja Eesti Filmi Instituut tööstust kokku 6,95 miljoni euroga, siis aastaks 2019 oli toetus kerkinud 13,25 miljoni euroni ning 2020. aastal lisandus COVID-19 pandeemiaga seotud kriisiabi. 2021. aastaks otsustas Vabariigi Valitsus

anda filmide tootmisele ühekordselt lisaks kolm miljonit eurot, kergitades riigi toetust filmitööstusele 14,17 miljoni euroni. Riik on loonud eeldused professionaalse filmitootmise järjepidevuse püsimiseks ja Sihtasutus Eesti Filmi Instituut on endiselt kõiki olulisemaid filmivaldkonna tegevusi kattev organisatsioon, mis toetab filmide arendamist, tootmist ja turundamist.

EV 100 programmi positiivne mõju filmivaldkonnale oli märkimisväärne. EV 100 filmiprogrammi raames toodetud filmide eripära võrreldes tavakorras toetatud filmidega seisnes eelkõige võimaluses toota Eesti mõistes palju suurema eelarvega filme. Konkreetset kasu said sellest ka sajad filmitegijad – juba ainuüksi filmi „Tõde ja õigus” võttegrupis tegutses iga päev platsil 50–60 inimest, kusjuures võttepäevi oli 75, näitlejaid oli nimelistes rollides üle 90. „Lotte ja kadunud lohed” andis tööd kümnetele animafilmitegijatele, näitlejatele ning mitmetele teistele spetsialistidele. Suured filmiprojektid andsid filmivaldkonna inimestele võimaluse areneda oma oskuste poolest kõrgemale tasemele, mida on nüüdseks tunnustanud ka paljud välisproduksioonid, kes otsivad tööjõudu Eesti turult.

Kokku jõudis kinolinale EV 100 programmi raames **viis mängufilmi, üks täispikk animafilm, dokumentaalfilm ja dokumentaalfilmide kassett ning draamasari**. Eesti Filmi Instituudi kaudu eraldati toetusi 8,68 miljoni euro ulatuses. Toodetud filmid ja nende publikunumbrid olid järgmised: „Seltsimees laps” – 116 885 vaatajat, „Juured” – 2463 vaatajat, „Võta või jäta” – 58 216 vaatajat, „Tuulte tahatud maa” – 41 488 vaatajat, „Põrgu Jaan” – 7716 vaatajat, „Eia jõulud Tondikakul” – 147 571 vaatajat, „Lotte jõulud Tondikakul” – 75 858 vaatajat, „Tõde ja õigus” – 264 353 vaatajat.

2018. aastast asus **Kultuurkapital toetama Eesti regionaalse kinovõrgu arendamist ning kinodesse digitaalse projektsiooni- ja helitehnika soetamist** 500 000 euroga. Projekti kaugem eesmärk oli toetada Eesti kinovõrgu arengut selliselt, et kinod tekiksid kõikjale kuni 25 km raadiusega aladele. Koostöös kohalike omavalitsustega on Kultuurkapital nüüdseks toetanud näiteks Tõrva, Tartu Elektriteatri, Kilingi-Nõmme, Mustvee, Kose, Põltsamaa, Järva-Jaani, Vändra ja Rapla kinoprojektsiooni tingimuste parandamist, mis kokkuvõttes teeb märkimisväärselt kinokunsti üle-eestiliselt kättesaadavamaks.

Kultuuriministeerium toetab endiselt väärtfilmikinode kaudu väärtfilmide kättesaadavaks tegemist ning Põhjamaade ainsat A-kategooria **filmifestivali PÖFF**.

Alates 2016. aastast rakendatav toetuskava **FilmEstonia** soodustab väliskapitali juurdevoolu Eestisse ning Eesti ja välismaiste filmitootjate koostööd audiovisuaalsete teoste tootmiseks Eestis. Toetuskava rahastab Kultuuriministeerium ja selle maht on kaks miljonit eurot aastas. Eesti ja välismaiste filmitootjate koostöös valmivate audiovisuaalsete teoste (mängu-, dokumentaal- ja animafilmide ning animasarjade ja kvaliteettelesarjade) Eestis tekkivaid tootmiskulusid toetatakse sõltuvalt audiovisuaalteose liigist ja kulude mahust 20–30% ulatuses.

Toetuskava rakendati esimesel aastal juhtprojektina ja selle tulemusena tõi 1 toetuseks antud euro Eestisse tagasi 3,32 euro väärtuses välisrahastust, mis kulutati Eestis ja mis tekitas seeläbi Eesti riigile ka täiendavat maksutulud. Nii olid mängufilmi „Tenet” võtted Tallinnas esimene selletaoline rahvusvaheline projekt, mis on tee Eestisse leidnud.

Hüvasti NSVL. Foto: Eesti Filmiinstituut

Seega on Eestis algsed eeldused filmikunsti rahvusvahelistumiseks teiste maade filmiette võtete ja -tegitajatega loodud, kuid fakt, et „Teneti” tootmiseks eraldas Vabariigi Valitsus erakorraliselt täiendavad viis miljonit eurot demonstreerib, et toetuskaval on arvestatavalt kasvuruumi.

Lisaks FilmEstoniale on Eestis veel **kolm regionaalset filmifondi**. Viru Filmifond asutati aastal 2013 aastase mahuga 200 000 eurot, Tartu Filmifond asutati 2015. aastal ja rakendab eelarvet 150 000 eurot ning 2019. aastal asutatud Saarte Filmifondi eelarve on 10 000 eurot.

Tallinna Ülikooli Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituut (BFM) on tänapäevane ja rahvusvaheline audiovisuaalmeedia valdkonnas hinnatud haridust andev kõrgkool. BFM-i eesti- ja ingliskeelsetel õppekavadel saab omandada erialast haridust kõigil kolmel kõrghariduse tasemel: bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppes. Elukestva õppe eesmärkidest lähtudes pakub BFM mitmekülgseid täiendkoolituse võimalusi kõigile huvilistele. Spetsiaalselt kujundatud kursustel pakutakse üldhariduskoolide õpetajale audiovisuaalvaldkonna täiendõpet.

HELIKUNST

Peamised poliitikamuutused ja tegevused

Perioodi alguses viidi lõpule **riiklike kontserdiorganisatsioonide muutmine riigi sihtasutusteks** ja nii jätkasid uues juriidilises vormis tegevust 2014. aastal SA Eesti Kontsert, kes korraldab praeguseks üle 1000 kontserdi aastas ning haldab Tallinna, Pärnu, Jõhvi ja Tartu kontserdimaju ning Peterburis Jaani kirikut; samuti SA Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, kes tagab regulaarse tipptasemel sümfoonilise muusika kontserdielu ja kelle salvestisi annavad välja maailma mainekad plaadifirmad. 2015. aastal lisandus SA Eesti Filharmoonia Kammerkoor, kelle rahvusvaheliste tunnustuste hulka kuulub ka kaks Grammy auhinda ning 15 Grammy nominatsiooni. Helikunsti valdkonnas tegutseb ka kolm loomeliitu – Eesti Esitajate Liit, Eesti Interpreetide Liit ja Eesti Heliloojate Liit –, kes esindavad aktiivselt oma liikmete huve.

Alates 2015. aastast on toetatud ka **Eesti heliloojate residentuure professionaalsete kollektiivide juures** ning residentuuri rahastamise võimalus on sisse kirjutatud heliloomingu tellimusi toetava Kultuuriministeeriumi taotlusvooru määrusesse, et väärtustada heliloojate loomingulist tegevust ja luua neile professionaalne keskkond töötamiseks.

2016. aasta kujunes muusikavaldkonnas märgiliseks, kuna erasektori ja riigi koostöös asutati **SA Eesti Pillifond**, mille põhieesmärk on tõsta Eesti keelpillimängukultuuri rahvusvahelist konkurentsivõimet ja toetada muusikute karjääri, samuti avada erainvestoritele uut kultuuri toetav investimissuund. 2020. aasta lõpuks tõi pillifond kultuuri-sektorisse üle 1,5 miljoni euro eraraha ning eksklusiivsed ajaloolised pillid ja poognad on antud kasutamiseks üheksale Eesti tunnustatud keelpillimängijale. Lisaks SA Eesti

Pillifond, Arvo Pärt ja Gloria Ilves. Foto: SA Eesti Pillifond

Pillifond toetamisele tagab riik toetuse pillipargi uuendamiseks ka ERSO-le, RO Estonia ja Teater Vanemuise orkestrile, samuti võivad Pärnu Linnaorkester ja Narva Linna Sümfooniaorkester kasutada tegevustoetust pillipargi täiendamiseks ja korrashoidmiseks.

Perioodi viimastel aastatel kasvas märkimisväärselt kontserdikorraldajate aktiivsus **Ida-Virumaa kandis** ning tegevuste keskpunktiks kujunes Narva, kus uue algatusena toimub alates 2018. aastast muusika- ja linnakultuuri festival „Station Narva”. Narva Kolledžis toimuvad regulaarselt džässikontserdid ning Tartus toimuv IdeeJazzi festival laiendas 2018. aastal esimest korda haaret ka Narva. Regulaarselt üle aasta on Narvas korraldatud Poola saatkonna ja EV Kultuuriministeeriumi koostöös Rahvusvahelist Chopini konkurssi noortele pianistidele.

Olulise käivitava jõuna muusikasektorile mõjus 2018. aastal **Eesti Vabariigi 100. juubeli tähistamine**, mis tõi valdkonda omajagu lisarahastust juba 2017. aastal ning innustas muusikaorganisatsioone ja loovisikuid ellu viima tavapärasest kunstiliselt ambitsioonikamaid projekte. See tõi kaasa uute mõjukate rahvusvaheliste partnerite tekke, kellega jätkub eesti muusikavaldkonnal koostöö siiani. Seda positsiooni aitavad lisaks organisatsioonidele kinnistada ka kultuuriesindajad.

2018. aasta lõpus avati ka **Arvo Pärdi keskus**, mis tegutseb rahvusvahelise tõmbekeskusena nii muusikateadlastele, haridusvaldkonna esindajatele kui ka loovisikutele, pakkudes võimalust tutvuda Arvo Pärdi pärandiga ning saada osa kõrgetasemelistest muusikasündmustest. Avamisest kuni 2020. aasta lõpuni oli Arvo Pärdi keskust külastanud vaatamata COVID-19-st tingitud sulgemistele üle 70 000 külastaja üle maailma. Lisaks tänapäevasele arhiivile on keskus kujunenud ka hinnatud esinemis- ja salvestuspaigaks kammermuusika koosseisudele.

2020. aastal toimus oluline muudatus muusikavaldkonna loovisikute jaoks, sest lõppes autoriõiguse seaduse muudatuste ettevalmistus, milles kehtestati **uus nn tühja kasseti tasu süsteem** ning laiendati Patendiameti ülesandeid autoriõiguse valdkonnas.

Perioodil 2014–2020 tagas riik **muusikaelu mitmekesisuse ja regionaalse kättesaadavuse erinevate toetusmeetmete kaudu**, toetades regulaarselt sihtasutusi ning valdkonna strateegilisi tegevusi. Regulaarselt toetati kolme riigi osalusega sihtasutust: SA Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, SA Eesti Kontsert ja SA Eesti Filharmoonia Kammerkoor, tagades asutuste kunstilistele kollektiividele kultuuritöötaja miinimumpalga ning tegevusteks baastoetuse. Kõik asutused on olnud ka suunanäitajaks rahvusvahelises tegevuses. 2018. aastal lisas Kultuuriministeeriumi sihtasutuste rahvusvahelistumise tõhustamiseks summa regulaarsesse tegevustoetusse ning sihtasutustel kadus vajadus taotleda rahvusvahelisteks tegevusteks toetust eri taotlusvoorudest, mis andis võimaluse tegevusi paindlikumalt planeerida.

Lisaks toetas riik regulaarselt strateegiliste partneritena eraõiguslikke muusikaorganisatsioone, mis täitsid spetsiifilisi kultuuripoliitilisi ülesandeid, mis ei kuulu teiste organisatsioonide põhitegevuste hulka.

2020. aastaks oli **tegevustoetust saavate organisatsioonide arv tõusnud 15ni ja toetuste kogusumma 2 071 587 euron**i. Kultuuriministeeriumi strateegilisteks partneriteks olid 2020.

Mustjala festival 2019, Tagaranna kaluriküla. Flötist Janika Lentsius esitab Lepo Sumera pala „Vaikiv odalisk“, Doris Kareva loeb oma luulet. Foto: Aare Tammesalu

aasta lõpu seisuga Eesti Muusika Infokeskus, arenduskeskusena MTÜ Music Estonia, esindusorganisatsioonid Eesti Muusikanõukogu ja Eesti Muusikafestivalid MTÜ, rariteetseid väärisinstrumente haldav SA Eesti Pillifond, helilooja Eduard Tubina käsikirjade kommenteeritud väljaannete koostaja Rahvusvaheline Eduard Tubina Ühing, Arvo Pärdi loominguga talletamisele ja tutvustamisele keskenduv SA Arvo Pärdi

ERSO lastekontsert. Foto: Ott Vaiknemets

Keskus, pärimusmuusika kompetentsikeskus Eesti Pärimusmuusika Keskus, rahvusvaheliste tippkollektiivide hulka kuuluvad SA Eesti Festivaliorkester ja Eesti Gregoriaaniühing, mis kureerib ansambli Vox Clamantis tegevust. Lisaks keskenduvad muusika regionaalsele kättesaadavusele Pärnu Linnaorkester, Narva Linna Sümfooniaorkester ja Tallinna Kammerorkester, laiahaardelise rahvusvahelise mõjuga Pärnu muusikafestival ja Tallinn Music Week.

Kultuuriministerium **toetas eraõiguslikke kontserdikorraldajaid, kollektiive, heliloojaid ja konkursside ning noorte muusikaharidusele mõeldud ettevõtmisi nelja taotlusvooru raames**, mille tingimusi reguleerivad alates 2018. aastast ministri määrused. 2020. aastal jagati taotlusvoorude „Muusikafestivalid ja suursündmused“, „Muusikakollektiivid ja kontserdikorraldajad“, „Helilooming ja muusikaalased väljaanded“ ning „Muusikakonkursid“ kaudu kontserdikorralduseks ning kollektiivide regulaarseks tegevuseks 1 119 000 miljoni euro ulatuses toetusi.

Lisaks sihtasutustele on üle poole Kultuuriministeriumi toetatud projektidest ja kontserdikorraldajatest aktiivsed nii regionaalselt kui ka noorteprogrammide korraldamises. Kui 2014. aastal korraldas SA Eesti Kontsert väljaspool Tallinna 181 kontserti, siis 2019. aastaks oli regionaalsete kontsertide arv kasvanud 522-ni, mille puhul on piirkondliku muusikaelu aktiveerijana oluline roll ka SA Eesti Kontserdi haldusalas olevatel kontserdimajadel Jõhvis, Tartus ja Pärnus. **COVID-19 piirangud** tõid suure tagasilöögi kogu sektorile, kuid olenemata sellest tegutsesid 2020. aastal vähemalt 40 Kultuuriministeriumi toetusprogrammide vahendeid saanud festivali ja eraõiguslikku kontserdikorraldajat-kollektiivi edukalt ka väljaspool Tallinna, kaasates kohalikke kogukondi, sh noori.

Eesti Muusikanõukogu korraldatav **rahvusvaheline muusikapäev** viib igal aastal 1. oktoobril žanriliselt mitmekesise paleti muusikat üle 100 kontserdiga ka neisse Eesti piirkondadesse, mille elanikele pakutakse vahetuid muusikakogemusi harva. Rahvusvahelise muusikapäeva raames antakse koostöös Eesti Rahvusringhäälinguga üle ka muusikavaldkonna kõige olulisemad tunnustused Eestis – Eesti Kultuurkapitali ja Eesti Muusikanõukogu aasta-preemiad. Eesti Muusikanõukogu vastutas ka 2015. aastal tähistatud ja Kultuuriministeriumi rahastatud **muusika teema-aasta korraldamise eest** – selle eesmärk oli tõsta Eesti mitmekülgne muusikaelu tähelepanu keskpunkti. Muusika-aastast sündis Eesti Riiklikul Sümfooniaorkestril traditsioon korraldada igal aastal kontsert „**Kasvan koos muusikaga**“ just muusika-aastal sündinud lastele.

Muusikaelu korraldajad on olnud väga aktiivsed ka **eri vanuses ja huvidega noortele sündmuste korraldamisel** ning neile uute loominguliste väljendusvõimaluste loomisel. Aastatel 2014, 2016, 2018 ja 2020 toimus läbi aegade üks edukamaid noorte muusikute konkursse „**Klassikatähed**” SA Eesti Kontserdi ja Eesti Rahvusringhäälingu koostöös, järjepidev on olnud Jazzkaare festivali rahvusvahelise haardega noorteprogramm, Eesti Heliloojate Liidu Loomelabori programm noortele heliloominguhuvilistele ning konkurss „Noor helilooja”, üle-eestiline konkurss „Noortebänd” ning Põhjamaade Sümfooniaorkestri noore publiku programm, mis tõi ainuüksi 2019. aastal kontserdisaalidesse 3600 last. Taotlusvoorst „Muusikakonkursid” on jagatud toetusi igal aastal vähemalt 20 noortele suunatud konkursile. Alates 2019. aastast annab Kultuuriministeerium välja **Artur Lemba nimelist loomingulist stipendiumi** klaveri, heliloomingu ja muusikateaduse eriala üliõpilastele.

Juba 2014. aastal oli SA Eesti Kontserdi korraldatud **koolikontsertide** arv muljetavaldav – 372 kontserti üle Eesti. 2019. aastaks oli Eesti Kontserdi koolikontsertide arv 430. Eesti Kontserdi eestvedamisel toimus 2019. esimest korda rahvusvaheline laste muusikafestival Big Bang, mis hõlmas kaheksa riigi kontserdiorganisatsioone ja oli rahastatud Loov Euroopa programmist. Tänu Loov Euroopa rahastusele toimus Eestis rahvusvahelise kitarrifestivali raames esimest korda noorte kitarristide konkurss „Eurostrings”, kus oli esindajaid rohkem kui 20 riigist. 2020. aastal toimus esimest korda noorte klassikalise muusika festival Kratt, mis koosneb muusikalaagrist ja kontserdiprogrammist ning mis juba esimesel toimumisaastal saavutas publikumenu.

Rahvusoperi seaduse kohaselt on **Rahvusoper Estonia eesmärk** edendada eesti rahvuslikku teatri- ja muusikakultuuri, propageerida ja tutvustada seda Eestis ja välismaal ning teha maailma muusika- ja teatrikultuuri saavutused kättesaadavaks Eestis. Perioodil 2014–2020 on Rahvusoper Estonia tegutsenud eesmärgi täitmise nimel stabiilselt, tagades eesmärgi täitmise parimal võimalikul viisil. Hooaegade jooksul on Estonia lavalaudadele toodud 6–9 uuslavastust hooajas, lavastuste ja kontsertide koguarv jääb vahemikku 321 (2020) kuni 412 (2018), väliskülalisetendused on viinud rahvusoperi kunstilise meeskonna Iisraeli, Soome, Venemaale, Lätti, Leedusse ja Suurbritanniasse, millest mõjukamateks on esinemised maailma tippsaalide hulka loetavates Peterburi Maria Teatris ning Moskva Suures Teatris. Lastele ja noortele mõeldud erineva kontseptsiooniga haridusprojekte oli rahvusoperi kavas hooajas keskmiselt 6–7, „Estonia teatribuss” ja külalisetendused väljaspool Tallinna tagasid Estonia tegevuse kättesaadavuse ka väljaspool pealinna.

Kultuuriministeerium ja Eesti Kultuurkapital on kogu perioodi vältel **toetanud Eesti heliloojate loomingulist tegevust**, mille tulemusel on sündinud sadu teoseid nii Eesti juhtivatele muusikakollektiividele ja interpretidele kui ka harrastuskollektiividele. Kultuuriministeeriumi taotlusvooru „Helilooming ja muusikaalased väljaanded” rahaline maht on alates 2014. aastast olnud **215 000 eurot, millest on iga aasta vähemalt 165 000 eurot mõeldud heliloomingu tellimiseks**. Suurimad Eesti heliloomingu tellijad ja tutvustajad on lisaks kontserdikorraldajatele ka Eesti Muusika Päevad ja festival AFEKT, kollektiividest Eesti Filharmoonia Kammerkoor, Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, Eesti Rahvusmeeskoor, Tallinna Kammerorkester, ansambel U:, Collegium Musicale. Eesti heliloojate uudisloomingu esitlemisel on oluline osa ka SA Eesti Kontserdi korraldatud kontsertidel. Eesti heliloojate uudislooming on kõlanud regulaarselt maailma juhtival süva- ja nüüdismuusika kontaktsündmustel ning raadiojaamades. 2014. aastast on kollektiividel võimalik saada

Dirigent Paavo Järvi ja Eesti Festivaliorkester BBC Promsil. Foto: Kaupo Kikkas

Kultuuriministeeriumi heliloomingu taotlusvoorst toetust helilooja residentuuriprogrammiks, mida on aktiivselt kasutanud valdkonna sihtasutused ja Tallinna Kammerorkester. Eesti heliloomingu käsikirjade digiteerimisega on regulaarselt tegelnud Eesti Muusika infokeskus, Eesti Muusika- ja Teatrimuuseum, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, SA Eesti Muusikafond ja Eesti Rahvusraamatukogu. **Eesti Muusika Infokeskuse kui eesti muusikaelu ja heliloomingu rahvusvahelise infovärava digitaalsete käsikirjade andmebaasi** alustati 2014. aastal 1600 käsikirjaga ning 2020. aasta lõpuks oli kättesaadavaks tehtud 26 785 käsikirja 14 473 teosest. Eesti Muusika Infokeskuse kodulehe külastajate hulk on viimastel aastatel ületanud 2,5 miljoni külastuse piiri.

Muusikaekspordis ja rahvusvahelistumises on valdkond tervikuna olnud aktiivne sõltumata žanrist või tegutsemisvormist. Seda ilmestavad nii rahvusvahelised tunnustused, arvukad plaadistused, aktiivne kontserditegevus üle maailma kui ka organisatsioonide osalemine rahvusvaheliste esindus- ja erialaorganisatsioonide töös nii lihtliikmena kui ka juhtorganites.

SA Eesti Kontserdi, SA Eesti Filharmoonia Kammerkoori ning SA Eesti Riiklik Sümfooniaorkestri tegevust iseloomustab kogu perioodi vältel lai rahvusvaheline geograafiline haare ning kõrgetasemeliste koostööpartnerite usaldus. 2020. aastal loodi uus kontserdikorraldajate ja muusikateatrite võrgustik **Pekingi Etendus Kunstide Foorum**, mille asutajaliikmeks kutsuti ka SA Eesti Kontsert ning mis ühendab maailma 30 juhtivat muusikateatrit ja kontserdikorraldajat, olles üheks suurema mõjuga koostöövõrgustikuks klassikalises muusikas. Tänu SA Eesti Kontserdi rahvusvahelisele tegevusele toodi 2018. aastal Berliinis lavale Arvo Pärdi ja Robert Wilsoni suurprojekt „Aadama passioon”.

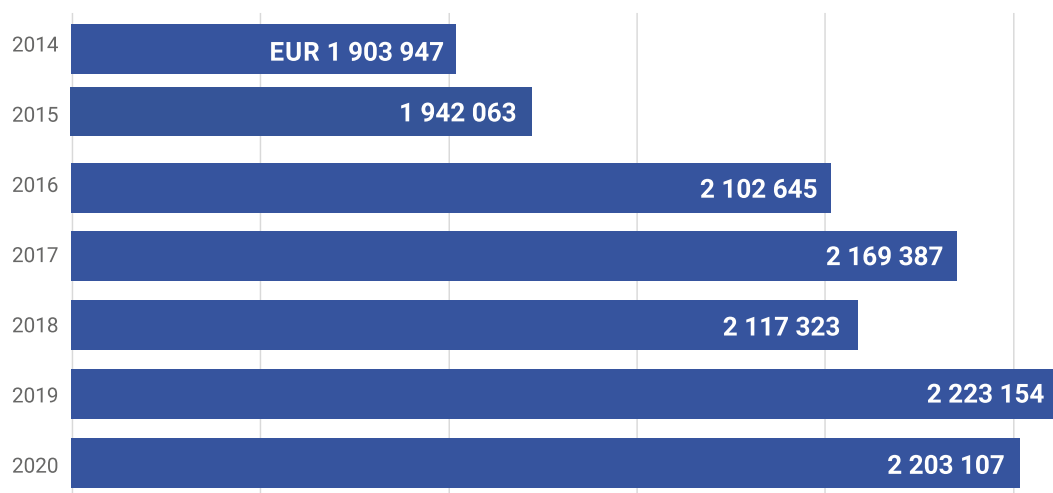
Rahvusvaheliselt aktiivne Eesti Kooriühing korraldas 2018. aastal maailma laiahaardelisema koorifestivali Europa Cantat, mis tõi Eestisse ligi 8000 väliskülastajast-koorilauljat. Eesti Heliloojate Liit korraldas Tallinnas ja Tartus 2019. aastal maailma nüüdismuusika-organisatsioon ISCM-i (International Society of Contemporary Music) aastakonverentsi ja festivali, mis tõi Eestisse üle 50 riigi esindajaid ning tänu millele kasvas tähelepanu eesti heliloojatele ning sündis uus rahvusvaheline rändfestival Balti Muusika Päevad. Kodumaiste talendi- ja esitlusfestivalidega on omas žanris kogu perioodi vältel olnud rahvusvaheliselt tulemuslikud Tallinn Music Week, Eesti Muusika Päevad, Jazzkaar ja Viljandi pärimusmuusika festival.

2015. aastal loodi muusikavaldkonna arendus- ja ekspordikeskus **MTÜ Music Estonia**, kelle tegevust on Kultuuriministeerium läbi aastate toetanud. Praeguseks ligi 100 liikmega Music Estonia tegevus on mõeldud loomemajanduse edendamiseks rahvusvaheliste projektide ja arenguprogrammide kaudu ning lisaks sellele on organisatsioonist kujunenud aktiivne muusikaettevõtjate esindaja kultuuripoliitilistes küsimustes. Kogu tegutsemiseaja vältel on Music Estonia koordineerinud Eesti delegatsioone olulisematel rahvusvahelistel muusikamessidel ja -konverentsidel, nende seas Classical:NEXT (Rotterdam), Reeperbahn ja Eurosonic Noorderslag (Hamburg), jazzahead! (Bremen) ja Womex.

Kultuuriministeeriumi erinevatest meetmetest eraldatud toetuste kaasabil keskendub **eesti heliloojate teostele laiemal rahvusvahelisel kättesaadavuse tagamisele** Eesti Muusika Infokeskus, kes esindab paljusid eesti heliloojaid rahvusvaheliselt ning kellele Kultuuriministeerium andis 2019. aastal üle Artur Lemba teoste kirjastamise õiguse.

Rahvusvahelisele areenile on jõudnud ka hulk eraõiguslikke kollektiive ja esitajaid, näiteks ansambel Vox Clamantis, ansambel U:, õppekava.

Joonis 15. Kultuurkapitali helikunsti sihtkapitali toetus aastate kaupa eurodes

KIRJANDUS JA KIRJASTAMINE

Olukorras, kus iga päev ilmub Eestis peaaegu 10 uut raamatut või brošüüri, võib öelda, et Eesti kirjandusel läheb hästi. Lugemislaua on palju huvitavat kirjavara, valikuvõimalusi on palju ja iga lugeja peaks leidma oma lemmiku. Eesti Rahvusraamatukogu andmetel on ilmunud raamatute nimetuste arv vähenenud 2019. aastaks 2014. aastaga võrreldes 853 võrra. Eesti algupärast ilukirjandust (siin pole arvestatud laste ilukirjandust) ilmus aga 2014. aastal 372 nimetust, 2018. aastal 400 nimetust ja 2019. aastal 386 nimetust, mis tähendab, et eestlaste lugemislaua on jätkuvalt suur valik omamaist ilukirjandust. Vähenenud on paraku aga raamatute tiraažid.

Kirjastuste olukord on muutunud keerulisemaks, sest vähenenud on nimetuste arv ja trükiarv.

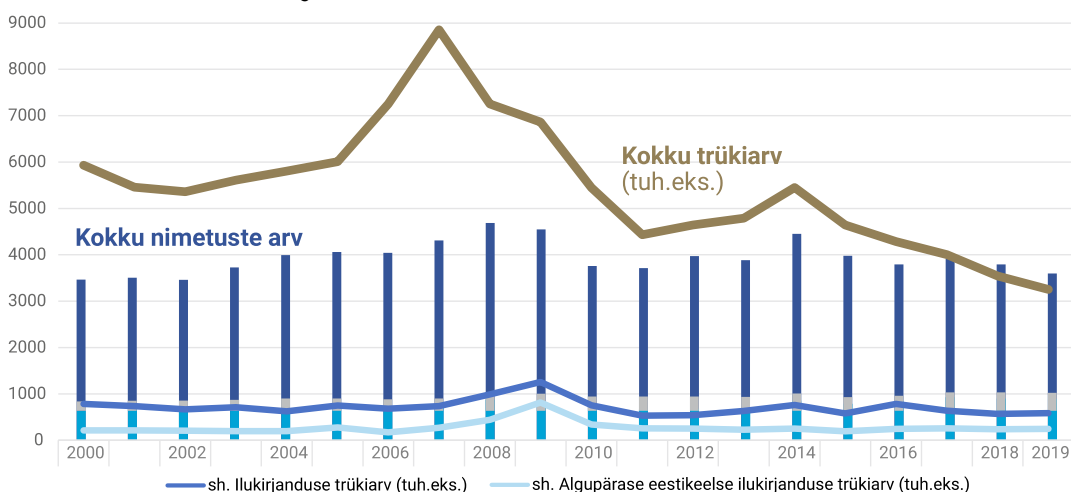
Tabel 8. Eestis ilmunud raamatud ja brošüürid

Aasta	Nimetusi	Eksemplaride arv elaniku kohta	Trükiarv kokku
2014	4450	4,1	5 455 000
2015	3976	3,5	4 643 000
2016	3794	3,3	4 643 000
2017	3916	3,1	4 067 000
2018	3792	2,7	3 592 000
2019	3597	2,5	3 252 000
2020	3634	2,3	3 155 500

Joonis16. Eestikeelne algupärane ilukirjandus Eestis aastatel 2000 - 2019.

Nimetuste arv ja trükiarv. (Ilma laste ilukirjanduseta)

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu

Raamatute väljaandmise toetamine ja kirjanikele loomiseks mõeldud stipendiumite jagamine on **Kultuurkapitali õul**, mille kaudu on kirjandusele eraannetusi tulnud 1,165 miljonit (sh „Avatud Eesti Raamat”, tõlkeprogramm Hieronymus, Traducta).

Uute teoste sünni eelduseks on kirjaniku võimalus pühenduda loomingule. Aega ja võimalust kirjutamisele keskenduda annab kindlasti **kirjanikupalk**, mis tagab vabakutselistele tipp-

professionaalidele töötasu ja sotsiaalsed garantiid ning võimaldab loomeliitude kaudu toetada kirjanikele ja kunstnikele palkade maksmist. Kunstniku- ja kirjanikupalga katseperiood alustas 2015. aastal ning 2016. aastast rakendunud palga eesmärk on võimaldada tippvormis vabakutselistel kirjanikel pühenduda pikema perioodi vältel loometööle ja rikastada seeläbi Eesti kultuuri. Süsteem on ennast igati õigustanud: riigi rahastatud kirjanikupalga saavaid autoreid oli kuni aastani 2020. kokku 21 ning nüüd võib rääkida kunstniku- ja kirjanikupalgast kui kehtivast ja töötavast süsteemist. Kultuuriministeerium on leidnud võimaluse suurendada palgasaajate arvu nii, et järgnevatel aastatel on loomeliitude palgal igal aastal 15 kirjanikku ja 15 kunstnikku. Loodetavasti suureneb see arv veelgi. Väga oluline muudatus on ka see, et kui senini oli palga suurus eelmise aasta keskmine brutopalk, siis alates 2019. aastast on see 1,1 kordne kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalk, ehk 2019. aasta igakuise brutosummana 1430 eurot.

Kirjanduse väljaandmist on toetanud ka **teised ministeeriumid**. Haridus- ja Teadusministeerium toetab endiselt sarja „Eesti mõtteloo” raamatute väljaandmist, mis koondab ja avaldab väärtuslikumat osa eesti mõttevarast läbi aegade. Haridus- ja Teadusministeerium ja Eesti Kirjandusmuuseum on välja kuulutanud käsikirjade võistluse „Keelest meeleni”. Võistluse eesmärk on väärtustada eestikeelse mõtteloo arengut ja toetada eesti keele kasutamist kultuurkeelena. Aastatel 2011–2016 kirjastas Kaitseministeerium koos koostööpartneritega Eesti avalikkuses riigikaitse ja julgeolekupoliitilise debati arendamiseks sarjas „Riigikaitse raamatukogu” sõjandusliku ja julgeolekupoliitilise mõtte klassikasse kuuluvaid teoseid, nüüdisaegseid sõjanduslikke ja julgeolekupoliitilist mõtet kajastavaid teoseid ning tänapäeva sõjalisi konflikte kajastavaid teoseid. Tõlkeramatute sarja kirjastamise eesmärk oli luua eeldused, et valdkonna tipptekstid oleksid eestikeelsena kättesaadavad. 2016. aastal kirjastati L. Freedmani „Strateegia ajalugu”, kokku oli kirjeldatud perioodil kirjastatud kümme teost.

Uute kirjanike ja lugejate kasvatamise tähtsat tööd teeb Eesti Lastekirjanduse Keskus. Lastekirjanduse Keskus on valdkonna kompetentsikeskus, mis kogub, säilitab ja vahendab eesti laste- ja noortekirjandust ning annab iga päev panuse lastekirjanduse populariseerimisele ja lastele kättesaadavaks tegemisele. Laste ja noorte lugemus on riigile tähtis, sest avara silmaringiga, avatud meele ning rikkaliku sõnavaraga eesti keelt valdavad ühiskonna liikmed on tähtsad. Eesti Lastekirjanduse Keskus korraldab aasta ringi seminare ja õpitubasid lasteaia- ja klassiõpetajatele nii uuemast lastekirjandusest kui ka viisidest, kuidas lapsi lugema meelitada. Väga populaarsed on koolitused lastevanematele, õpetajatele ja raamatukoguhoidjatele laste lugemisharjumuste kujundamiseks. Järjest enam koguvad populaarsust laste ja noorte loovkirjutamise kursused, mis annab omakorda lootust, et kirjanike järelkasv on tagatud.

Riigi toel ja Eesti Lastekirjanduse Keskuse eesvedamisel korraldatakse üle aasta kuni 7-aastaste laste lugemislaua rikastamiseks konkurssi **Põlvepikuraamat**. Konkursile esitatakse käsikirjad koos illustratsioonidega, mis peavad olema võrdselt heal tasemel ja moodustama ühtse terviku. Konkursi algatas 2006. aastal Kultuuriministeerium, et rikastada väikelastele ja koolieelikutele mõeldud lugemisvara professionaalselt tehtud ja hea kvaliteediga algupäraste pildiraamatutega.

Raamatukarussel. Foto: Eduard Laur

Eesti Lastekirjanduse Keskus ja Kultuuriministeerium jätkavad toredat traditsiooni kinkida kõikidele Eestis sündivatele lastele raamat. Kinkeraamatu „**Pisike puu**” eesmärk on toetada laste lugemishuvi ja väärtustada eesti lastekirjandust. Raamat pakub vastsündinule võimaluse teha esimene samm raamatumaailma ja tekitada igas lapses lugemishuvi. Sinna on nopitud luuletusi ja jutte eesti armastatud lastekirjanike loomingust ning tuntud muinasjutte ja liisusalme. EV 100 eestvedamisel kingiti „Pisike puu” ka igale 2018. aastal välisriigis sündinud ja rahvastikuregistrisse kantud Eesti kodaniku lapsele. Uute omanikeni jõuavad raamatud kohalike raamatukogude kaudu. 2019. aasta lõpus ilmus raamatust kolmas, täiendatud trükk, mille on illustreerinud Anne Linnamägi.

Selleks, et kirjandus jõuaks võimalikult paljude lasteni, jõudsid 2014. aastal haiglate lasteosakondadesse üle Eesti raamatukarussellid, tänu Eesti Lastekirjanduse Keskusele ja SA Aitan Lapsi fondile. Lastekirjanduse keskus on sellest peale pidanud **raamatukarussellidel** silma peal ja seal leiduvat kirjavara ka kogu aeg uuendanud.

„Aitan Lapsi” fondi, Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Lastekirjanduse Keskuse ja Plaat Detail OÜ koostöös on valminud erilised laste lugemiskeskused, mille abil jõuavad noored paremini kvaliteetse ja ajakohase lastekirjanduse juurde. Tuntud lastekirjaniku Mika Keräneni loomingu põhjal endale **Rampsu** nime saanud lugemiskeskused leidsid oma uue kodu üle Eesti 26 kohalikus raamatukogus. Rampsud said teoks taaraautomaatidel oleva Kultuurinupu annetuste abil. Rampsule valivad soovitusnimekirja alusel raamatud raamatukoguhoidjad ise. Ainulaadse ja pilkupüüdva disainiga Rampsud on raamatukogudes kenasti tööle hakanud ning tänu oma uudse ja vahva lähenemisega on paljude laste lugemishuvi märgatavalt kasvatanud. Raamatuid riulitesse aitab valida ja töötajaid koolitab Eesti Lastekirjanduse Keskus.

Lisaks sai riulite jõudmisega raamatukogudesse alguse uus programm „**Lugemisisu**”, mis innustab 5–10 aasta vanuseid lapsi lugema. Ka lugemisprogramm läks Eesti Lastekirjanduse Keskuse hinnangul edukalt tööle – 26 raamatukogus alguse saanud programmiga liitus avahooajal 779 last, kellest innukamaid tunnustati lugemisdiplomiga. Kokku valisid väikesed diplomeeritud lugejad Rampsu riulitelt rohkem kui 1690 raamatut. Nüüdseks on Lugemisisu programm laienenud juba 150 raamatukogusse üle Eesti.

Nii Lastekirjanduse Keskus kui ka Eesti Kirjanike Liit korraldavad igal sügisel kirjanike raamatukogutuure, kus kolme kuni nelja kirjaniku seltskonnad külastavad mitmeid raamatukogusid ja tutvustavad nii enda kui ka kolleegide kirjapandut.

Tunnustamine on oluline – paljude suurte ja väiksemate kirjandusauhindade kõrval on nüüd olemas ka **Edgar Valteri nimeline illustratsioonipremia**. Premia lõi Eesti Lastekirjanduse Keskus, et väärtustada ja tunnustada eesti raamatukunstmike loomingut. Premia eesmärk on jäädvustada illustraatori ja lastekirjaniku Edgar Valteri mälestust ning edendada ja toetada eesti lastekirjanduse arengut.

Eesti kirjandus on rahvusvaheliselt nähtav – Eesti raamatud jõuavad rahvusvahelise publikuni riigi toel ja Eesti Kirjastuste Liidu korraldamisel rahvusvahelistel raamatumessidel, kus Eesti Kirjanduse Teabekeskus ja Eesti Lastekirjanduse Keskus tutvustavad ja pakuvad väliskirjastajatele uuemat Eesti autorite loomingut. Oma rahvusstendi ja väljapanekuga on Eesti esindatud Bologna, Londoni, Frankfurdi ja Helsingi raamatumessidel. Peale nende messide osaletakse ka Pariisi, Göteborgi ja Turu raamatumessidel.

Aastate 2014–2020 kõige olulisem rahvusvaheline sündmus oli kahtlemata **Eesti osalemine koos Läti ja Leeduga 2018. aastal Londoni raamatumessil peakülalisena**. Londoni raamatumess on Euroopa üks mõjukamaid raamatumesse, mis toimub ajaloolises Olympia Hallis Kensingtonis. Messil osaleb igal aastal ligi 25 000 külastajat ja 1300 eksponenti, v.a 2020. aastal.

2018. aastal olid Eesti kirjandus ja kirjanikud rahvusvaheliselt nähtavad ja äratasid tähelepanu. Kevadel oli Eesti EV 100 programmi raames koos Läti ja Leeduga Londoni raamatumessil peakülalised. Selleks sündmuseks valmistuti üle kuue aasta ja ettevõtmine õnnestus. Eesti juubeliaastal oli Eesti kirjandus Londonis esindatud nii kõrgel tasemel ja nii suures mahus esimest korda.

Messile järgneval nädalavahetusel toimus Londonis Notting Hillis Coronet Print Roomis veel eraldi Eesti kirjanduse festival EstLitFest, kus esinesid Eesti ja Ühendkuningriigi kirjanikud ja muusikud ning kus esitleti värskest inglise keeles ilmunud kirjandust. Londoni publikule näidati Regent Street Cinemas Andrus Kivirähki romaanil „Rehepapp” põhinevat filmi „November”. Kirjanduse kõrval oli Eestil võimalus laiemale publikule tutvustada ka Eesti illustraatorite loomingut. Eesti Lastekirjanduse Keskuse (ELK) eestvedamisel toimusid näitused nii Londonis kui ka Oxfordis. ELK pälvis Londoni raamatumessil kirjanduse ja kirjastamise valdkonna tunnustamistseremoonial auhinna „Literary Initiative Award” projekti „Laste Vabariik” eest.

Rahva Raamatu Viru Keskuse kauplus valiti 2016. aastal Londoni raamatumessil üheks parimaks raamatupoeks maailmas, jõudes lõppvalikus kolme parima hulka. Ka peakülalise staatusele järgnenud aastal nomineeriti Kultuuriministeeriumi kirjandusnõunik Asta Trummel kategoorias „Parim kirjastusõiguste vahendaja”.

2018. aastal oli Eesti kirjandus fookuses ka **Turu raamatumessil**, kus tähistati Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva.

Tunnustusena kordaläinud esinemisest peakülalisena Londoni raamatumessil on Eestit peakülalisena osalema kutsutud mitmetel messidel. Aastal 2024 oodatakse Eestit peakülaliseks maailma suurimale ja tähtsaimale rahvusvahelisele lasteraamatumessile Bolognas.

Eesti väljapanek Londoni raamatumessil. Foto: Priit Hõbemägi

Eesti Kirjanduse Teabekeskus (ELIC) korraldab Eesti kirjanike lähetamist rahvusvahelistele kirjandusfestivalidele, raamatumessidele, töötubadesse jm rahvusvahelistele kirjandusüritustele. Eesti kirjanike esinemiste korraldamine väljaspool Eestit koostöös saatkondade ja välispartneritega on samuti teabekeskuse üks põhiülesandeid. Eesti Kirjanduse Teabekeskus on Euroopa kirjandusorganisatsioonide ühenduse ENLIT asutajaliige. Keskus kannab hoolt eesti kirjanduse tõlkijate koolituse ja järelkasvu eest. Korraldatakse residentuuri tõlkijatele – aastas kuni nelja eesti kirjanduse tõlkija pikemaajaline viibimine Eestis ELIC-u stipendiaadina ning koos Tallinna Ülikooliga korraldatakse koostööprogrammi „Estonian Studies” ELIC-u ja Tallinna Ülikooli vahel eesti ilukirjanduse tõlkijate koolitamise alal. Siiani on ELIC andnud välja seitse eesti kirjanduse tõlkijaks õppimist toetavat stipendiumi, stipendiumeid hakati maksma aastast 2019.

2016. aastal korraldati eesti kirjanduse tõlkijatele mõeldud seminar, kus kuulati loenguid Eesti nüüdisaegsest kirjandusest, vesteldi kirjanikega, arutleti omavahel tõlkeprobleemide üle. Kokku oli tulnud 45 tõlkijat 19 riigist. Järgmine selline suur üleilmne tõlkijate kokkusaamine pidi toimuma 2020. aasta suvel, kuid lükkus üleilmse pandeemia tõttu 2021 aastasse.

Nii Kirjanduse Teabekeskus kui ka Lastekirjanduse Keskus töötavad selle nimel, et võimalikult palju võimalikult head eesti kirjandust ilmuks väljaspool Eestit võimalikult heas tõlkes.

Raske on ületada 2018. aasta saavutust, mil tõlgiti 113 eestikeelset teost 31 võõrkeelde. Eesti Kirjanduse Teabekeskuse andmetel tõlgiti 2014. aastal 76 eesti kirjandusteost 20 keelde, 2015. aastal 83 teost 21 keelde, 2016. aastal 61 teost 17 keelde, 2017. aastal 74 teost 18 keelde, 2019. aastal 69 teost 22 keelde ja 2020. aastal 71 teost 23 keelde.

Eesti enimtõlgitud autoriteks on Jaan Kross, kelle teostest on praeguseks ilmunud 175 tõlget 26 keeles. Talle järgneb kohe A. H. Tammsaare, kelle teostest on üle 130 tõlke 30 keeles. Nüüdisaegsetest klassikutest on Andrus Kivirähkilt praeguseks ilmunud 82 tõlget 21 keeles. Jätkuvalt on Eesti Kirjanduse Teabekeskuse andmeil Eesti tõlgituim autor Piret Raud.

Eesti autorite tööde (eeskätt ilukirjanduse, aga ka ajaloo, folkloori, esseistika jt) tõlkimist võrkeeltesse ja nende avaldamist väljaspool Eestit on toetanud Kultuurkapitali Traducta programm. Eesti Kultuurkapitali andmetel on Traducta programmi toetusega aastate jooksul tõlgitud ja välja antud ligi 400 raamatut.

Riik on toetanud Eesti kirjanduse taotlusvoorust autoriõiguste alt välja olevate kirjandusklassika teoste digiteerimist ja nüüdseks on need Rahvusraamatukogu portaalis Digar **kõigile tasuta kättesaadavad**.

Tabel 9. Kultuurkapitali toetused kirjandusele perioodil 2014–2020

KIRJANDUS

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eraldused kokku	1471 786	1467 753	1603 673	1582 966	1594 518	1662 838	1625 502
Sh stipendiumideks	295 940	299 700	303 432	277 600	268 400	264 800	326 300

TRADUCTA

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eraldused kokku	115 078	128 127	162 073	159 467	162 760	176 950	181 472

AER

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eraldused kokku	146 126	140 481	174 495	223 609	198 174	231 736	238 891

HIERONYMUS

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eraldused kokku					47 603	88 072	79 480

NÕUKOGU

(kirjanduse sihtkapitalist edasi saadetud taotluste alusel tehtud eraldused)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eraldused kokku	33 510	159 620	114 020	68 750	131 850	178 631	170 556

Täiendavalt toetatakse kirjandust läbi „Ela ja sära” stipendiumide, mida eraldatakse igal aastal kirjanduse valdkonnas kaks - summas 15 600 eurot.

KUJUTAV KUNST

Kunstivaldkonna **peamised poliitikamuudatused** aastatel 2014–2020 olid kantud valdkonna rahalise olukorra parandamise ja süsteemse lähenemise vajadusest peamiselt kolmanda sektori algatustel põhineva kunstielu korraldusele. Poliitika põhialustes sõnastatud eesmärkide keskseks ja koondavaks sidusteamaks kujunes **rahastamise küsimus** nii üldiselt, valdkonna riigieelarveliste toetuste mahu, kui ka kitsalt üksikute tegevuste ja avaliku raha kasutamise prioriteetide kontekstis. Selleks korrastati valdkonna rahastamise aluseid ja kunstielu kesksete institutsioonide töökorraldust.

Valdkonna toetuste maht Kultuuriministeeriumi eelarves neljakordistus: kui 2014. aastal oli riigieelarvelisi korralisi toetusi kunstivaldkonnale ministeeriumi eelarves ette nähtud 331 000 euro ulatuses, siis 2020. aastal nähti toetusi eelarves ette juba 1,36 miljoni euro eest. Seitsme aasta peale kokku rahastati kunstivaldkonna tegevusi Kultuuriministeeriumi vahendusel kokku 6,06 miljoni euro mahus. Valdkonna aastaeelarve kasv ministeeriumi eelarves oli perioodi lõpuks märgatav, kuid osa sellest kasvust on näiline, kuivõrd 2008. aasta majanduskriisi eelse eelarvepositsioonini jõuti alles 2017. aastal. Nii võib ka öelda, et kunstivaldkonna eelarve eelmisest majanduskriisist väljatoomine võttis peaaegu 10 aastat ja kujunes riikliku kunsti-poliitika peamiseks katsumuseks vaatlusalusel perioodil.

Valdkonna peamine rahastaja oli periooditi **Eesti Kultuurkapital**. Kujutava kunsti sihtkapitalile eraldatud vahendite maht oli aastate kaupa üpris stabiilne, seitsme aasta jooksul vahendati kunstitegevuste korraldamiseks ja loovisikute toetamiseks Kultuurkapitalist kokku 13,5 miljonit eurot. Riigieelarvest rahastati kujutava kunsti valdkonda aastatel 2014–2020 kokku niisiis 19,5 miljoni euroga. Investeeringuteks kasutati sellest rahast 130 000 eurot, millega toetati Narva kunstiresidentuuri remonti.

Kultuuriministeeriumi kunstieelarves on **suuremateks lisandunud kuluridadeks SA Kunstihoone** (asutatud 2018. a endise SA Tallinna Kunstihoone Fond baasil) enam kui kümnekordistunud toetus (mille arvel vabanesid osaliselt vahendid Eesti Kultuurkapitalil) ning kunstnikupalga meede, mille raames rahastati aastatel 2016–2020 kolmeaastaste püsivate lepingutega kokku 21 kunstniku tööd. Kunstnikupalga meede loodi eksperimendina, et lahendada suure vabakutseliste arvuga valdkonnas, kus riik loometööd ei rahasta, pikaajalise loomingule keskendumise väljakutset. Konkurss palga saamiseks on olnud läbi aastate tihe, mis tõestab meetme vajalikkust ning ka vajadust selle mahtu suurendada, et kunsti- ja kirjandusvaldkonna loometöö oleks tagatud teiste kaunite kunstide valdkondadega võrreldaval alustel, arvestades, et näiteks kultuuritöötaja miinimumpalga kokkulepped kunstivaldkonna professionaale ei puuduta.

Valdkonna rahastamise korrastamise käigus lõpetati aastatel 2005–2016 näituseasutuste tegevust toetanud taotlusvoor „Kunstigaleriid“ (hiljem „Näituseasutused ja kunstikeskused“), kuivõrd näituseasutuste tegevuse piisavaks rahastamiseks voorus vahendeid ei jätkunud. Osaline rahastamine ja tegevuse dubleerimine Kultuurkapitaliga oli aga nii taotlejatele kui ka ministeeriumile töö- ja bürokraatiamahukas. Vooru vahendid jaotati kolme suurema toetatud asutuse vahel: Tallinna Kunstihoone, Eesti Kunstnike Liidu galeriid ning Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (viimased kaks osalise toetusega). Väiksemate näituseasutuste toetamine jäi Kultuurkapitali kanda. Tallinna Kunstihoone ümberorganiseerimine riigi kaasasutatud

sihtasutuseks 2018. aastal oli valdkonna juhtimises üks suuremaid ja pöördelisemaid institutsionaalseid arendusi. Tegu on esimese riigi osalusega sihtasutusega kujutava kunsti valdkonnas ja ühtlasi on see perioodi vältel teinud läbi ühe suurema arengu nii tegevuste sisu, juhtimise kui ka töökorralduse poolest.

Peamised trendid, mis kunstivaldkonda vaatlusalusel perioodil iseloomustavad, võiks lisaks rahastamisega seonduvale olla kokkuvõttes asutuste tegevuse professionaliseerumine, valdkondliku koostöö tihenemine nii riigis sees kui ka rahvusvaheliselt, samuti rahvusvaheliste tegevuste mitmekesisuse ja nähtavuse kasv ning kohaliku kunstielu rahvusvahelistumine. Valdkonna avaliku rahastuse kasv on võimaldanud just eeltoodud tendentside realiseerumist, mitte niivõrd tegevuste mahu suurenemist. Paljud eksperdid toovad välja näiteks näituste (tehnilise) produktsiooni märgatavat kallinemist ja kvaliteedi kasvu, samal ajal on suurte näituseinstitutsioonide programmi maht pigem vähenenud – näitused on avatud pikemalt, neid saatev publikuürituste arv suurem, pedagoogilised tegevused süsteemsemad jms. Näitusetasu maksmine kunstnikele sai samuti perioodi lõpuks suuremate asutuste kaupa tavapärasemaks, kuid vabakutseliste loovisikute tasustamise ja kunstiväljal tehtava tasuta töö probleem on endiselt väga terav ja ühtse lahenduseta.

Eesti kunstielu rahvusvahelistumine on vaatlusalustel aastatel olnud aktiivne ja mitmekesine protsess, millesse on panustanud sajad kunstiprofessionaalid Eestis ja maailmas. Võrreldes eelmiste aastatega võib välja tuua mitmeid õnnestumisi, mille eelduseks on olnud ka varasematel perioodidel tehtud töö ning järjepidev kontaktide arendamine. Oma mõju on rahvusvahelistumise intensiivistumisele avaldanud ka globaalsed arengud, samuti näiteks Euroopa mobiilsusprogrammid, mis on kunstiprofessionaalide võrgustumisele kaasa aidanud.

Veneetsia biennaalil osales Eesti rahvuspaviljoniga nii 2015. (Jaanus Samma projekt „NSFW – Ajaloo sügavikust”, kuraator Eugenio Viola), 2017. (Katja Novitskova projekt „Kui sa vaid teaksid, mida ma su silmadega näinud olen”, kuraator Kati Ilves) kui ka 2019. aastal (Kris Lemsalu projekt „Birth V – Hi and Bye”, tööühmas Andrew Berardini, Tamara Luuk, Irene Campolmi ja Sarah Lucas). Kõik need näitused sündisid rahvusvahelises koostöös eri riikide kuraatorite, arhitektide, galeriide, kirjastuste jt ekspertidega. Koostöö teiste riikidega paviljonide ühisturunduse ja -sündmuste korraldamisel Veneetsias tihenes märgatavalt, kulmineerudes Hollandi pakkumisega 2020. aasta alguses korraldada järgmine Eesti paviljoni näitus (2022. aastal) Hollandile kuuluvas paviljonis ajaloolises Giardini pargis.

2017. aastal oli Eesti üheks **New Yorgi tegevuskunstifestivali Performa** fookusriigiks, projekti käigus löid kolm Eesti kunstnikku – Flo Kasearu, Kris Lemsalu ja Anu Vahtra – kolm uut *performance*'it New Yorgi avalikus ruumis. **EV 100 programm** võimaldas 2018. aastal tavapärasest suurejoonelisemate rahvusvaheliste koostööprojektide tegemist – alates kunstimuseumide Balti sümbolismi ühisnäitusest Pariis Orsay muuseumis ja eesti kunsti ülevaatenäitusest Moskva Tretjakovi muuseumis kuni nüüdisaegse kunsti väljapanekuni Brüsseli Bozaris ning mitmete väiksemate algatusteni Euroopa eri paigus.

Varasemaga võrreldes mastaapsemalt toimusid vaatlusalusel perioodil **eesti kunstnike isikunäitused välisriikides**, näiteks Katja Novitskova avaliku ruumi kunstiprojekt „Earth Potential” New Yorgi linnavalitsuse pargis Manhattanil ja isikunäitus Hamburgi kunstihoones 2017. aastal; Kris Lemsalu näitused Viini Setsessioonis ja Goldsmithsi galeriis Londonis (mõlemad 2018) ning Berliini KW-s (2020); Jaan Toomiku retrospektiiv Moskva MMOMA-s;

Kaido Ole näituse avamine Helsingi suursaatkonnas. Foto: Toomas Dettenborn.

Kaido Ole retrospektiiv Riia Arsenalsis; Marge Monko näitus Folkwangi muuseumis Essenis (kõik 2019) jmt.

Professionaalide mobiilsuse toetamine on perioodi vältel saanud süsteemsemad alused tänu valdkonna arendus- ja infokeskuste vahendatud riiklikule toetusele: alates 2015. aastast on Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskuse vahendusel igal aastal ühel Eesti kunstnikul võimalik osaleda kahe kuu pikkuses residentuuris New Yorgi ISCP keskuskes ning alates 2018. aastast vahendab Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus Eesti kunstnikele võimalust viibida igal aastal kahe kuu pikkuses residentuuris mainekas Brüsseli kunstikeskuses WIELS. 2015. aastast alates on Kultuuriministeerium toetanud Eesti Kunstiakadeemia sihtasutuse kaudu rahvusvahelise kunstiresidentuuri arendamist ja

tegevusi Narvas. Residentuuri renoveeriti koostöös projekti algatanud eraomaniku Narva Gate OÜ-ga aastatel 2018–2020. Kultuuriministeerium panustas remonti 130 000 eurot, mis oli vaatlusalusel perioodil ka valdkonna üks suuremaid avalikult rahastatud investeeringuprojekte EAS-i loomemajanduse investeeringute programmi raames rajatud objektide kõrval. Kultuuriministeerium aitas aastatel 2017–2019 kaasa ka Eestis tegutsevate kunsti-residentuuride koostöö arendamisele, erinevate residentuuride tegevusi toetati osaliselt välissuhtluse vahenditest, kuid süsteemset residentuuride tegevuse rahastamise programmi välja ei töötatud.

Näituseasutuste tegevust toetati kuni 2016. aastani Kultuuriministeeriumi taotlusvoorst „Näituseasutused ja kunstikeskused” mille maht kasvas aastatel 2014–2016 veerandi võrra 140 000 eurolt 175 000 euroni. Valdkonna toetusvajadus oli aga märkimisväärselt suurem, olukorda otsustati parandada valdkonna rahastamis põhimõtete ümberkorraldamisega. 2016. aastal otsustas Kultuuriministeerium muuta kunstivaldkonna rahastust nii, et ministeeriumi taotlusvooru vahendid koondati kolme keskse näituseasutuse tegevustoetuse võimalikult suuremahuliseks rahastamiseks ning selle kulu vabanemisel Kultuurkapitalist suunati kõik teised näitusekorraldajad toetust taotlema Eesti Kultuurkapitali.

Alates 2016. aastast koondab Sihtasutus Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus (SA KKEK) Eesti kunstinäituste statistikat⁵⁶, selle metoodika ja vastajate arv on aasta-aastalt arenenud, seega ei ole andmed lõpuni ammendavad ega võrreldavad, kuid enda tegevusest teada andnud organisatsioonide kohta annab see siiski küllalt hea ülevaate.

KKEK andmetel tegutses 2016. aastal Eesti 23 eri paigas 79 näituseasutust, neist 38 Tallinnas ning Tartus ja Pärnus kummaski 5. Aastal 2017 korraldasid näitusi 67 näituseasutust 87 näitusepinnal 21 Eesti asulas, neist 42 Tallinnas, 9 Tartus ja 6 Pärnus. 2018. aastal korraldati 864 professionaalse kunsti näitust 92-s kunsti eksponeerimisega tegelevas näitusemajas 22 paigas üle Eesti, Tallinnast edastasid uurijatele oma andmed 44 näituseasutust, Tartust 8 ja Pärnust 6 – ülejäänud asulates oli näituseasutuste arv väiksem. Küllastajaid käis loetletud näitustel hinnanguliselt 1,4 miljonit. 2019. aastal vastasid statistikapäringule 82 näituseasutust, kes korraldasid kokku 966 näitust, millest 206-l osales ka mõni välisresident. Pea pooled (102) välisosalejaga näitustest toimusid Tallinnas. **Kunstinäitusi küllastati Eestis 2019. aastal kokku vähemalt 1,9 miljonit korda.**

2020. aasta oli näituseasutustele kahtlemata keeruline, piirangud ja rahvusvahelise mobiilsuse katkemine avaldas näitusetevusele suurt mõju, statistikat näituseelu kohta alles kogutakse.

Näituste peamine rahastaja on Kultuurkapital, kohalike galeriide puhul ka kohalikud omavalitsused. Riigi tugi regionaalsele kunstielule jäi perioodi lõpuks tagaplaanile, samas kerkis mitmes paigas esile uusi eraalgatuslikke näitusepaiku. Nii näituseasutuste tehnilise varustuse kui ka tehniliste ekspertide koolituse puhul jäi riigi panus eeldatust tagasihoidlikumaks, kuigi näitusetehnilise tugiteenuse pakkujaid kasvas jõudsalt peale ning mõni neist jõudis perioodi lõpuks ka ekspordivõimekuse väljaarendamiseni. Turupõhise hinnastamisega seoses kasvasid perioodi vältel näituste produktsioonikulud. Eesti Kultuurkapital on tõstatanud probleemi seoses valdkonna rahastuse mahu, institutsioonide arvu ja eelarveootuste kasvuga valdkonna jätkusuutliku arengu võimalikkusest. Võib öelda, et nii uute kui ka varem tegutsenud näituseasutuste arvu kasv suuremates keskustes on kohati olnud eksponentsiaalne, kunstielu väiksemates regioonides ei ole sellega kaasa tulnud, kuid on samuti sisult ja vormilt pigem mitmekesisestunud. **EAS-i vahendatud loomemajanduse investeeringuprogrammi vahenditega** rajati 2019. aasta lõpus Tallinna Noblessneri kvartalis uus kunstikeskus KAI ning renoveeriti ARS-i kunstikombinaadi avalik tsoon. Renoveerimistoetust sai ka Saaremaa kunstistuudio Kuressaares. 2021. aastaks valmis Tallinnas Paljassaare poolsaarel produktsioonikeskus Naked Island. Põhja-Tallinnas Telliskivi kvartalis alustasid perioodi lõpus tegevust ka kaks eraalgatuslikku fotokunstikeskust – Juhan Kuusi Dokfoto keskus ja Fotografiska Tallinn.

Riiklike kunstimuuseumide roll on püsinud stabiilselt oluline nii kunstipärandi uurimisel ja säilitamisel kui ka kunsti viimisel laia publikuni. Suurim riigi kunstimuuseum Eesti Kunstimuuseum tegutseb alates 2016. aastast sihtasutuse vormis, riigiasutusena jätkavad 2021. aastani veel nii Tartu kunstimuuseum kui ka Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum.

Kunститеoste ostmist muuseumide kogudesse rahastab Eesti Kultuurkapital. Selline töökorraldus on perioodi jooksul andnud tagasilööke, kui eelarvevõimaluste puudumisel on ostude toetamist tulnud edasi lükata. Peamiseks probleemiks kunstimuuseumide tegevuse

⁵⁶ Vt täpsemalt siit: <https://cca.ee/eesti-kunstinaitude-statistika>.

korraldamisel on aga kujunenud näitustegevuse ebapiisav eelarveline toetamine, mistõttu on muuseumide põhitegevuse puhul suur koormus ka Kultuurkapitalil.

Eesti Kunstimuseum vedas vaatlusalustel aastatel ambitsioonikaid rahvusvahelisi koostööprojekte, sh selliseid märgilisi Eesti kunstiklassikat tutvustavaid projekte välismaal nagu Michel Sittowi loominguga esmakordne uurimusnäitus Washingtonis ja Tallinnas või Konrad Mägi loomingut tutvustavad näitused mitmel pool Euroopas.

Eesti kunstitur arenes perioodi vältel hüppeliselt. Eesti Kunstindeksi andmetel on Eesti kunstitur olnud 2014. aastast stabiilselt tõusutrendis. Seoses uute galeriide ja kunstimüügiplatvormide tekkega on kunstiturul näha aktiivsuse ja tehingute arvu tõusu. Eesti kunstioksjonite läbi aegade kõige kallimalt müüdud teose esikümne hinnatabelis toimus kaheksa tehingut perioodil 2014–2020 (kaks tehingut jäi eelmise majandusbuumi aega 2007.–2008. aastal) – kõik kunstipärandisse kuuluvate teostega.

Eesti galeriid osalesid varasemast märksa aktiivsemalt **rahvusvahelistel messidel**, mis tõi kaasa ka rahvusvahelisi müüke nii era- kui ka institutsionaalsetesse kogudesse. EKKAK-i toel osales 2014.–2020. aastani 46 erineval kunsti- või kunstiraamatumusil kokku 14 Eesti galeriid/kunstiorganisatsiooni. Olulisematest messidest, kus sel perioodil Eesti kunstnike teoseid esitleti, võiks esile tõsta The Armory Show, Frieze New York ja Frieze London. Eesti kõige aktiivsema ja rahvusvahelisemalt tuntuma galerii Temnikova & Kasela pikaaegset tööd välismessidel troonis galerii kutsumine maailma kõige mainekamale messile Art Basel 2019. aastal ja osalemine messi kureeritud sektsioonis „Unlimited” samal aastal.

Oluliste saavutustena sellest perioodist saab välja tuua 2015. aastal New Yorgi Frieze'i messi tunnustust Kris Lemsalule, kelle projekt valiti viie parima hulka. Euroopa Galeriide Assotsiatsioon määras 2016. aastal auhinna Temnikova & Kasela galeriile. Perioodi jooksul alustas Eestis tegevust ka mitu uut väiksemat eraalgatuslikku galeriid, kelle rahvusvaheline läbimurre jääb loodetavasti juba lähitulevikku.

Eesti avalikku ruumi on alates 2011. aastast rikastanud **kunstiteoste tellimise seaduse** alusel tellitud kunstiteosed. Seadust muudeti 2014.–2015. aastal esialgsest kogemusest lähtudes, jättes peamised rakenduspõhimõtted samaks. Ühe protsendi (või kuni 65 000 eurot, alates 2020. aastast 110 000 eurot) avaliku hoone ehitusmaksumusest peab tellija panustama kunstiteose tellimiseks. 2019. aastal valmis 14 kunstiteost 495 000 euro väärtuses. Seaduse rakendamisel on jätkuvalt suurima tellijana kogenuimaks lülilis Riigi Kinnisvara AS, kes korraldab toimuvatest kunstihangetest enamiku.

KULTUURIAJAKIRJANDUS JA MEEDIA

Tänapäeva üleilmastunud, digitaliseerunud, pealkirjadele, klikkidele ja aina tihedamini ärihuvidele allutatud meediakeskkonnas on **kultuuriajakirjanduse roll** avardunud. Kultuuriajakirjandus peab pakkuma võimalust süveneda, mõtiskleda ja arutleda tänapäeva olulistel teemadel. Kultuuriajakirjanduselt ei oodata enam kultuurihuviliste maitse ja hinnangute kujundamist, kultuuriloojatele tagasiside andmist või kultuurielu sündmuste jäädvustamist. Kultuuriajakirjandus peab silma paistma süvenemise, intelligentsuse, konstruktiivse kriitika ja alternatiivi pakkumisega peavoolumeediale.

Eestis moodustab kultuuriajakirjandus võrgustiku, mille osadeks on **riigi toetatud väljaanded, Eesti Rahvusringhääling ja erameedia**. Kultuuriministeeriumi asutatud ja finantseeritav SA Kultuurileht annab jätkuvalt välja Eesti tähtsamaid kultuuriajakirju ja -ajalehti: Akadeemia, Diplomaatia, Hea Laps, Keel ja Kirjandus, Kunst.ee, Looming, Loomingu Raamatukogu, Muusika, Müürileht, Sirp, Teater.Muusika.Kino, Täheke (antakse välja ka vene-, võru-, setu- ja mulgikeelsena), võrukeelne Uma Leht, Vikerkaar, Õpetajate Leht ja Värske Rõhk.

SA Kultuurileht väljaannete palett annab kultuuriajakirjanduse lugejatele veelgi parema võimaluse olla kursis Eesti kultuuri ja nüüdisaegsete mõttevooludega. Eesti kultuuriväljaanded pakuvad võimalust mõtestada kunstiloomingut ning nende kaudu toimuvad arutelud ühiskonna, teaduse ja hariduse, keskkonna ning kultuuri seoste üle. SA Kultuurileht pakub lugemist nii lastele kui ka täiskasvanutele.

Kuna ajakiri **Loomingu Raamatukogu (LR)** on kogu oma ilmumise vältel olnud lugejate seas väga populaarne, otsustati 2019. aastal algatada LR-i kuldsari „Kuldsed sõnad”, mis sisaldab kuue kümnendi lemmikuid. Sari ilmub alates 2020. aasta jaanuarist ning toob aastas kuus korda lugejate ette valiku Loomingu Raamatukogus läbi aegade ilmunud teostest.

Tänu **Haridus- ja Teadusministeeriumile** on kõigis Eesti koolides võimalik lugeda ajakirja Akadeemia ja enam kui 500 koolis ajakirja Hea Laps. Haridus- ja Teadusministeerium rahastab Õpetajate Lehe väljaandmist ning toetab ajalehe Sirp teadusrubriiki (igas numbris teadusinfo leheküljed).

Kultuuripoliitiliselt on väga oluline, et kultuuriajakirjad oleksid lugejatele võimalikult kättesaadavad. Selleks on **digiteeritud** ajakirjade Looming, Akadeemia, Vikerkaar, Teater.Muusika.Kino, Kunst.ee ja Täheke kõik aastakäigud ning need on kolm kuud pärast ilmumist tasuta kättesaadavad Rahvusraamatukogu digitaalarhiivis DIGAR. Samuti saab ajakirju Looming, Vikerkaar, Teater.Muusika.Kino, Akadeemia, Keel ja Kirjandus ning Muusika tellida ja lugeda e-ajakirjadena. Kõik paberajakirjade tellijad saavad juurdepääsu ka ajakirja digivariandile.

Avalik-õiguslik Eesti Rahvusringhääling (ERR) kasvas 2020. aastaks kolme teleprogrammi ja viie raadioprogrammini. Rahvusringhääling lähtub oma sisuvalikutes Eesti Rahvusringhäälingu seadusest ja oma strateegilistest eesmärkidest ning on soodustanud oma tegevusega eesti keele ja kultuuri arengut, kultuurilise mitmekesisuse säilimist ning aidanud kaasa Eesti ajaloo ja kultuuri jäädvustamisele ja hoidmisele. ERR-i saatekavas on lai valik saateid, mis kajastavad nii kunsti-, kirjanduse-, muusika- kui ka ajaloosündmusi.

ETV on alates 2017. aasta septembrist olnud kõige vaadatum telekanal Eestis ja kasvab ka ERR-i teiste telekanalite vaadatavus.

2020. aasta märtsis Kantar Emori tehtud eriolukorra seireuuringust selgus, et **Eesti elanikud usaldasid** COVID-19 kriisis kõigist meediakanalitest ülekaalukalt kõige rohkem ETV-d ja ERR-i uudisteportaali, millele järgnesid Postimees ja Delfi. ETV-d mainis kõige usaldusväärsemate meediakanalite hulgas 45% Eesti elanikest ja tervelt 60% eestlastest, ERR-i uudisportaali aga 35% Eesti elanikest, seejuures hindasid selle uudistekanalit informatsiooni väärtust võrdväärset kõrgelt nii eestlased kui ka venelased. Muukeelsete hulgas ületas ka venekeelseid uudiseid avaldavat ERR-i portaali 37%-ga vaid ETV+ ehk tunduvalt usaldusväärsem kui Venemaa RTR (15%) või PBK (14%).

ERR-i uudistesaadet on endiselt kvaliteetse ajakirjanduse kaubamärk. Hea koostöö uudistetoimetuse sees on märkimisväärselt suurendanud operatiivsust ja muutnud töö tõhusamaks.

Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaal on keskkond, kust kultuurihuviline leiab teavet Eesti ja maailma kultuuris toimuva kohta (uudised, videod, galeriid, intervjuud koos kommentaaridega). Järjest enam pakub kultuuriportaal platvormi kultuurisündmuste ülekanneteks ning tihenend on koostöö teiste riiklikult toetatavate, SA Kultuurileht all ilmuvate kultuuriväljaannetega, ja ERR-i üksustega. Koostööväljaannete artiklid ilmuvad regulaarselt kultuuriportaalil ja ERR-i saateid kajastatakse nii lõikude, refereeringute kui ka terviksaadetena.

2020. aasta alguses avas ERR uue voogedastuskeskkonna Jupiter, mis pakub kvaliteetset audiovisuaalsisu ja lisavõimalusi ERR-i traditsioonilistele kanalitele. Voogedastuskeskkonna üks eesmärgi on kõnetada noori, kellel praegu teleri või raadio tarbimise harjumus puudub. Esimese etapina valmis 2019. aastal lastele ja noortele suunatud keskkond Lasteekraan.ee.

ERR-i jaoks olid olulised ka muudatused **kinnisvaras seoses uudistemaja valmimisega 2017. aasta alguses**. Jätkuvad Eesti Rahvusringhäälingu uue telekompleksi ehituse ettevalmistused. Toimuvad ehitushanke eeltegevused – koostatakse põhiprojekti ja menetletakse detailplaneeringut.

KULTUURILINE MITMEKESISUS

Eesti kultuuripoliitika üks eesmärke on toetada **Eesti rahvusvähemuste kultuuri ja rahvusliku identiteedi säilitamist**. Rahvusvähemused moodustavad üldrahvastikust 30% – sinna kuuluvad ajaloolised rahvusvähemused (rootslased, juudid, sakslased, Eesti vanausulised jt) ja teised NSVL-i ajal Eestisse elama asunud rahvused (venelased, ukrainlased, aserid, tatarlased jt).

Kultuuriministeeriumi tegevused perioodil 2014–2020, mis panustasid eesmärgi saavutamisse, jagunevad kolmeks: **rahvusvähemuste kultuurielu riiklik toetamine, sh rahastamisreeglite korrastamine, rahvusvähemuste kaasamine ning uute kultuuriteenuste arendamine**. 2019. aastal valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020” rakendusplaani aastate 2014–2018 vahehindamise⁵⁷ raames hinnati rahvusvähemustele mõeldud tegevuste asjakohasust.

Rahvusvähemuste kultuurielu toetamist on Eestis rakendatud alates taasiseseisvumisest. Perioodil 2014–2020 viidi tegevusi ellu kolme toetusmeetme kaudu: rahvusvähemuste katusorganisatsioonide ja kultuuriseltside toetamine ning vähemusrahvuste kultuuriautonoomia taotlusvooru korraldamine. Vanusuliste vaimset pärandkultuuri toetab Rahvakultuuri Keskuse Peipsiveere pärandkultuuri toetusmeede. Meetmed on mõeldud rahvusvähemuste katusorganisatsioonidele, kultuuriseltsidele, pühapäevakoolidele ja kultuuriomavalitsustele. Selle tulemusena toetatakse Eestis ligi 40 rahvusrühma kultuurielu.

Riigipoolset tegevustoetust said ajavahemikul 2014–2018 igal aastal ligi 18 katusorganisatsiooni, kelle liikmeks on enam kui 250 kultuuriseltsi. Rahvusvähemuste katusorganisatsioonid ja nende allseltsid on ajalooliselt koondanud eeskätt Harjumaale ja Ida-Virumaale ning vähesel määral ka mujale Eestisse (Tartu, Pärnu, Valga). Rahvusvähemuste katusorganisatsioonide ja kultuuriseltside toetuse andmise tingimusi täpsustati 2019. aastal, et ühtlustada vahendite jagamist ja kasutamist ning muuta protsess läbipaistvaks ja taotlejatele selgeks.⁵⁸

Baasrahastamise eelarve suurenes märgatavalt alates 2018. aastast. Kui 2014. aastal oli eelarve 320 000 eurot aastas, siis 2020. aastal oli see 457 000 eurot. Summa suurendamise tingis uute katusorganisatsioonide lisandumine. Katusorganisatsioonide väljakutseks on tuluaallikate mitmekesistamine nii, et riiklik tegevustoetus poleks üks vähestest või ainuke vahend oma kultuurielu edendamisel. Teiste väljakutsete seas on noorte vähene osalus kultuuriseltside töös, ebapiisavad kontaktid ja koostöö eestikeelsete kodanikuühendustega, samuti seltside ürituste vähene nähtavus Eesti meedias.⁵⁹

Lisaks baasfinantseerimisele **toetatakse rahvusvähemuste kultuuriseltside projekte**, mille eesmärk on aidata kaasa rahvusvähemuste keele ja kultuuri säilimisele ning tutvustamisele Eestis, toetada rahvusvähemuste kultuuriühingute ürituste korraldamist, traditsiooniliste festivalide järjepidevuse tagamist, rahvusvähemuste koostööd teiste kultuuriorganisatsioonidega Eestis ning ühise informatsiooni teket. Aastas eraldatakse toetusi 20–30 kultuuriseltsile.

⁵⁷ Vt: https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/le2020_re_vh_02.04.19.pdf (05.12.2019).

⁵⁸ Kultuuriministri määrused 07.01.2019 „Rahvusvähemuste katusorganisatsioonide toetamise tingimused ja kord” ning 23.02.2019 „Rahvusvähemuste kultuuriseltside toetamise tingimused ja kord”.

⁵⁹ Vt: https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/id_uuringu_aruanne.pdf.

Rahvusvähemuste kultuuriühingute rahaline toetamine on olnud üks edukamaid mehhanisme lõimumispoliitika rakendamisel. Seda kinnitab ka 2017. aastal Integratsiooni Sihtasutuse (INSA) tehtud uuring „Eesti rahvusvähemuste rahvuskultuurialastes tegevustes osalemise mõju nende etnilisele identiteedile”⁶⁰. Uuring toob oluliste tulemustena välja, et tegevustes osalejatest 79% on selgelt välja kujunenud etniline identiteet, 60% on emakeeleoskus vähemalt B1 tasemel ning 90% liikmetel on tõusnud huvi oma päritolukultuuri vastu.

Kultuuriautonomia eelarvest eraldati iga-aastast tegevustoetust Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutusele ja Eestisoomlaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutusele kogusummas 542 091 eurot (2014–2020).

2017. aastal alustas Kultuuriministerium Euroopa Liidu õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi rahastusel **romade lõimumist toetava võrgustiku arendamist**. 2020. aasta lõpuks oli ellu viidud kaks 12-kuulist projekti, 2021. aastal jätkatakse järgmise, 24-kuulise projektiga. Roma noortele ja naistele pakutakse individuaalseid ja rühmakoolitusi, et tõsta nende eneseusku ja motivatsiooni osaleda ühiskonnaelus ning parandada teadmisi ja oskusi roma organisatsioonide tugevdamiseks. Koolitusi pakutakse roma lastega töötavatele õpetajatele ning korraldatakse avalikkusele roma kultuuri ja traditsiooni tutvustavaid üritusi, samuti toetatakse roma noorte Balti koostöö edendamist ja tugevdatakse Kultuuriministeriumi juures tegutseva romade lõimumise nõukoja kontakte kohalike omavalitsustega, kus elab arvukamalt romasid. 2020. aastal käivitas Kultuuriministerium koostöös Haridus- ja Teadusministeriumi, INSA ja Valga vallavalitsusega romade mentori-teenuse Valga vallas. Selle eesmärk on tagada inimõigused: ebasoodsas sotsiaal-majanduslikus olukorras olevate romade teadlikkuse parandamine oma õigustest ja kohustustest, avaliku sektori suutlikkuse parandamine nende õiguste tagamiseks, kultuuriliste ja staatusepõhiste erinevuste ületamine. Mentorite töö on olnud edukas juba esimesel tegevusaastal: märgatavalt on paranenud roma laste koolikohustuse täitmine, romad kasutavad aktiivsemalt avalikke teenuseid, ettevalmistused on tehtud roma kultuurikeskuse avamiseks Valgas aastal 2021.

Eesti kodanike arv väljaspool Eestit ulatub hinnanguliselt enam kui 200 000 inimeseni. Riikliku rahvaskaaslaste poliitika siht on kaasata võõrsil elavat Eesti kogukonda tõhusamalt Eesti arengusse ning ühiskonnaellu ning säilitada eesti keelt ja kultuuri eesti kogukondades välismaal. Samuti soovib riik abiks olla neile, kes soovivad pärast pikka aega võõrsil elamist Eestisse tagasi pöörduda.

Kultuuriministerium osales rahvaskaaslaste programmi nõukogu töös ja toetas nii INSA kui ka Kultuuriministeriumi taotlusvoorude kaudu⁶¹ välismaal elavate rahvaskaaslaste kultuuri-projekte, noorte keele- ja kultuurilaagreid, väliseestlaste tagasirännet toetavaid tegevusi (tagasipöördumistoetused, nõustamine, kogemuskohatumised) INSA teenuste kaudu⁶². INSA haldab ka alates 2019. aastast väliseestlaskonnale mõeldud veebiportaali **globalestonian.com**, mis

⁶⁰ https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/id_uuringu_aruanne.pdf

⁶¹ Rahvaskaaslaste välismaal toetas Kultuuriministerium rahvaskaaslaste programmi INSA taotlusvooru ja „Eesti kultuur maailmas” taotlusvoorude abil. INSA väliseesti kultuuriseltside toetusprogramm: <https://www.integratsioon.ee/taotlusvoor-valiseesti-kultuuriseltside-toetus>; Kultuuriministeriumi taotlusvoor „Eesti kultuur maailmas”: <https://www.kul.ee/et/eesti-kultuur-maailmas>.

⁶² Toetused tagasipöördujatele: <https://www.integratsioon.ee/tagasipoordujale>; väliseesti kultuuriseltside toetusprogramm: <https://www.integratsioon.ee/taotlusvoor-valiseesti-kultuuriseltside-toetus>.

jagab mitmekülgset teavet väliseesti kultuuriseltside kontaktide, ürituste ning väliseestlaskonnale mõeldud teenuste kohta.

INSA pakub alates 2019. aastast **tagasipöördujate nõustamisteenust**, mille eesmärk on lihtsustada Eesti elukorraldusega taasharjumist, elu- ja töökoha ning lastele koolikoha leidmist ja muude praktiliste küsimuste lahendamist. Ka maksab INSA tagasipöördumistoetust pikka aega võõrsil viibinud lastega perede tagasipöördumise soodustamiseks ja kuni 30-aastastele välismaal magistri- ja doktoriõppe läbinud noortele.

Perioodil 2014–2020 eraldati **tagasipöördumistoetusi 768 isikule ja nõustamisteenust pakuti 804 inimesele. Toetati 159 väliseesti kultuuriseltsi projekti.**

Eesti Rahva Muuseumi ekspositsioon. Foto: Eesti Rahva Muuseumi koduleht

Seoses rahvastikuminiistri ametikoha taasloomisega hakati koostöös Siseministeeriumiga 2019. aasta lõpus koostama uut üleilmse eestluse programmi. Alates 2021. aastast on rahvuskaaslastele mõeldud poliitika Välisministeeriumi haldusalas.

Omariikluseta hõimurahvaste keele ja kultuuri arendamine ja koostöö hõimurahvastega on tugevdanud rahvusvaheliselt Eesti riigi kuvandit. Eesti ühines 2006. aastal UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooniga, millega seatud tegevusi viivad ellu nii Kultuuriministeerium kui ka Eesti Rahvakultuuri Keskus ja UNESCO Eesti rahvuslik komisjon. Kultuuriministeerium toetab koostööd soome-ugri hõimurahvastega ja rahastab MTÜ Fenno-Ugria Asutuse tegevust, mis kompetentsikeskusena arendab sidemeid soome-ugri rahvaste vahel ja toetab soome-ugri rahvaste kultuuri, hariduse ja teaduse edendamist ning aitab kaasa fenno-ugristika arengule Eestis. Alates 1999. aastast toetab Eesti riik omariikluseta hõimurahvaste keelte, kultuuride, hariduse ja teaduse edendamist Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) riikliku Hõimurahvaste programmi tegevuste kaudu (1999–2004, 2005–2009, 2010–2014 ja 2015–2020). Hõimurahvaste programmi nõukogu töös osaleb ka Kultuuriministeerium. MTÜ Fenno-Ugria Asutus oli kuni 2021. aastani HTM-i hõimurahvaste programmi rakendus-asutuseks. Alates 2021. aastast koordineerib programmi elluviimist Eesti Keele Instituut. Hõimurahvaste programmist toetatakse soome-ugri hõimurahvaste koostööle pühendatud konverentse ja seminare, noortelaagreid, kultuurfestivale, ekspeditsioonide tulemusi tutvustavaid näituseid ja infomaterjalide levitamist, fennougristika teadusprojekte.

*Hõimupäevade avamise uudis.
Foto: Tartu Linnavalitsuse
koduleht*

Kultuuriministeerium toetab oma eelarvest **Fenno-Ugria Asutust**: kultuurikoostöö lepingute täitmist koostööks hõimurahvastega Soomes, Ungaris, Lätis ja Vene Föderatsioonis, samuti soome-ugri rahvaste maailmakongressidel osalemist ja kongressi korraldamist 2021. aastal Eestis ning eesti delegatsiooni osalemist soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitees. Lisaks toetab Kultuuriministeerium Eesti Ingerisoomlaste Liidu tegevust, mis hoiab kultuurialast suhtlust Leningradi oblastis tegutsevate kaasmaalastega.

Igal aastal tähistatakse **Fenno-Ugria Asutuse eestvedamisel hõimupäevi**, mis on riiklik tähtpäev alates 2011. aastast. Hõimupäevadel toimuvad konverentsid, kontserdid, näitused, filmiprogrammid, töötoad Eesti eri regioonides, peakontserdid Tartus ja Tallinnas hõimurahvaste osavõtul ja rahvusvaheline konverents, mis on seotud põlisrahvaste kultuuri, keele ja elukeskkonnaga. Hõimupäevad leiavad laialdast kajastust ka Eesti meedias.

Soome-ugri rahvaste esindusfoorumiks on **soome-ugri rahvaste maailmakongress**. 2016. aastal osalesid Eesti ja Setumaa delegatsioonid Soomes Lahtis toimunud soome-ugri rahvaste VII maailmakongressil. 2018. aastal toimus Tartus ja Setumaal Värskas soome-ugri rahvaste maailmakongressi vahekonverents, mis valmistas ette 2021. aastal Tartus toimuvat korralist VIII maailmakongressi „Kultuurimaastikud – keel ja meel” (plaaniline kongress 2020. aastal lükkus COVID-19 pandeemia tõttu aasta võrra edasi).

Valdkonnas eraldatud toetuste mahud ja peamised investeeringud perioodil 2014–2020 kokku on järgmised.

Väliseestlaste kultuuriühingute toetusprogramm – 375 500 eurot

Väliseestlaste tagasipöördumistoetused ja nõustamine – 600 000 eurot

Fenno-Ugria Asutuse tegevustoetus – 810 470 eurot

Rahvusvähemuste katuseorganisatsioonide toetus – 2 771 621 eurot

Rahvusvähemuste taotlusvoorud – ligi 852 000 eurot

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutuse ja Eestisoomlaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutuse tegevustoetus – 542 091 eurot

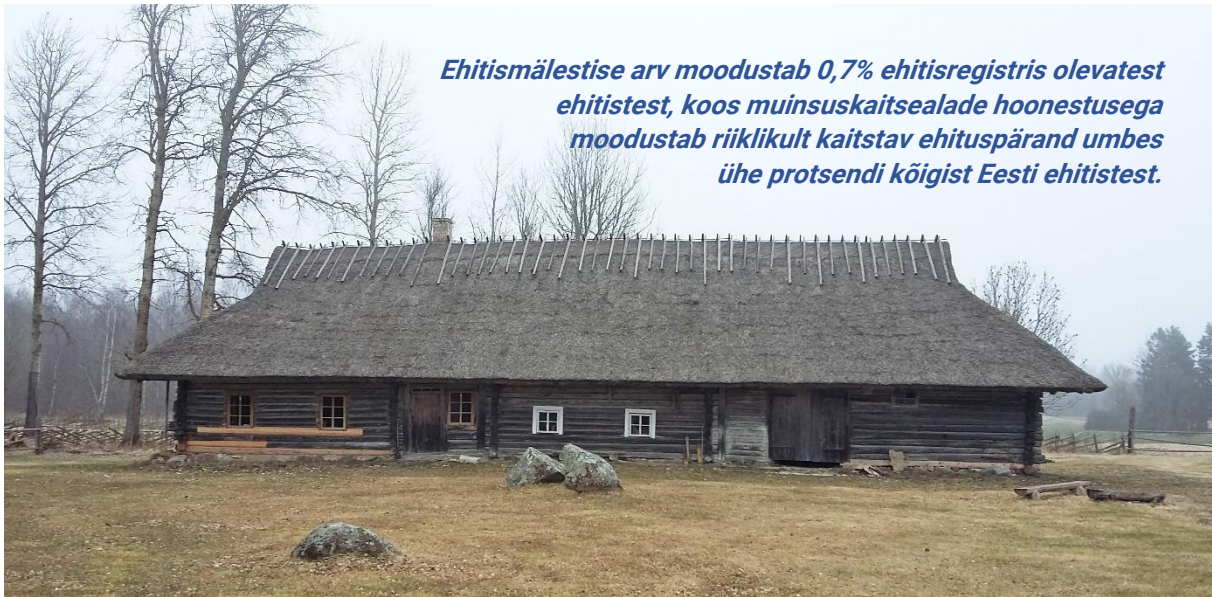
MUINSUSKAITSE

Kõige suurem poliitikamuudatus perioodil 2014–2020 oli **uue muinsuskaitse seaduse vastuvõtmine ja sellega seoses Muinsuskaitseameti töö ümberkorraldamine**. Uus muinsuskaitse seadus jõustus 1. mail 2019. Sellele eelnes pikk, pea viis aastat kestnud ettevalmistusprotsess, mille käigus selgitati välja probleemkohad, kaasati huvirühmad ja ministriumid. Eelnõu saadeti esimesele kooskõlastusringile juba 2015. aasta alguses, kuid pärast valitsuskabineti kokkulepet reformi sisu kohta jäädi ootama riigieelarve muudatust. 2017. aastal otsustas valitsus rahastada muinsuskaitse reformi 1,4 miljoni euro ulatuses alates 2019. aastast. Uue seaduse eesmärk on luua parem tasakaal mälestiste omanike kohustuste ja õiguste vahel, et tagada seeläbi kultuurimälestiste pikaajaline säilimine avalikes huvides. Vajadus seaduse muutmise järele tulenes elust enesest. Esiteks vaatas mälestiste registrist vastu ebameeldiv tõe: kolmandiku ehitismälestiste juures on seisundimärke „avariiline” või „halb”. Teiseks oli eraomanike hulgas tehtud 2014. aastal põhjalik uuring⁶³, mis tõi probleemidena välja avalikes huvides seatud piirangute tasakaalustamise, vajaduse praktilise nõustamise järele, aga ka muinsuskaitsete ja raha nappuse. Kolmandaks olid mitmed seadusepunktid saanud takistuseks muinsuskaitse igapäevatöös. Uus seadus andis protsessides juurde senisest rohkem paindlikkust, lihtsustas asjaajamist, vähendas bürokraatiat, eristas kitsendusi mälestise liikide kaupa ning seadis sisse hüvitised. Esimest korda loodi muinsuskaitstes kompensatsioonisüsteem, mille järgi hüvitatakse mälestise omanikule osaliselt nii uuringute kui ka muinsuskaitse järelevalve kulu. Lisaks saab omanik muinsuskaitse eritingimused nüüd riigilt tasuta. Lisaks tehti mitmed muudatused arheoloogiapärandi tõhusamaks kaitseks, et võidelda maailmas üha rohkem leviva kultuuriväärtuste illegaalse kaubandusega. Muu hulgas räägib muinsuskaitse seadus esimest korda ka vaimsest pärandist ja andis Muinsuskaitseametile üle seni Kultuuriministeriumis täidetud muuseumivaldkonnaga seotud ülesanded.

Eesti muinsuskaitse eripäraks on see, et enamik mälestistest kuulub eraomanikele, ehitistest koguni 82%. Seepärast oli loogiline keskenduda muudatuste tegemisel ühe lähtekohana omanike ja riigi suhetele, sest omanike motivatsioonist ja hoiakutest sõltub suuresti mälestiste käekäik. Mälestiste omanike toetuseks on kaks võimalust – suurendada otsetoetusi või vähendada piiranguid. Kõige otstarbekam on nende kahe kombinatsioon, mida uue seadusega ka tehti.

Muinsuskaitseamet läbis selle protsessi käigus hulga muudatusi. Uuendati ameti põhimäärust ja struktuuri ning tööprotsesse korraldati ümber selliselt, et oleks võimalus teha rohkem ennetavat tööd nii muinsuskaitstes kui ka muuseumivaldkonnas. Muinsuskaitseamet koostas uue strateegia ja erinevate valdkondade alastrateegiad. Fookusesse võeti mälestiste omanikele mõeldud nõustamisteenus, mida kujundati ümber avalike teenuste arendamise programmi abil. Kompetentne nõustamine mälestiste hooldamisel on rahaliste toetuste kõrval omanike suurim ootus riigile. Protsesside ja e-teenuste analüüsi põhjal on Muinsuskaitseamet

⁶³ Koostajad: Tallinna Ülikooli Eesti Tuleviku-uuringute Instituut ja Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakond, 2014. Tellija: Riigikantselei Säästva Arengu komisjon. Kättesaadav: <https://riigikantselei.ee/et/valitsuse-toetamine/saastev-areng/saastva-arengu-komisjoni-raportid>.

Soera talu elamu Hiiumaal. Foto: Katrin Koit

kujundanud põhjalikult ümber omanikele ja avalikkusele mõeldud e-teenuseid – kultuurimälestiste register on struktuurivahendite abil saamas uut otstarbekust.

Kultuurimälestiste nimekiri koosneb kõigist muinsuskaitse alla võetud objektidest, mis kokku peavad andma ülevaate Eesti kultuurilisest identiteedist ainelise pärandi põhjal. 2020. aasta lõpu seisuga on mälestisi 26 509. Arvuliselt kõige rohkem on kunstimälestisi – pooled kõigist mälestistest.

Perioodil 2014–2020 võeti kaitse alla 149 uut objekti, kaitse lõpetati 206 juhul. Kõige rohkem (60 tk) võeti kaitse alla veealuseid mälestisi. Mereäärse riigina on see osa rikkalikust pärandist, laevavrakid on lisaks ka rahvusvaheline pärand. Suure numbri põhjuseks on asjaolu, et veealust pärandit hakati süsteemselt uurima alles 2000. aastatel.

Teine prioriteetne valdkond, millele rohkem tähelepanu pöörati, on **20. sajandi arhitektuur**. Eesti 20. sajandi arhitektuuri uurimiseks koostati aastatel 2007–2012 Kultuuriministeeriumi tellimisel projekt „Eesti 20. sajandi (1870–1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs”, mille raames inventeeriti Eesti uuemat arhitektuuripärandit, kaardistati üle 3000 objekti, millest 117 kohta tehti ettepanek need riikliku kaitse alla võtta. Arvestades, et uuringu skooopi jäi nõukogude periood, mis seni oli mälestiste nimekirjas esindatud vaid mõne üksiku hoonega, ei ole seda palju. 2020. aasta lõpuks oli selle uuringu ettepanekutest kaitse alla võetud 23 hoonet. Nende hulgas on Rahvusraamatukogu hoone, mis on esimene pärast taasiseseisvumist valminud hoone (1993), mis on ametlikult tunnistatud oluliseks osaks Eesti kultuuripärandist. See on märk üha noorema pärandi väärtustamisest.

Nimekiri peab olema ajakohane ja seda vaadatakse jooksvalt üle. Uute mälestiste kõrval arvati objekte ka nimekirjast välja. Näiteks tegi Muinsuskaitseamet 2014.–2015. aastal kunstimälestiste inventuuri, mille käigus arvati nimekirjast välja 109 objekti. Alustati arheoloogiamälestiste inventuur, mille tulemused jäävad järgmisesse perioodi.

Kokkuvõttes on pärandi kaardistamine ja mälestiste nimekirjade ülevaatamine pidev tegevus, mis põhineb inventuuridel ja uuringutel. **Perioodil 2014–2020 tehti järgmised alusuuringud:**

- „Eesti looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine”, 2015–2020. Kultuuriministeeriumi arengukava;
- „Eesti sõjaajaloolise arhitektuuripärandi kaardistamine ja kasutusvõimaluste analüüs. 19. ja 20. sajand”, 2017–2018. Koostaja: Eesti Muinsuskaitse Selts. Tellija: Kultuuriministeerium. Rahastajad: Kultuuriministeerium ja Eesti Teadusagentuur valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamise programmist (RITA)⁶⁴;
- Eesti maa-arhitektuur: rehemajad, vallamajad, maakoolimajad. Eesti Vabaõhumuuseumi maa-arhitektuuri keskus inventeerib jooksvalt taluarhitektuuri ning on kaardistanud ka valla- ja koolimaju.⁶⁵

Tabel 10. Kultuurimälestiseks tunnistamised, mälestiseks olemise lõpetamised ja mälestise teisaldamised aastatel 2014–2020

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	KOKKU
Mälestiseks tunnistamised								
Ajalooline looduslik pühapaik*							2	2
Ajaloomälestis	1						2	3
Arheoloogiamälestis				1	30	3	3	37
Ehitismälestis	16	3	8	7	4		5	43
Kunstimälestis			1				1	2
Muinsuskaitseala								
Tehnikamälestis								
Veealune mälestis**	11		22		16	10	1	60
Mälestiseks tunnistamisi kokku	28	3	31	8	50	15	14	149
Mälestiseks olemise lõpetamised	89		2	112	2		1	206
Teisaldamised					1		1	2

* mälestise liik loodi 2019

** eraldi väljatoodud alaliik, olenemata mälestise liigist

Perioodi jooksul muudeti märkimisväärselt **mälestiseks tunnistamise protsessi**. 2011. aastal oli Tallinna halduskohus tühistanud käskkirja, millega tunnistati arhitektuurimälestiseks Tallinnas Tartu mnt 17 asuv endine Turisti valuutakaupluse hoone. Pärast seda õppetundi kujundati kogu kaitse alla võtmise protsess ümber. Muudeti nii seda osa menetlusest, mida korraldab Muinsuskaitseamet, kui ka seda, mis toimub pärast materjalide esitamist Kultuuriministeeriumile. Põhjalikult kaalutakse avaliku ja erahuvi vahekorda ning kaitsemeetmete proportsionaalsust. Senisest palju enam kaasatakse eri osalisi, kelle huvide õigustatust

⁶⁴ Uuringu aruanne: <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=militaryheritagegeneral>.

⁶⁵ Vt maaehituspärandi andmekogu: <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=rehemaja&action=list>.

hinnatakse. Aastatel 2015–2017 katsetati uut protsessi Rapla KEK-i haldushoone kohtuasjas ja see jäi püsima, s.t kaitse alla võtmine oli õiguspärane ning korraldatud igati korrektselt.

Veerand kaitsealustest ehitismälestistest Eestis on halvas seisus ja kasutuseta. Riigi panus nende korrastamisse on aasta-aastalt kasvanud, kuid pole endiselt piisav, et valdkonna mõõdikute saavutustaset mõjutada. Kasutusel on kaks mõõdikut: ehitismälestiste tehniline seisukord ja 2015. kasutusele võetud mõõdik, mis näitab kasutuses olevate ehitismälestiste osakaalu. Kaks mõõdikut täiendavad teineteist – kasutusest välja langeva hoone seisukord muutub kiiresti ja see kajastub peagi ka halvas olukorras olevate mälestiste näitajas. Lisaks näitlikustab kasutuse mõõdik ehituspärandiga seotud mõtteviisi muutust, mille järgi säilib mälestis kõige paremini siis, kui see on kasutuses. Seda mõtet rõhutas mõisakoolide programm (kasutuse maksimeerimine), muinsuskaitse seaduse kommunikatsioon, toetuste kriteeriumite ümberkujundamine (uue kriteeriumina mälestise kasutuse jätkusuutlikkus) ja uutest algatustest muinsuskaitsealadele mõeldud toetusprogramm.

Kasutuseta jäävad majad ei ole muinsuskaitse-spetsiifiline probleem. Peale kahe linnapiirkonna kahaneb asustus Eestis igal pool ja majad jäävad tühjaks. Muinsuskaitstes lööb see kõige valusamalt väikelinnades asuvaid muinsuskaitsealasid. Sellele probleemile pakub lahendust **Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra finantsmehhanismist rahastatav meede „Muinsuskaitsealad ajaloolistes linnakeskustes”**, mille abil toetatakse tühjade hoonete kasutuselevõttu ja vanalinnade funktsionaalset mitmekesistamist.

Tabel 11. **Mõõdikud**

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Heas ja rahuldavas seisukorras olevate ehitismälestiste osakaal (%)	72,5%	72,8%	72,4%	65,1%	65,1%	63,9%	63%
Kasutuses olevate ehitismälestiste osakaal (%)	-	73%	74,6%	75,5%	74,5%	74,7%	75,4%

Allikas: Muinsuskaitseamet, kultuurimälestiste register

Muinsuskaitse **valdkonda toetatakse riigieelarvest läbi Kultuuriministeriumi ja Muinsuskaitseameti eelarvete**. Kõige suurema osa moodustavad mälestiste omanikele mõeldud toetused.

Muinsuskaitse valdkonda on aidanud lisaraha tuua spetsiaalselt teatud pärandiliikidele sihitud **programmid ja arengukavad**.

- ◆ Arengukava „Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine”, 2012–2015 (programmiperioodi eelarve 505 200 eurot, sh 252 600 eurot aastatel 2014–2020)
- ◆ Programm „Pühakodade säilitamine ja areng 2014–2018” (programmiperioodi eelarve 3,61 miljonit eurot)
- ◆ Mõisakoolide programm 2012–2016 (programmiperioodi eelarve 740 000 eurot, sh 414 000 eurot aastatel 2014–2020)

Arheoloogilised väljakaevamised. Foto: Muinsuskaitseamet

- ◆ Arengukava „Eesti looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine”, 2015–2020 (programmiperioodi eelarve 610 462 eurot)
- ◆ Taluarhitektuuri toetamine 2019–2022 (taotlusvooru eelarve nelja aasta peale 800 000 eurot)

Kuna muinsuskaitse valdkonnas Euroopa Liidu eelarvelisi meetmeid ei ole, on suureks abiks olnud **Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetused, mida on suunatud varem mõisakoolide ja alanud perioodil muinsuskaitsealade toetamiseks:**

- ◆ Euroopa Majanduspiirkonna toetuse programm „Mõisakoolid – säilitamine läbi kasutamise” – 4,6 miljonit eurot;
- ◆ Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna toetuse programmi alameede „Muinsuskaitsealad ajaloolistes linnakeskustes” – 3,6 miljonit eurot.

Riik on mõisakoole toetanud järjepidevalt alates 2001. aastast, kuid suuremaid restaureerimistöid on tehtud välisvahendite abil. **15 aasta jooksul investeeriti Eesti mõisakoolidesse kokku üle 18 miljoni euro. Tänu sellele on Eestis rohkem kui 60 mõisakooli**, kus koolipere toimetab iga päev arhitektuurilise ja ajaloolise väärtusega hoonetes. Mõisakoolide programm on olnud erakordselt hea näide sellest, kuidas saab mälestisi kasutada uues funktsioonis ja kogukonna hüvanguks (paljud neist majadest toimivad ka kogukonnakeskustena).

2019. aastal käivitus **taluarhitektuuri toetamine**. Selleks eraldati riigieelarvest aastateks 2019–2022 igal aastal 100 000 eurot taluelamute korrastamiseks. Katusekatte vahetamiseks mõeldud toetuse vastu oli erakordne huvi, mistõttu otsustas Kultuuriministerium lisada eelarvele teise 100 000 eurot. Toetuse andmise eesmärk on aidata taluelamute korrastamise

kaudu kaasa Eestile ainuomase traditsioonilise maa-arhitektuuri ja maamaastiku omapära säilimisele. Toetust saavad hooned ei pea olema muinsuskaitse all.

Tabel 12. Muinsuskaitse valdkonna rahastamine aastatel 2014–2020, v.a partnerorganisatsioonide tegevustoetus

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Mälestiste toetused	600 000	650 000	675 000	675 000	775 000	1 464 000	1 518 161
Hüvitised	-	-	-	-	-	1 400 000	745 839
Toetus tagastatud ehitismälestistele*	-	-	-	-	-	-	1 000 000
Kultuuripärandi arendamine	38587	38 587	42 000	42 000	67 000	75 000	75 000
Talu-arhitektuur	-	-	-	-	-	200 000	200 000
Arengukava „Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine”, 2012–2015**	126 300	126 300	-	-	-	-	-
Mõisakoolide programm 2012–2016	138 000	138 000	138 000	-	-	-	-
Pühakodade programm***	722 800	722 800	722 800	722 800	722 800	-	-
Arengukava „Eesti looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine”, 2015–2020	-	105 487	33 464	96 191	226 976	91 524	80 784
EMP programmi „Mõisakoolid – säilitamine läbi kasutamise”	4 609 529 (kulud jaotusid aastatele 2013–2018)						
EMP programm „Kohalik areng ja vaesuse vähendamine” alameede „Muinsuskaitsealad ajaloolistes linnakeskustes”	-	-	-	-	-	3 317 647 (kulud tehakse/jaotuvad aastatele 2019–2023)	

*Allikas: Omandireformi reservfond

** Arengukava lõppedes anti eelarve üle SA Eesti Vabaõhumuuseum eelarvesse maa-arhitektuuri keskuse tegevuse jätkamiseks.

*** Alates 2019. aastast liideti eelarvevahendid Muinsuskaitseameti toetuste eelarvega.

**** ALPAK-i arengukava rahastati 416 126 euro ulatuses KIK-i looduskaitse programmist.

Mitmete kirikute restaureerimiseks on eraldatud raha otse riigieelarvest (Kuressaare Laurentiuse kirik, Narva Aleksandri kirik, Tartu Jaani kirik, Põide kirik), väiksemad toetusi on eraldanud riigikogu fraktsioonid ja Kultuuriministeeriumi eelarvest (viimati nt Haljala kirik).

Märkimisväärseid toetusi mälestiste kordategemiseks on antud ka teiste ministriumide haldusalade meetmetest, näiteks turismiedendamise, piirkondade konkurentsivõime tugevdamise ja maaelu mitmekesistamise meetmetest.

Tabel 13. Muinsuskaitseameti eelarve eurodes

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Muinsuskaitseameti eelarve*	2 981 985	3 169 089	3 729 073	3 759 440	3 879 354	7 151 341	6 977 110

* Sisaldab tabelis 4 toodud toetusi, mille rakendamine on delegeeritud Muinsuskaitseametisse.

Muinsuskaitsealase teadlikkuse suurendamiseks ühiskonnas on tehtud pidevalt tööd. Ühest küljest tähendab see kultuurimälestiste tutvustamist avalikkusele ürituste korraldamise ja toetamise abil. Teine osa valdkonna reklaamitööst on seotud oskusteabe levitamisega. Näiteks on Kultuuriministerium regulaarselt toetanud restaureerimiskoolituste korraldamist üle Eesti (2019. aastast rakendab valdkonna arendustoetust MKA). Muinsuskaitseamet korraldab regulaarselt üle Eesti mälestiste omanikele ja valdajatele mõeldud teabepäevi ja koolitusi ning osaleb kohalike omavalitsuste jt korraldatud koolituspäevadel, messidel, merepäevadel jne. Kultuuripärandi populariseerimisele aitavad kaasa „Muinsuskaitse aasta- raamat” (ilmub regulaarselt aastast 2004) ja iga-aastane tunnustusüritus, kus Muinsuskaitseamet premeerib parimaid restaureerimistöid, ettevõtlikke omanikke, projekteerijaid, restauraatoreid ja uurijaid. Väga populaarne on igasügisene ürituste sari Euroopa muinsuskaitsepäevad, kui üle kogu Euroopa avatakse mälestiste uksi, kuhu tavaliselt ei pääse. Vaadeldaval perioodil kasvas märgatavalt Muinsuskaitseameti meediasuhtlus.

Eraldi väärib esiletõustu see, et **2018. aastal tähistas kogu Euroopa kultuuripärandiaastat**. Euroopa Komisjoni teema-aasta valik oli sümbolne ja tõukus 100 aasta tagustest murrangulistest muutustest Euroopa kaardil, kui I maailmasõja lõppedes tekkisid mitmed rahvusriigid. Koos Eesti Vabariigi juubeliaastaga oli see suurepärane võimalus rääkida kultuuri ja pärandi rollist omariikluse loomisel, taastamisel ja hoidmisel. Kui teema-aasta eelkäijaks oli Euroopa arhitektuuripärandi aasta (1975), siis nüüd mõistetakse kultuuripärandit nii Eestis kui ka Euroopas palju laiemas tähenduses. Füüsilise pärandi kõrval pööratakse üha rohkem tähelepanu vaimsele pärandile – traditsioonidele, kommetele ja oskustele. Samuti räägitakse kultuuripärandi rollist majanduses, sh turismis, ettevõtluses, loomemajanduses ning seostest teiste poliitikatega. See on kindlasti üks valdkonna suundumusi. Mõte, et ehituspärand on keskkonnaressurss ning osa lahendusest kliimamuutustega võitlemisel, ei ole kahjuks veel juurdunud.

Teema-aasta raames korraldas Euroopa Liit kõigis liikmesriikides avaliku arvamuse ehk **Eurobaromeetri uuringu**.⁶⁶ Sellest selgus, et 94% Eestis vastanutest peab kultuuripärandit riigile oluliseks; 89% Eestis vastanutest leiab, et (Euroopa) kultuuripärandit tuleks õpetada koolides, sest see räägib meie ajaloost ja kultuurist; 64% sooviks Euroopa kultuuripärandist rohkem teada saada. Kui küsiti, kes peaks aitama kaasa kultuuripärandi kaitsmisele, nägid

⁶⁶ Eurobaromeetri uuring „Eurooplased ja kultuuripärand“, 2017.
https://europa.eu/cultural-heritage/toolkits/special-eurobarometer-europeans-and-cultural-heritage_et.html

Eestis vastanud iseendal suuremat rolli kui Euroopa Liidu keskmine vastaja (vastavalt 45% ja 34%). 71% küsitletud eestlastest oli külastanud aasta jooksul mõnda ajaloolist mälestist või kohta, Euroopa Liidu riikide keskmine näitaja oli 61%.

Riik teeb kultuuripärandi säilitamisel ja tutvustamisel koostööd **kolmanda sektori organisatsioonidega**, toetades näiteks Eesti Muinsuskaitse Seltsi tegevust. Detsembris 2017 tähistas Muinsuskaitse Selts oma 30. tegutsemisaastat, olles Eesti vanim püsivalt tegutsenud kodanikuühendus. Hea koostöö on Eesti Mõisate Ühenduse, Eesti Mõisakoolide Ühenduse, ICOMOS Eesti, Kirikute Nõukogu, Eesti Omanike Keskliidu, Arhitektide Liidu, Säästva Renoveerimise Infokeskuste ja paljude teistega.

Kultuuriministeeriumi juures on järjepidevalt tegutsenud **Muinsuskaitse Nõukogu**, kuhu kuuluvad eri elualade eksperdid ja muinsuskaitsega seotud sektorite esindajad. 2019. aastal otsustati laiendada nõukogu koosseisu valdkonna ekspertidelt seotud asutuste esindajatele. Juba varasemate koostööpartnerite kõrval (Eesti Arhitektide Liit, Eesti Muinsuskaitse Selts, ICOMOS Eesti, Riigi Kinnisvara Aktsiaselts, Eesti Kunstiakadeemia jpt) toovad nüüdsest oma vaate muinsuskaitse valdkonda kaasa Eesti Mõisate Ühendus, Eesti Omanike Keskliit, Eesti Linnade ja Valdade Liit ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse turismiarenduskeskus. Muinsuskaitseameti juures tegutsevad endiselt valdkondlikud eksperdinõukogud, aidates heita eri teemadele kõrvalpilku.

Rahvusvaheline koostöö on iga aastaga elavnenud, eksperte ja teemasid, milles kaasa rääkida, on juurde tulnud. 2019. aastal valiti Eesti UNESCO rahvusvahelisse komiteesse, mis tegeleb kultuuriväärtuste kaitsega relvakonflikti korral (Haagi konventsioon). 2020. aastal ühines Eesti UNESCO veealuse kultuuripärandi kaitse konventsiooniga.

Eesti kultuuripärandi nähtavuse parandamiseks **liituti Euroopa kultuuripärandi märgise algatusega**. Kultuuripärandi märgis antakse paikadele, mis on kujundanud Euroopa identiteeti ja ajalugu. Eestis on praeguseks kaks märgisega tunnustatud objekti: Suurgildi hoone Tallinnas ja Tartu Ülikooli ajalooline arhitektuuriansambel.

Aktiivsed ja edukad on olnud ka **valitsusvälised organisatsioonid ja eksperdid**. 2020. aastal valiti Riin Alatalu Rahvusvahelise Kinnismälestiste Nõukogu (ICOMOS) asepresidendiks. Eesti päranditegijad pälvisid kahel korral Euroopa kõige kõrgema tunnustuse muinsuskaitse vallas – Euroopa Liidu / Europa Nostra muinsuskaitseauhinna. 2015. aastal võitis *grand prix* Eesti Vabaõhumuuseumi maa-arhitektuuri keskuse maamajade omanikele mõeldud koolitusprogramm haridus- ja koolitusprojektide ning teadlikkuse suurendamise kategoorias. 2017. võitis Eesti Kunstimuuseumi koordineeritud projekt „Rode altar lähivaates” preemia teadusuuringute kategoorias.

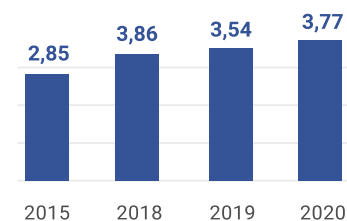
MUUSEUMID

Kokkuvõttes saab perioodist 2014–2020 esile tõsta järgmist.

- ◆ Märkimisväärselt tõusis riigiga seotud muuseumide (riigiasutused ja riigi osalusel asutatud sihtasutused) töötajate palk.
- ◆ Valmis kaua oodatud ja planeeritud Eesti Rahva Muuseumi uus hoone Raadil (2016).
- ◆ Nii riigieelarve kui ka EL-i tõukefondide abil uuendati märkimisväärne hulk muuseume ja püsinäitusi.
- ◆ Statistika⁶⁷ näitab, et enamik muuseumikülastusi toimub Eestis kas Tallinnas või Tartus, kuna nendes linnades on kõige rohkem muuseume ja elanikke ning turiste. Samas püüab riik rohkem panustada ka teiste piirkondade muuseumidesse (viimase seitsme aasta suuremad objektid väljaspool Tallinna ja Tartut: Palamuse, Narva, Haapsalu).
- ◆ Suurem osa riigimuuseumidest muudeti sihtasutuseks või anti üle kohalikele omavalitsustele, osa asutusi liideti. Suleti üks riigimuuseum (Tartumaa Muuseum).
- ◆ Kultuuriministeeriumi haldusala muuseumides on toimunud erinevate tugiteenuste konsolideerimine (raamatupidamine, IT, kinnisvarahaldus).
- ◆ Viimastel aastatel on fookusesse võetud muuseumide ligipääsetavuse teema. Muinsuskaitseameti muuseumivaldkonna taotlusvoorudesse on lisatud toetatava tegevusena ligipääsetavuse arendamine. On ka juba mitmeid häid näiteid, näiteks 2019. aastal renoveeritud Paks Margareeta ja Eesti Kunstimuuseumi haridusprogrammid, kus saavad osaleda liikumis-, nägemis-, kuulmis-, intellekti- ja liitpuudega lapsed, noored ja täiskasvanud.
- ◆ Kultuuriministeerium ja Muinsuskaitseamet on võtnud tugeva tähelepanu alla muuseumikogudega seonduva: kogumispõhimõtted, muuseumide infosüsteem MuIS, pärandihoidlad, kogude järelevalve. Pärandihoid on muuseumiseaduse järgi muuseumi põhiülesanne, millest tulenevad muuseumide ülejäänud kultuurilise tasandi tegevussuunad (kultuuriväärtuste vahendamine ja tähendusloome) ning nende pakutavad majanduslikud ja ühiskondlikud hüved. Viimase seitsme aastaga on MuIS-i lisandunud ligi miljon objekti. Kasvanud on ka MuIS-i kasutajate arv.⁶⁸

Joonis 17. **MuIS-i sisestatud museaalide arv, mln /kasv**

Allikas: Muuseumide Infosüsteem

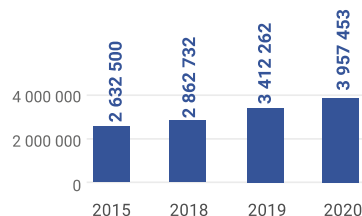

⁶⁷ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_kultuur_muuseumid/KU054

⁶⁸ <https://wiki.rik.ee/display/MD/MuIS+numbrites>

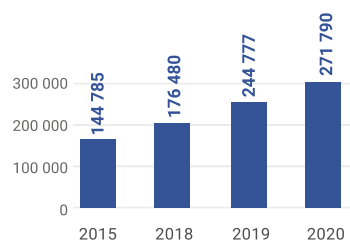
Joonis 18. MuS-i erinevate avalike lehtede vaatamiste arv

Allikas: MuS

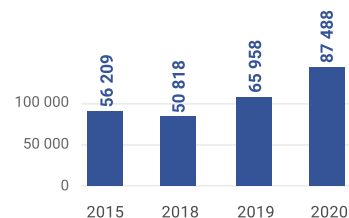
Joonis 19. MuS-i sessioonide arv

Allikas: MuS

Joonis 20. MuS-i kasutajate arv

Allikas: MuS

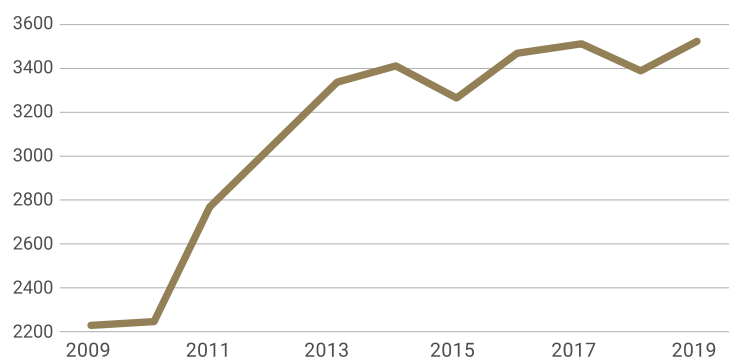

- Suurenes nende muuseumide arv, kes saavad riigilt tegevustoetust.
- 2014. aastal – 6 munitsipaal- ja eramuuseumi.
- 2020. aastal – 14 munitsipaal-, ülikooli- ja eramuuseumi⁶⁹.

- ◆ Suurenes muuseumikülastajate arv, vähenes näituste arv – kuigi külastajate koguarv on pidevalt kasvanud (seotud uute ja renoveeritud muuseumidega), on samas vähenevad ajutiste näituste arv. Kui varem oli tavapärane, et näitus oli avatud keskmiselt kuu aega, siis nüüd on see pigem erand. Eriti suured muuseumid on võtnud sihiks luua põhjalikult ettevalmistatud ja kvaliteetselt tehtud näitusi, mis on kauem avatud. See võimaldab näitusi ka paremini turundada, suurem hulk inimesi jõuab näituse külastama ning kokkuvõttes on see muuseumide jaoks ka rahaliselt kasulik.

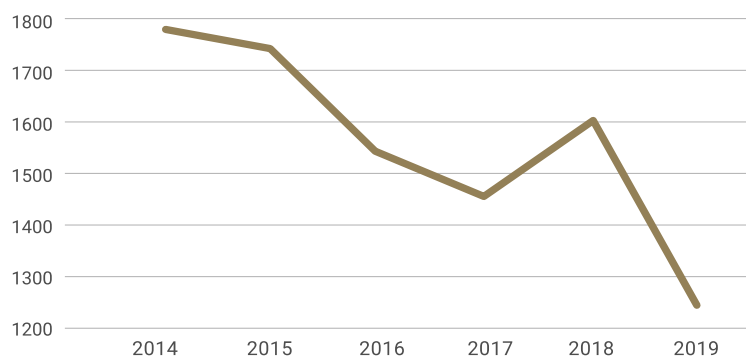
Joonis 21. Külastuste arv aastas, tuhat

Allikas: Muuseumide Infosüsteem

Joonis 22. Näituste arv aastas, tuhat

Allikas: Muuseumide Infosüsteem

⁶⁹ Ei ole arvestatud munitsipaalmuuseumide, mis on endised riigimuuseumid

- ◆ Riigieelarve vahendite nappuse tõttu ei ole kahjuks rakendunud õpilaste muuseumitundides osalemise toetussüsteem. Vastava ettepaneku Kultuuriministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium nii 2019. aastal kui ka 2020. aastal lisataotlusena esitasid, samuti esitati ettepanek 2021. aastal riigieelarve läbirääkimistel **„Kultuuriranitsa” rahastu loomise ettepaneku raames, rahastamisallika leidmise läbirääkimised jätkuvad.**

Muuseumipoliitika rakendamise lisamine Muinsuskaitseameti ülesannete hulka (muudatus jõustus 1. mail 2019) võimaldab kultuuriväärtuste valdkonda juhtida ühtselt ning ressursse paindlikumalt ja efektiivsemalt kasutada. Muinsuskaitseameti eesmärk muuseumivaldkonnas on rakendada muuseumipoliitikat, arendada ja populariseerida muuseumivaldkonda, nõustada ja koolitada muuseumitöötajaid, toetada muuseumide koostööd. Muuseumivaldkond on saanud ameti näol rohkem inimressurssi, kes panustavad muuseumide arengusse (andmekaitse, autoriõigused, järelevalve, nõustamine, pärandihoidlate arendus jne). Lisaks on Muinsuskaitseamet muuseumivaldkonna lisandumisega rohkem kui kunagi varem seotud innovatsiooni ja tehnoloogiaga (nt tehisintellekti projektid). Kultuuriministeerium jäi muuseumidele kontaktiks investeringute ja riigi antava tegevustoetuse küsimustes. Samuti on ministeeriumi korraldada õigusloome ja muuseumivaldkonna strateegiline planeerimine.

Eesti muuseumide pärandihoidlate kavandamise ettevalmistamisena tegid aastatel 2017–2018 Ratus OÜ ja KPMG Baltics OÜ koostöös Kultuuriministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga museaalide säilitamise teenuse analüüsi. Tulemusena selgus, et potentsiaalselt kõige efektiivsem ning ressursisäästlikum Eesti kultuuripärandi pikaajalist säilitamist tagav lahendus on ühishoidla loomine kompetentsikeskusena, mille loomise kiitis heaks Vabariigi Valitsus 2018. aastal. Kuna ühishoidla on mõeldud aitama muuseume üle Eesti, on otstarbekas ehitada kaks hoonet: üks Põhja- ja teine Lõuna-Eesti piirkonda. Eraldi kolmas hoidla tuleks rajada Hiiumaale, kuna museaalide transport Põhja-Eesti keskusesse oleks keeruline ja see takistaks kogudega töötamist. Saaremaa puhul on probleem juba lahendatud sellega, et kasutusele võeti Rahvusarhiivi endine hoidla muuseumi hoidlana 2017. aastal. 2020. aasta lõpus alustati mõlema hoidla arhitektuurivõistluse lähteülesande ettevalmistamist. Pärandihoidlate rajamise tempo sõltub riigi eelarvestrateegia läbirääkimistel saavutatavatest kokkulepetest.

Riigi muuseumivõrgu korrastamiseks⁷⁰ on alates 2012. aastast muuseumide juriidilist vormi muudetud, lähtudes seejuures muuseumide eripärast ja kohalikest oludest. 2016. aastal valmis Rahandusministeeriumil riigivalitsemise reformi raames riigiülesannete analüüs, kus koos Kultuuriministeeriumiga analüüsiti muude valdkondade hulgas ka muuseumivaldkonda ning anti selged suunised ümberkorraldustega jätkamiseks⁷¹. 31. detsembri 2020 seisuga on kohalikele omavalitsustele üle antud kuus endist riigimuuseumi, osa neist jätkas tegevust kohaliku omavalitsuse sihtasutusena, osa munitsipaalasutusena. Kaks riigimuuseumi liideti Võru Instituudiga. Riik on asutanud 12 uut muuseumide sihtasutust (11 Kultuuriministeeriumi haldusalas, sh viis koos kohalike omavalitsustega, ja üks Maaeluministeeriumi haldusalas). Viiel juhul on sihtasutus loodud mitme riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse asutuse baasil.

⁷⁰ <https://www.kul.ee/et/muudatused-muuseumivorgustiku-korrastamisel>

⁷¹ <https://www.rahandusministeerium.ee/et/riigivalitsemise-reform>

Eesti Ajaloomuuseumi sisevaade (Maarjamäe Loss). Foto: Eesti Ajaloomuuseumi koduleht

Sihtasutuse vormi on eelistatud riigiasutusele, kuna see annab muuseumile paindlikuma ja kohaliku piirkonna või valdkonnaga rohkem arvestava juhtimismudeli.

2020. aastal ühtegi ümberkorraldust ei toimunud, sest seoses koroonakriisiga kaasnenud töökoormuse kasvuga ei olnud ressursi sellega tegeleda. Kultuuriministeeriumi haldusalas on ümberkorralduste ootel veel viis riigimuuseumi: Eesti Arhitektuurimuuseum, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum, Tartu Kunstimuuseum ja Viljandi Muuseum.

Viimase seitsme aasta jooksul on muuseumikogudes **digiteeritud ligi miljon museaali**. Suurem osa sellest riigi toel, kas siis läbi tegevustoetuste, projektide või struktuurivahendite.

Riigi palgal on SA Eesti Vabaõhumuuseum koosseisus **ennistuskoda Kanut**, kes samuti pidevalt digiteerib riigile kuuluvaid muuseumikogusid. Muinsuskaitseametist on võimalik küsida igal aastal toetust digiteerimisele⁷² ning juba mitu aastat on käimas kultuuripärandi digiteerimise tegevuskava, kus muuseumid on ühed aktiivsemad osalejad (<https://blog.erm.ee/?p=13111>).

Muuseumide infosüsteem MuIS⁷³ on veebipõhine keskkond, et pidada arvestust muuseumikogude üle, neid hallata ja et teha muuseumides leiduv info kättesaadavaks nii erialaspetsialistile kui ka kõigile teistele huvilistele. Väiksematest arendustest valmis 2015. aastal MuIS-i avaandmete portaali liides.

⁷² <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/kultuuriparandi-valdkonna-arendustegevuste-toetus>

⁷³ <https://www.muisee/>

2017. aastal arendas Kultuuriministeerium MuS-i kasutatavatele muuseumidele keskse digihoidla, mis võimaldab hoida ja hallata digiteeritud museaalidest tehtud kvaliteetseid digikoopiaid (pildid, 3D, videod jne) ja digitaalset museaale. 2015. aastaks oli selge, et olemasolev MuS, mis võeti kasutusele 2008. aastal, ei vasta enam muuseumide ega kasutajate vajadustele. Enne arendustega alustamist tehti ärianalüüs (2015–2017), mis kaardistas MuS-iga seotud tööprotsessid, andis soovitusi nende optimeerimiseks ja täiendamiseks, sh uute funktsioonide lisamiseks, ning kirjeldas kasutajate ja omaniku nõuded. Arvestades ärinõudeid ja erinevate alternatiividega seotud kulusid, peeti kõige mõistlikumaks arendada uus infosüsteem. 2019. aasta lõpus algas koostöös Registrite ja Infosüsteemide Keskusega MuS 2.0⁷⁴ loomise esimene etapp (tähtajaks suvi 2021). Projekti hind on ligi pool miljonit eurot ja seda rahastatakse struktuurifondidest. Eesmärk on luua uus infosüsteem, mis vastab tänapäevastele vajadustele, toetab optimaalselt muuseumide tööd ning võimaldab paremat ligipääsu muuseumides leiduvale kultuuripärandile.

Kuigi praegune MuS on tehnoloogiliselt vananenud, on ta siiski maailmas üsna ainulaadne muuseumitarkvara lahendus, kuna hõlmab nii suurt osa ühe riigi muuseumidest ja muuseumikogudest ning võimaldab muuseumide omavahelist töövoogu süsteemis koos digiallkirjastamisega.

Kultuuriministeeriumi ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koostöös toimusid 2019. aastal töötoad, mille eesmärk oli leida **andmeanalüütikal ja tehisintellektil** põhinevaid lahendusi avaliku sektori asutuste katsumustele. Muuseumivaldkonnas loodi nende töötubade tulemusena kaks projekti, mida veab Muinsuskaitseamet: lähiajal peaks valmima kahe tehisintellekti ehk krati prototüübid, millest üks aitab museaale tõhusamalt kirjeldada (Folli⁷⁵) ja teine hõlbustab museaalide inventuuride tegemist ning konserveerimistööde planeerimist (Sälli⁷⁶). 2019. aastal toimus Eestis ka esimene muuseumihäkaton, mille eesmärk oli panna kratid muuseumide näituste ja publikuprogrammide heaks tööle.

Alates 1. jaanuarist 2014 on kuni 8-aastasele (k.a) lapsele, puudega kuni 16-aastasele isikule ja tema saatjale ning sügava puudega 16-aastasele ja vanemale isikule ning tema saatjale **riigimuuseumide külastus tasuta**. Sama põhimõtet rakendatakse SA-de puhul, kes kasutavad riigile kuuluvat muuseumikogu.

2018. aasta lõpus muudeti muuseumiseaduses sätteid, mis **lihtsustavad välisnäituste Eestisse toomist**. Seadusemuudatusega viidi Eesti riikliku kahjuhüvitise tagamise regulatsioon vastavusse rahvusvaheliselt aktsepteeritud praktikaga, mis peaks suurendama rahvusvaheliste koostööpartnerite silmis Eestis kehtiva näituse kahjuhüvitise süsteemi usaldusväarsust ning seeläbi vähendama muuseumide kindlustuskulusid.

Seadusemuudatusega kaasnes ka Vabariigi Valitsuse määruse „Rahvusvahelise näituse omanikule tekkinud kahju riigi poolt hüvitamise kord ja loetelu riskidest, mida näituse kahjuhüvitis ei kata” muutmine 2019. aastal.

⁷⁴ <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/muis-20>

⁷⁵ <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/uudised/kratt-folli-tunneb-ara-mis-pildil>

⁷⁶ <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/kultuuriparand-eestis/muuseumid-eestis/museaalide-sailitamise-kratt-salli>

Eesti Meremuuseumi (Paks Margareeta) sisevaade. Foto: Eesti Meremuuseumi koduleht

27. juulil 2020 jõustus kultuuriministri määrus „**Muuseumi relvakollektsiooni käitlemise ning relvakollektsiooni kuuluvate relvade ja laskemoona üle arvestuse pidamise kord**”. Määruse eesmärk on tagada, et muuseumikogudes olevad kultuuriväärtuslikud relvad ja laskemoon oleksid turvaliselt hoitud ja eksponeeritud ega kujutaks ohtu inimeste elule ja tervisele ning riigi julgeolekule ja avalikule korrale.

Riigieelarvest on toetatud **koostööprojekte ajakohaste kultuuriprotsesside dokumenteerimiseks ja rohkem kui ühe muuseumi muuseumikogu hõlmavaid kaardistusi ja eksperdiuuringuid**. Alates 2020. aastast tellib Muinsuskaitseamet ka ise otse vajalikke uuringud (nt etnograafiapärandi uuring). Koostatud on juhendid, mis võimaldavad muuseumidel mõtestatumalt kogumistööd teha.⁷⁷ Peaaegu kõik MuS-i kasutatavad muuseumid on praeguseks koostanud kogumispõhimõtted, millele on oma hinnangu andnud ka Kultuuriministeeriumi muuseuminõukogu. Väga palju kasu on olnud muuseumikogude järelevalvetest (praegu MKA, enne KuM), mille mõte on eelkõige ennetav järelevalve, mis tähendab, et nõustatakse ning antakse juhiseid, mida saab kesistes tingimustes paremini teha. Suur probleem on riskihaldus. Samas on MKA 2020. aastal alustanud põhjalikult selle valdkonna arendamist ning plaanis on riskihalduse rakendamise ja õppuste korraldamisega aktiivselt edasi minna.

⁷⁷ <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/muuseumikogud>

Kultuuriministeeriumi kaasrahastusel (50%) toimus koostöös Tartu Ülikooliga aastatel 2013–2015 ja 2016–2017 **muuseumitöötajate kaheaastane koolitusprogramm** „XXI sajandi muuseum”. Igal aastal toetab KuM vähemalt 10 muuseumitöötaja osalemist Balti Museoloogiakooli nädalases suvekoolis. Igal suvel toimub ka muuseumipedagoogide suvekool (kaasrahastus riigieelarvest projektitoetusena). 2019. aastal avaldas KuM-i muuseumi-nõukogu oma seisukohad muuseumiõppe valdkonnas⁷⁸.

⁷⁸ <https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/muuseumiope.pdf>

RAAMATUKOGUD

Eestis toimib kõikide kasutajate huvidest ja vajadustest lähtuv **raamatukoguvõrk, mille moodustavad 875 rahva-, kooli-, teadus- ja erialaraamatukogu, sh 521 rahvaraamatukogu**. Eesti raamatukogud teevad vaatamata eri ülesannetele ja valdkondlikule kuuluvusele tihedat koostööd, sest raamatukoguteenuse eesmärk on tagada kultuuriväärtuslike väljaannete säilimine, kujundada inimeste lugemisharjumusi, toetada elukestvat õpet ja tagada tänapäevane ligipääs informatsioonile, teadmistele ja kultuurile, et seeläbi aidata inimestel orienteeruda infoühiskonnas, teadlikumalt lugeda ning elus paremini hakkama saada.

2018. aastal valminud uuringu kohaselt on eelneva aasta jooksul raamatukogusid külastanud **50% Eesti elanikest**.

Rahvaraamatukogud on Eestis elanikele jätkuvalt olulised, et tagada vaba ja piiramatult juurdepääs informatsioonile, teadmistele, inimõtte saavutustele ning kultuurile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist.

Rahvaraamatukogude **teenus on küll usaldusväärne ja mitmekülgne**, kuid samas pole teenus killustatuse tõttu kasutajakeskne. 2018. aasta uuringule tuginedes võib väita, et inimesed vajavad lihtsat ja mugavat ehk kvaliteetset avalikku teenust. Rahvaraamatukogude füüsiline keskkond pole inspireeriv ega atraktiivne, sest nende ruumid ja teenuste tehnoloogiline taristu on ajast maha jäänud ega meelita uusi (sh noori) lugejaid. Lugejate teenindamiseks on kasutusel kolm raamatukogusüsteemi: **URRAM, Sierra ja RIKS**, mis paraku teeb riigis leiduva inforessursi leidmise süsteemide killustatuse tõttu ebamugavaks. Samas on analüüsiga astunud esimesed sammud, et liikuda avaliku teenuse arendamisel uude etappi.

Kriisiolukord tõi esile rahvaraamatukogude olulisuse ligipääsul **riigi e-teenustele**, et toetada inimeste hakkamasaamist. 434-s kohaliku omavalitsuse rahvaraamatukogus saavad lugejad juba praegu oma nutitelefonid ja muud seadmed lülitada raamatukogu WiFi-võrku ning umbes 100 raamatukogus tuleb interneti kasutamiseks kasutada raamatukogu seadmeid. Internetiühendus on jõudnud küll kõikidesse rahvaraamatukogudesse üle Eesti, kuid selle kiirus ja kvaliteet ei ole alati piisav.

Kultuuriministeerium on järjepidevalt toetanud **raamatukogude arendamiseks mõeldud taotlusvooru kaudu ja sihtotstarbelise reisitoetusega (kokku 270 378 eurot) kogu riigi raamatukoguhoidjate erialaste oskuste koolitusi**. Aastas on toimunud keskmiselt 25 koolitus- ja arendusprojekti, et parandada raamatukogutöötajate oskusi, algatada koostööprojekte ning jagada parimate praktikate kogemusi, tagamaks raamatukogude tegutsemise paindlike ja mitmefunktsiooniliste keskustena. Näiteks andis raamatukogutöötajate lirimaa raamatukogude külastus parema ülevaate koostööst ja üleminekust üleriigilisele raamatukogusüsteemile ning -teenusele.

Aastane koolituste toetussumma on kasvanud 22 689 eurolt 35 000 euroni, millele on lisandunud ka maakonnaraamatukogude koolitustoetus 10 000 eurot. Samas vajab üha enam tuge avalike teenuste kasutuse tugi, mis eeldab ka raamatukoguhoidja pidevat ja

süsteemsemat arendamist. Seega, järgmistel aastatel vajab digipädevuse arendamine koolitustoetuse ressursi olulist suurendamist.

2008. aastal oli **riiklik rahvaraamatukogude teavikute soetamise toetus üle 2,2 miljoni euro**. Aastal 2009 kahanes see toetus vähem kui 1,7 miljoni euroni ja püsis sellisena kuus aastat ehk 2014. aastani. 2015. aastal leiti raha, et tõsta riiklikku rahvaraamatukogude teavikute soetamise toetust 5%. Sellele järgneval kolmel aastal suurenes eelarve keskmiselt 2,1%.

Aastatel 2019–2020 on teavikute soetamise toetus püsinud samal tasemel ehk 1 877 974 eurot, samas on raamatukogudesse soetatavate väljaannete hinnad tõusnud. Seega pole eelmise kriisi eelne teavikute toetuse tase taastunud. 2015. aastast tuleb nimetatud toetusest soetada 30% ulatuses rahvaraamatukogudele eesti keelele ja kultuurile olulist väärtkirjandust ja kultuuriajakirjandust, mis raamatukogude hinnangul ei lähtu haldusreformijärgsest raamatukogude töökorraldusest ja pigem näitab riigi usalduse puudust kohalike omavalitsuste vastu. Kuigi rahvaraamatukogude laenutuste arv on püsinud üle 10 miljoni, on laenutuste arvu samal tasemel hoidmine olnud (ja on) jätkuvalt katsumus. Seetõttu on järgmistel aastatel oluline suurendada väljaannete valikut maapiirkondades. Täiendavalt toetava lahendusena tuleb panna ka raamatud (vastavad kogud) liikuma üle omavalitsuse piiride.

Kasvanud on ka lugejate ootus laenutada lisaks trükistele ka e-väljaandeid. Kultuuriministerium on aidatud kaasa e-laenutuskeskkonna valmimisele. Kuigi selle valmimist oodati juba 2016. aasta detsembriks, pole üleriigiline e-laenutus siiani käivitunud. Põhjuseks on arendusraha taotlemine Euroopa Liidu struktuurivahenditest, mis on pikem protsess kui selle taotlemine riigieelarvest. Nimetatud vahenditest toetuse eeltingimuseks on põhjalike analüüside tegemine. 2018. aastal tegi Eesti Rahvusraamatukogu e-väljaannete laenutuskeskkonna ärianalüüsi ja 2020. aastal detailanalüüsi. Potentsiaalseid e-väljaannete lugejad on üle Eesti ärianalüüsi andmetel kokku 518 500 (ärianalüüsi järgi 61% kõigist lugejatest), kellest aktiivseid lugejaid on ligi 300 000. Aastal 2021 on kavas teha e-laenutuse hange ja alustada arendustöödega.

Samal ajal e-laenutuskeskkonna arendusega taotletakse riigieelarvest ressursi **laenutushüvitiste summa suurendamiseks**, et töötada seejärel välja e-raamatute laenutushüvitise mudel.

Rahvaraamatukogudes on kogukonna toetamiseks igal aastal toimunud keskmiselt **ligi 15 000 individuaalkoolitust ja üle 3700 rühmakoolituse, milles aastatel 2014–2020 on kokku osalenud 232 276 inimest**. Individuaalkoolituste arv on järjepidevalt suurenenud ja neid tehti 2020. aastal üle 17 000 ehk kolmandiku võrra rohkem kui 2014. aastal. Kogukonna kaasamiseks on igal aastal toimunud keskmiselt 11 300 üritust ja koostatud 12 400 näitust või väljapanekut. Riik on toetanud kirjanike ja teiste loovisikute kohtumisi lugejatega nii rahva kui ka kooliraamatukogudes üle Eesti.

Eesti Lastekirjanduse Keskus on algatanud lugemisprogrammi „Lugemisisu”, millega on ühinenud üle 140 rahvaraamatukogu. Rahvaraamatukogud on algatanud eesti keelt emakeelena mittekõnelevatele elanikele keelekohvikuid, kohtumisõhtuid ja lastele mõeldud tegevusi.

Eesti Rahvusraamatukogu renoveerimisjärgne visuaal. Foto: Sirkel & Mall

Eesti Hoiuraamatukogu koosseisus olevas Eesti Pimedate Raamatukogus oli 2014. aastal 740 lugejat, aga 2020. aastal oli teenuse aktiivseid kasutajaid juba 960. Samuti on suurenenud väljaannete hulk, mis on kasutajatele kättesaadavad. Nägemispuudega või mõne muu trükitud teksti lugemist takistava puude, häire või haigusega inimestele kasutatavate väljaannete arv on kasvanud 7484-lt 9569-ni. Laenutuste arv on püsinud küll samal tasemel, kuid tõusma on hakanud Veebiraamatukogu väljaannete arv ja kasutus, vähenenud aga füüsiliste külastuste arv. Veebiraamatukogus olevate heliraamatute arv on kasvanud peaaegu poole suuremaks ehk 2700-lt 5200-ni. Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Hoiuraamatukogu teenuse ühendamise saab tulevikus avardada nimetatud sihtrühma jaoks digiressursside kättesaadavust.

Eesti Rahvusraamatukogu ja väljaandeid säilitavate raamatukogude tegevust vaadeldaval perioodil mõjutas **säilituseksemplari seaduse vastuvõtmine (2017)**. Rahvusraamatukogust sai säilituseksemplaride kogumiskeskus, millega vähenes dubleeriv töö väljaannete kogumisel. Kirjastajatele loodi portaal kirjastaja.digar.ee, et digitaalseid väljaandeid oleks mugavam säilitamiseks loovutada. Säilituskeskkonna vajaduste väljaselgitamiseks tehti 2018. aastal pikaajalise säilitamise arhitektuuri ärianalüüs. Selle järelduste põhjal alustati Rahvusraamatukogu rahvustrükise digitaalarhiivi arhiivitarkvara hankimist, mis rakendatakse aastal 2021 (vt kultuuripärandi valdkonna digitegevusi).

Kultuuriministerium algatas **valdkondade-ülese digiteerimistegevuse**, milles Eesti Rahvusraamatukogu on mitmes projektis partner või projekti korraldaja.

2019. aasta augustis algas ja 2020. aastal jätkus **Eesti Rahvusraamatukogu 1984. aastal projekteeritud (arhitektid Raine Karp, Sulev Vahtra) hoone rekonstrueerimise projekteerimine**, mille lõpptähtaeg on 31. märts 2021. Uuendatud raamatukokku kolivad ka Rahvusarhiivi Tallinna üksused. Rekonstrueerimise tulemusel saab hoonest avalik ruum, kus on paindlikult

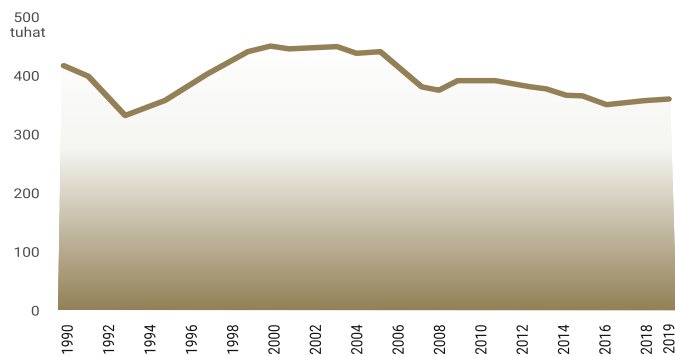
ühendatud raamatukogu- ja arhiiviteenused ning haridus- ja kultuurikeskus. Rekonstrueerimine peaks projektiplaaniga järgi lõppema ja hoone taasavatama 2025. aastal.

Tabel 14. Rahvaraamatukogude tegevuse ülevaade⁷⁹

	Rahvaraamatukogud	Fondi suurus, tuhat	Lugejad, tuhat	Laenutused, tuhat	Külastused, tuhat	Virtuaalkülastused, tuhat	Töötajad
2014	549	11738	368,1	10718	1528
2015	540	11580	363,4	10382	1471
2016	536	11376	351,3	10007	1442
2017	532	11117	353,5	10154	1434
2018	528	10840	357,3	10352	1417
2019	521	10636	359,3	10342	5555,0	2869,0	1400

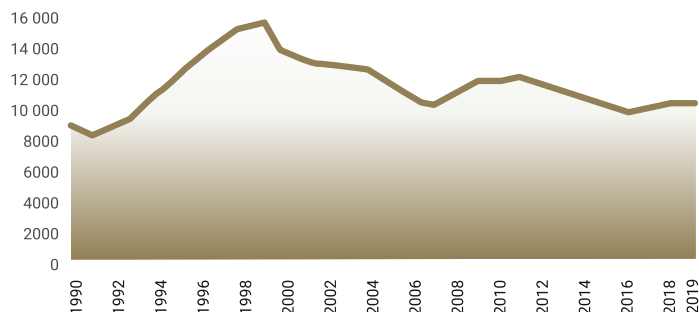
Joonis 23. Rahvaraamatukogu lugejate arv 1990-2019, tuhat

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu

Joonis 24. Rahvaraamatukogu laenutused 1990-2019, tuhat

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu

⁷⁹ Statistikaameti andmed.

Tabel 15. Eriala- ja teadusraamatukogude tegevuse ülevaade⁸⁰

	Raamatu- kogud	Fondi suurus, tuhat	Lugejad, tuhat	Laenutused, tuhat	Külastused, tuhat	Virtuaal- külastused, tuhat	Töötajad
2014	44	14022	231,4	1743,8	824
2015	44	14007	227,6	1524,5	793
2016	43	13891	230,1	1317,9	755
2017	40	13758	231,2	1142,9	713
2018	38	13588	203,9	1011,9	681
2019	39	13778	195,5	982,9	1375,7	5533,0	660

Tabel 16. Kooliraamatukogude tegevuse ülevaade⁸¹

	Raamatukogud	Fondi suurus, tuhat	Lugejad, tuhat	Laenutused, tuhat	Töötajad	Külastused, tuhat
2014	363	7392,5	150,0	2357,7	418	..
2015	362	7277,0	155,8	2435,7	406	..
2016	354	7108,7	159,5	2369,7	396	..
2017	329	6696,4	156,9	1733,2	376	..
2018	315	6472,9	150,1	1682,6	363	..
2019	315	6507,9	156,3	1620,6	356	2428

Tabel 17. Valdkonnas eraldatud toetuste mahud ja peamised investeeringud aastatel 2014–2020

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Raamatu- kogude arendamine	22 689	30 000	35 000	35 000	35 000	45 000	45 000	45 000
Rahva- raamatu- kogude tegevus- kulud	540 702	565 034	772 932	876 842	1 070 874	1 210 530	1 240 806	1 240 806
Rahva- raamatu- kogude teavikud	1 677 889	1 761 784	1 805 829	1 850 974	1 877 974	1 877 974	2 200 474, millest kriisitoetus 322 500	1 877 974

⁸⁰ Statistikaameti andmed

⁸¹ Statistikaameti andmed

Haldusreformil on olnud suur mõju rahvaraamatukogude võrgu ja teenuste ümberkorraldusele, mistõttu ei ole kehtiv rahvaraamatukogu seadus enam piisavalt paindlik, et parandada raamatukoguteenuse kvaliteeti, arendada rahvaraamatukogude võrku ning pakutavaid teenuseid. Rahvaraamatukogude teenus ja taristu tuleb viia kooskõlla haldusreformijärgse avaliku teenuse nõuetega ning infoühiskonna ja eriti noorte vajadustega.

Infoühiskond ja digitaliseerimine, sh digiteerimine. Raamatukogude ruumid, tehniline varustus, neist digisisu kättesaadavus, raamatukogutöötajate töötasu ja järjepidev digipädevuse arendus ei vasta infoühiskonna inimese vajadustele. Tänapäeval on rahvaraamatukogudes tugevasti tuntav tehnoloogiline mahajäämus, mille parandamisega tuleks kiiremas korras komplekselt tegeleda. Näiteks on raamatukogude valdkonnas kasutusel eri raamatukogusüsteemid ja tarkvaraplatvormid (nt kolm e-kataloogi – ESTER, URRAM ja RIKS), mis ei ole omavahel ühitavad. Ükski praegusest kolmest Eestis kasutusel olevast raamatukogusüsteemist ei ole kestlik, sest nende vahendusel pakutavad teenused on killustatud ega vasta raamatukogude kasutajate ootustele. Konsolideerides kolme raamatukogusüsteemi teenused ühte süsteemi, arendatakse välja kasutajate ootustele ning raamatukoguteenuste kvaliteedinõuetele vastav väljaannete kättesaadavuse võimekus. Lahenduseni jõudmine ja muudatused vajavad nii kokkuleppeid, jätkuanalüüsi kui ka koostööd. Esimene analüüs on tehtud ja järgmised sammud kavandamisel.

Suur probleem on ka **raamatukogude tehniline võimekus**, näiteks IT-vahendite (arvutid, printeid) tehniline vananemine. Aktuaalseks on tõusnud raamatute laenutamiseks pakiautomaatide ja tagastuskastide vajadus, kuid ka iseteeninduse võimaluste puudumine. Info kättesaadavust takistab ka raamatukogudes leiduvate väljaannete aeglane digiteerimise tempo.

Üle-eestiline tasuta e-väljaannete laenutamise teenus ja e-väljaannete regionaalne soetuse toetus raamatukogudele praegu puudub. Teenus parandaks võrdset tasuta ligipääsu informatsioonile ühiskonnas, suurendaks raamatukogude teenuse regionaalset kättesaadavust ja kvaliteeti. Vaadeldud perioodil üleriigiline e-laenutusekeskkond küll ei realiseerunud, kuid eeltöö on tehtud ja teenus käivitub juba järgmisel aastal.

Rahvaraamatukogudest on kujunemas taas kultuuri tuiksooned, **kogukonna keskused**, mille tähtsus seisneb lisaks lugemisvara laenutusele ka lisandväärtuses, et sealt saab tuge ka kohaliku omavalitsuse ja riigiteenuste kasutamisel, korraldatakse koolitusi ning üritusi ja seeläbi toetatakse inimeste hakkamasaamist. Samas on sellega seoses kasvanud nii juhtide järelkasvu kui ka töötajate täiendõppe vajadus, mis ootab süsteemset lähenemist ja lahendust.

Koostöö ja lisateenused. Nii raamatukogud kui kohalikud omavalitsused on üha enam jõudmas arusaamale, et rahvaraamatukogude ühiskondliku vastutuse tõttu tuleb nende rolli näha märksa laiemalt kui vaid kohaliku kogukonna tasand. Raamatukogudel on palju rohkem potentsiaali tegeleda Eesti arengus võtmetähtsusega probleemide lahendamisega, nagu digilõhe, teatud sihtgruppide (nt erivajadustega inimesed, uussisserändajad) lõimitus kogukonnas, kaugtöökohad, tervise- ja tööturuteenused, kriisid jms. Kogu riigi huvides on luua võimalikult ühtlane ja kvaliteetne rahvaraamatukogude võrk, seega peaks järgneval perioodil rahvaraamatukogude toetamine olema nii riigi kui ka kohalike omavalitsuste ühine vastutus ning kohustus.

Partnerorganisatsioonide rahastuse ümberkorraldamine.

Kultuuriministeerium toetusel on Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Kultuuriministeeriumi koostöö tihenendud kultuuripoliitika elluviimisel ja uute sihtide seadmisel. ERÜ on koostanud kaasavalt ka nt 21. sajandi raamatukogu visioonidokumendi⁸², rahvaraamatukoguteenuse kvaliteedihindamise mudeli⁸³ ja kvaliteedihindamise raportid⁸⁴.

⁸² Vt <https://www.eru.lib.ee/images/stories/dokumendid/21-sajandi-raamatukogu.pdf>

⁸³ Vt <https://www.eru.lib.ee/images/stories/dokumendid/21-sajandi-raamatukogu.pdf>

⁸⁴ Vt <https://www.eru.lib.ee/images/stories/dokumendid/Rahvaraamatukogude-kvaliteedihindamise-raport-2018.pdf> ja <https://www.eru.lib.ee/images/stories/dokumendid/Rahvaraamatukogude-kvaliteedihindamise-raport-2020.pdf>

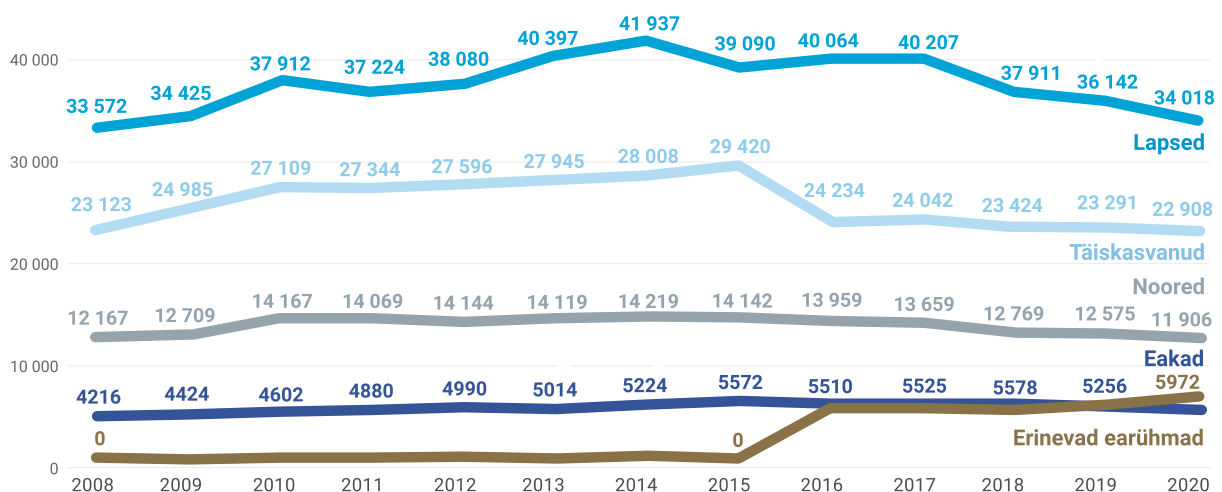
RAHVAKULTUUR

Rahvakultuur hõlmab eesti pärimuskultuuri ja rahvuslikel traditsioonidel põhinevat kunstilist harrastustegevust, rahvuslike ja paikkondlike kultuuritraditsioonide uurimist, hoidmist ja jäädvustamist, avalikke kultuuriüritusi ning rahvakultuuri seltsitegevust, koolitust ja täiendõpet. Eesti rahvakultuuri tugevus on rikkalik pärand ning inimesed, kes väärtustavad ja kannavad paikkondlike kombeid ja elulaadi ning annavad seda edasi järgmistele põlvkondadele, hoides rahvakultuuri seeläbi elujõulisena.

Rahvakultuur hõlmab eesti pärimuskultuuri ja rahvuslikel traditsioonidel põhinevat kunstilist harrastustegevust, rahvuslike ja paikkondlike kultuuritraditsioonide uurimist, hoidmist ja jäädvustamist, avalikke kultuuriüritusi ning rahvakultuuri seltsitegevust, koolitust ja täiendõpet.

2020. aastal osales alaliselt tegutsevates rahvakultuuri kollektiivides 79 753 harrastajat.

Joonis 25. Rahvakultuuri harrastajad earühmade ja aastate lõikes

Allikas: Eesti Rahvakultuuri Keskus

Rahvakultuuri eripäraks on **elanikkonna erinevate vanuseastmete** osalemine harrastajatena kultuuriloomes protsessis professionaalsete juhendajate suunamisel. Lauljatena, tantsijatena, pillimängijatena, näitlejatena või käsitöömeistrina osaletakse pidevas elukestvas õppeprotsessis, omandades järjest juurde uusi oskusi ja kogemusi.

Rahvakultuuri **valdkonna arendustegevuses on prioriteetidid** on hoida ja väärtustada vaimset kultuuripärandit, laulu- ja tantsupeo traditsiooni kestmine ning arengueelduste loomine tegevustoetuse kaudu rahvakultuuri keskseltsidele ja olulistele piirkondlikele organisatsioonidele.

Rahvakultuuri poliitikat viib ellu ja UNESCO vaimse pärandi konventsioonist tulevaid riigipoolseid kohustusi koordineerib **Eesti Rahvakultuuri Keskus**, mis on tunnustatud koolitusasutus, nõustaja ja toetaja valdkonnas tegutsevatele organisatsioonidele, kohalikele

omavalitsustele ning eraisikutele. Iga viie aasta tagant toimuvat üldlaulu- ja tantsupidu ning noorte laulu- ja tantsupidu korraldab **Eesti Laulu- ja Tantsupeo Sihtasutus (ELT SA)**. **Võru Instituut** on Kultuuriministeriumi juurde loodud teadus- ja arendusasutus. Instituudi tegemised puudutavad peamiselt ajaloolist Võrumaad ja peaksid aitama elus hoida võrukestele omast keelt ja kultuuri. Kunagised riigi tehtud rahvakultuurialased tegevused on juba mitu aastat delegeeritud mittetulundusühingutest katusorganisatsioonidele – rahvakultuuri keskseltsidele, milleks on Eesti Kooriühing, Eesti Rahvatantsu- ja Rahvamuusika Selts, Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit, Eesti Harrastusteatri Liit, Eesti Kultuuriseltside Ühendus, Eesti Rahvamajade Ühing.

Hasartmängumaksu seaduse ja kultuurkapitali seaduse muutmise seaduse kohaselt on ka hasartmängu vahenditest laekuva kultuurivaldkonna toetuste eraldamine alates 2019. aastast üle antud Eesti Rahvakultuuri Keskusele nimetusega **regionaalse kultuuritegevuse toetus**.

Eesti on **rikkalik paikkondlike eriilmeliste ja omanäoliste kultuuriidentiteetide poolest**. Tänapäevase globaliseeruva maailma mõjuna ning elanikkonna ränded nii töötöingute kui ka paremate elamistingimuste tõttu viivad sageli pärimuslike juurte katkemiseni. Seetõttu hakkas Kultuuriministerium juba aastast 2000 toetama pärimuslike paikkondlike kultuuriruumide. Praeguseks on välja töötatud seitse kultuuriruumide toetusmeetmet, mille eesmärk on aidata kaasa ühtse identiteediga vaimse kultuuripärandi väärtustamisele, säilimisele, püsimisele ja kogukonna tegevustele. Kultuuriruumide toetusmeetmeteks on Setumaa pärimuskultuur, Kihnu kultuuriruum, Saarte pärimuskultuur, Mulgimaa pärimuskultuur, Vana-Võromaa pärimuskultuur, Peipsiveere pärimuskultuur ja Virumaa pärimuskultuur. Viimastel aastatel on programmid kujunenud riigi regionaalpoliitika oluliseks osaks, sest toetatavad kultuuriruumid jäävad üldjuhul äärealadele. Aastast 2012 viidi toetusmeetmete rakendamine Kultuuriministeriumist Eesti Rahvakultuuri Keskusesse.

Kultuuriministeriumil on koostöös Eesti Rahvakultuuri Keskusega välja kujunenud traditsioon, et **erinevate toetusmeetmete kohta tehakse vahekokkuvõtteid iga nelja aasta tagant**. Lisaks statistilistele kokkuvõtetele on mõnel aastal toimunud ka programmi mõjuuring, näiteks 2016. aastal Peipsiveere kultuuriprogrammi perioodi 2013–2016 kohta ning 2017. aastal Vana-Võromaa kultuuriprogrammile perioodi 2014–2017 kohta. Viimati nimetatud uuringust selgus, et nii Vana-Võromaa kultuuriprogramm kui ka kultuuripoliitika ja omakultuuriga seotud kommunikatsioonitegevus üldisemalt on pannud kohalikke nägema võru keelt, rahvamuusikat, suitsusauna või ka enda toidulauda omapärase ja väärtuslikuna. See omakorda aitab üksiti kaasa piirkonna arengule, mistõttu kõik uuringus osalejad lootsid ka tulevikus programmi rahastusmeetme jätkumist.

Rahvakultuuri 2015. aasta üheks tähtsündmuseks oli Setumaa Obinitsa küla olemine **soome-ugri kultuuripealinnaks**. Obinitsa sai väikse kogukonnana tubliult hakkama suure ning olulise sündmusega, tõstes oma küla, kogukonna ja seto kultuuri jõuliselt soome-ugri riikide tähelepanu keskmesse. Aastal 2021. kannab soome-ugri kultuuripealinna tiitlit Abja-Paluoja Mulgimaalt.

ÜRO Peaassamblee kuulutas **2019. aasta põlisrahvaste keelte aastaks ja määras selle juhiks UNESCO**. Eestis tähistati aastat põliskeelte aastana fookusega eesti murdekeeltele. Kultuuriministerium on toetanud regulaarselt murdekeelte säilimist ja arengut erinevate kultuuriruumide toetusmeetmete kaudu. Eesti Rahvakultuuri Keskus toetab murdekeeltega seoses aabitsate, lugemike, töövihikute, ajalehtede ja muude murdekeelsete trükiste väljaandmist, sõnastike ja sõnaraamatute koostamist, keelepese korraldamist lasteaedades, murdekeelsete lastelaagrite korraldamist, murdekeelsete kirjutiste konkursse, murdekeelse lasteajakirja Täheke väljaandmist jne. Keel, murre või murrak on elujõulised üksnes siis, kui kohalik kogukond neid väärtustab, kasutab ning järeltulevale põlvkonnale õpetada püüab. Kõige enam on kogukondades võru, seto, mulgi ja kihnu keele kõnelejad. Teiste murdekeelte kasutamine ja arendamine on tunduvalt tagasihoidlikum. Eri piirkondade **murdekeelte kõla ning keelest arusaamist** on huvilistel võimalik proovida tööpäeviti kell 18.45 Vikerraadios. Esmaspäeval edastatakse seto-, teisipäeval mulgi-, kolmapäeval sõrve-, muhu- ja hiiu-, neljapäeval võru- ning reedel kihnukeelseid piirkondlikke uudiseid. See on olnud kultuuriruumide ja ERR-i suurim ning kõige kauem kestnud ühisprojekt.

Kultuuriministerium on järjepidevalt eraldanud **tegevustoetusi (alates aastast 1999) rahvakultuuri üle-eestilistele keskseltsidele ehk partnerorganisatsioonidele** – Eesti Kooriühingule, Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsile, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidule, Eesti Folkloorinõukogule, Eesti Harrastusteatri Liidule, Eesti Kultuuriseltside Ühendusele, Eesti Rahvamajade Ühingule. Nende keskseltside roll tegevustoetuse saamisel on tegeleda oma valdkonna arendustegevustega, kaasates elanikkonda laialdasse harrastuslikku huvi ning loometegevusse just rahvakultuuri valdkonnas. Keskseltside põhitegevused toetavad kultuuripoliitika suundumusi nii vaimse kultuuripärandi kui ka laulu- ja tantsupeo liikumise suunal. Enamik neist kuuluvad oma valdkonna rahvusvahelistesse organisatsioonidesse, osa korraldab mentortegevusi ning lisaks on nad kutseid andvad erialaorganisatsioonid oma valdkondades. Viimastel aastatel on nad sageli ennast esindanud huvikaitseorganisatsioonidena.

Toetused rahvakultuuri keskseltsidele ja laulu- ja tantsupeo liikumisele loovad eeldused, et lastele ja noortele mõeldud tegevuste kaudu kindlustatakse eri kultuurivaldkondade professionaalide järelkasv. Tulevikus võivad lastest saada kutselised pillimängijad, lauljad, muusikud või dirigendid.

Kultuurivaldkondade, sh rahvakultuuri valdkonna, järelkasvu aitab edendada Kultuuriministeriumi eestvedamisel välja töötatud ja 2017. aastal rakendunud **noorte huvitegevuse toetussüsteemi kontseptsioon**. Toetuse eesmärk on parandada eelkõige erinevate huvitegevuse teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti ning selle kaudu tagada lastele ja noortele mitmekesisem valik. Kohalikel omavalitsustel on võimalik kohalikest oludest ja huvitegevuse kättesaadavuse takistustest lähtudes planeerida ja kujundada oma tegevusi, saades selleks riigilt lisatoetust.

UNESCO 2003. aasta vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooniga on 2020. aasta seisuga ühinenud 180 riiki. Eesti ühinemine vaimse kultuuripärandi kaitsekonventsiooniga 2006. aastal on mitmeti hoogustanud vaimse kultuuripärandi tegevusi. Konventsiooni osaliste riikide ülesanneteks on võtta vastu asjakohaseid õiguslikke, tehnilisi, haldus-, majandus- ja finantsmeetmeid, et tagada oma territooriumil leiduva vaimse kultuuripärandi kaitse.

Riigikogus 20. veebruaril 2019 vastu võetud muinsuskaitse seaduses sätestati esimest korda vaimse kultuuripärandi tähendus.

Alates 2009. aastast tegutseb Kultuuriministeeriumi juures ekspertidest koosnev **vaimse kultuuripärandi nõukogu**, kes on 2017. aastal välja töötanud soovitusliku dokumendina **vaimse kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise strateegilised tegevussuunad aastani 2030**.

Suuremat riigipoolset tähelepanu arengu kindlustamisel on nõudnud **UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja** kantud Eesti, Läti ja Leedu laulu- ja tantsupeo traditsioon, Kihnu kultuuriruum, Seto leelo ning suitsusauna traditsioon Vana-Võromaal. 2018. aastal laekus MTÜ-lt Eesti Haabjaseelts Kultuuriministeeriumile ettepanek kaaluda Soomaa haabjaehituse traditsiooni kandmist UNESCO inimkonna vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja. Võttes arvesse selle traditsiooni olulisust nii Eestis kui ka meie hõimurahvaste seas, motiveeriks Soomaa haabjaehituse tunnustamine UNESCO-lt kindlasti ka vastava pärandikandjaid mitte ainult Eestis, vaid ka meie hõimurahvaste seas. Eesti Rahvakultuuri Keskus, UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon ja Soomaa kogukonna esindajad panustasid aktiivselt taotluse koostamisse ning traditsiooni tutvustava filmi loomisse. Kultuuriministri allkirjastatud kandetaotlus esitati UNESCO-le 2020. aasta märtsis. Kinnitus vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja kandmise kohta peaks saabuma 2021. aasta lõpuks.

UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitsekonventsiooni rakendusametuseks on **Eesti Rahvakultuuri Keskus**. Konventsioon näeb ette konventsioonis osalevatele riikidele kohustust pidada oma vaimse kultuuripärandi nimistut, mis on üks osa laiemast kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise protsessist. Alates 2010. aastast on avatud Eesti oma vaimse kultuuripärandi nimistu, kuhu kogukonnad saavad esitada enam kui kahe inimpõlve vanuseid elavaid traditsioone, kombeid ja tavasid. Kui nimistu toimimise algaastatel oli kandeid nimistusse palju, siis viimastel aastatel on kandeid jäänud vähemaks, kuid need on läinud sisukamateks. Teavitustöö korraldamine on olulisemaks tegevuseks vaimse kultuuripärandi teemavaldkonna populariseerimisel. Suurt populaarsust on võitnud Eesti Rahvakultuuri Keskuse koostatud vaimse kultuuripärandi nimistut tutvustav rändnäitus „Pärand elab”, mis loodi 2013. aastal ja mis ringleb mööda Eestimaad siiani. 2019. aastal pidas Eesti oma vaimse kultuuripärandi nimistu esimest juubelit – nimelt jõuti 100. kandeni nimistus.

Üks vaimse kultuuripärandi laialdane väljendusvorm on **eesti rahvarõiva valmistamise ja kandmise traditsioon**. Kultuuriministeeriumi toetusel on loodud veebiportaal „Eesti rahvarõivad”, mille arendamisega pidevalt tegeletakse. Portaali eesmärk on koondada kokku teavet eesti rikkaliku rahvarõiva pärandi kohta ehk kaardistada kõikide kihelkondade rahvarõivad (mehed, naised, lapsed). Lisaks valmistatakse nende kohta dublikaatrahvarõivad, mis omakorda oleksid õppematerjalideks rahvarõiva valmistajate koolitustel.

Euroopa kultuuripärandiaasta 2018 korraldamist Eestis koordineeris Muinsuskaitseamet koostöös Eesti Folkloorinõukoguga. Aasta jooksul toimus Eestis palju sündmusi, mis aitasid esile tuua eesti mitmekesisest kultuuripärandist arheoloogilise väärtusega paikadest kuni arhitektuurimälestisteni. Tähelepanu said nii keskaegsed kindlused, folklooritraditsioonid kui ka kunstipärand. Hea näide on siin Eestis esimest korda korraldatud maskide rahvusvaheline festivali „Hakkame santima”, mille eesmärk oli äratada ellu ning populariseerida mardi- ja kadrisandi traditsiooni ja seda just noorema põlvkonna hulgas. Nüüdseks on festivali „Hakkame santima” kandnud edu, sest igal aastal täieneb nii koolitustel osalejate kui ka mardi- ja kadrisantide rahvaloendusel registreerijate hulk.

2018. aastal asutati Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi juurde **vaimse kultuuripärandi rakendusuuringute UNESCO õppetool**. 2019. aasta märtsis sõlmisid UNESCO ja Tartu Ülikool koostöökokkuleppe, mis pani ametliku aluse koostööraamistikule UNESCO ja õppetooli vahel. UNESCO õppetooli nimetus ja positsioon on ainulaadne nii Tartu Ülikoolis kui ka terves Eestis. Paljude maailma riikide ühinemine UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooniga on kasvatanud vajadust spetsialistide järele, kes mõistavad kultuuripärandi olemust, sellega seotud ühiskondlikke protsesse ning sotsiaalset ja majanduslikku konteksti. Vaimse kultuuripärandi rakendusuuringute UNESCO õppetooli eesmärk on neid protsesse toetada ja jälgida – luua teadusuuringutega uusi tõlgendusi, valmistada üliõpilasi ette tööks selles kiiresti arenevas valdkonnas ning luua juba tegutsevatele praktikutele võimalused kogemusi vahetada ja uuemate uurimistulemustega kursis olla.

Vaimse kultuuripärandi valdkonnas on alates 2019. aastast võimalus enda teadmisi professionaalselt täiendada, sest Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia ja Eesti Rahva- kultuuri Keskuse koostöös loodi õppeaine „Vaimne kultuuripärand”. Õppeaine eesmärk on avardada õppija teadlikkust vaimsest kultuuripärandist ning anda oskus märgata ja väärtustada traditsiooniliste teadmiste, oskuste ja kommete rolli kestliku ühiskonna kujunemisel. Õppeaine raames käsitletakse selliseid teemasid nagu vaimne kultuuripärand ja enesemääratlus, vaimse kultuuripärandi hoidmine ja roll kogukonna sidujana, vaimse pärandi uurimine ja vahendamine, vaimse pärandi ja loomemajanduse seosed ning vaimne kultuuripärand ja keskkond loominguulises eneseväljenduses.

Laulu- ja tantsupidu on traditsioon, mis puudutab paljusid eestimaalasi. Laulu- ja tantsupidu on eestlaste üheks olulisemaks identiteedi väljenduseks. 2013. aastal tehtud laulu- ja tantsupeo uuringu kohaselt on kasvõi kordki peol ise osalenud esinejana 49% Eesti elanikkonnast ja kaudselt on peoga olnud seotud ligi 91% elanikkonnast (küllastanud pidu vahetult kohapeal või vaadanud teleülekannet). Uurimus näitas laulu- ja tantsupidudega seotud eesti koorilaulu ja rahvatantsu traditsiooni olulisust rahvuslike väärtusorientatsioonide ja identiteedi püsimise jaoks, kuid samas hoiatavad need tulemused selle kestlikkuse endastmõistetavana võtmise eest.

Perioodil 2014–2020 on toimunud järgmised laulu- ja tantsupeod:

1. **2014:** XXVI laulu- ja XIX tantsupidu „Aja puudutus. Puudutuse aeg”;
2. **2017:** XII noorte laulu- ja tantsupidu „Mina jään”;
3. **2019:** XXVII laulu- ja XX tantsupidu „Minu arm”.

Tantsupidu. Foto: Aivar Pihelgas

Laulu- ja tantsupeo elujõulisust perioodil 2014–2020 iseloomustab lisaks üleriigilistele laulu- ja tantsupidudele ka suur hulk maakondlike, piirkondlike ja valdkondlike liigipidude ning eraldiseisvate laulu- ja tantsupäevade toimumine. Iga peoga hakkab juurduma üha aktiivsemalt laulu- ja tantsupeo raames toimuv pillipidu, mis viimastel aastatel kannab nimetust rahvamuusikapidu. Laulu- ja tantsupeo juubeliaasta 2019 oli Kultuuriministeeriumi ettepanekul kuulutatud kultuurivaldkonna teema-aastaks: „Laulupidu 150. Eesti laulu ja tantsu juubeliaasta”. Juubeliaasta eesmärgist lähtudes toodi juubelipeo valguses esile laulu- ja tantsupeo teekond eesti aja- ja kultuuriloo kaudu, selle liikumise põlvkondade ja piirkondade ülene ulatus ning laulu- ja tantsupeo liikumise roll ühiskonnas tasakaalu, koosmeele ning pühiväärtuste hoidjana. Lisaks teema-aasta tippündmusele – laulu- ja tantsupeole – oli palju teisigi ettevõtmisi.

Noorte juhendajate järelkasvu probleemidest laulu- ja tantsupeo liikumises on kõneldud juba mitu aastat. On tähelepanuväärne, et näiteks 2017. aasta noorte laulu- ja tantsupeo pealavastajate üks eesmärk oli tuua peo korraldusse võimalikult palju noori tegijaid, mis lõppkokkuvõttes andis hea tulemuse. Näiteks laulupeo dirigentidena astusid esimest korda staažikate dirigentide kõrval üles 17 noort. Noorte suutlikkust ja võimekust iseloomustab ka ühe tantsupeo etenduse ärajäämisel spontaanse asendustantsupeo korraldamine Vabaduse väljakul. 2017. aasta noorte laulu- ja tantsupeo baasil saab julgelt öelda, et laulu- ja tantsupeo traditsioon on hetkel elujõuline, kuid noorte juhendajate vajadus pikemas perspektiivis on tunduvalt suurem. Ligemale 35% juhendajatest on 54-aastased või vanemad ning alla 35-aastseid on üksnes 15%. Lisaks järelkasvule on murekoht ka eestvedajate töötasu. Rahva- kultuuri professionaalid töötavad hooaja põhjal, neil puuduvad vajalikud sotsiaalsed garantiid

ja tasustamine on pigem sümboolne. See omakorda ei motiveeri noori koori- või rahvatantsujuhi elukutse kasuks otsustama.

2019. aastal analüüsis mõttekoda Praxis peoliikumises osalevate juhendajate töötingimusi ja sotsiaalsed kaitstust. Luubi alla võeti ka kollektiivide finantsmajanduslik seis. Uuringust selgus, et noori laulu- ja tantsupidude juhendamise kutse ei motiveeri, kuna see pole tasustatud töö ega paku piisavat töötus- ja ravikindlustuse kaitset. Samuti tuli analüüsist välja, et üle poole praegustest juhendajatest jäävad peatselt pensionile ning ka kollektiivid ei ole majanduslikult jätkusuutlikud. 2020. aastal töötati koostöös rahvakultuuri valdkonna esindusorganisatsioonidega välja töötajate toetusmeede laulu- ja tantsupeo liikumises osalevate kollektiivide juhendajatele. 2021. aastast käivituv toetusmeede alustab 2,7 miljoni suuruse mahuga ja see peaks järgmistel aastatel järk-järgult kasvama.

Laulu ja tantsupeo liikumises osalevate kooride, orkestrite ja rahvatantsurühmade riikliku tegevustoetuste programmiga toetab Kultuuriministeerium Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA kaudu kollektiive alates 2010. aastast. Toetatavate kollektiivide hulk ulatub erinevatel aastatel 1900-st 2100-ni. Rahvakultuuri mentortoetust koori-, orkestri-, rahvatantsu- ja rahvamuusika-juhtidele nende erialaste pädevuse tõstmiseks on rakendatud alates 2006. aastast.

Enne 2019. aasta juubeli laulu- ja tantsupidu algatati Kultuuriministeeriumi ja Tallinna Linnavalitsuse koostöös **Kalevi staadioni renoveerimine ning lepiti kokku Tallinna lauluväljaku detailplaneeringu ideekavandi konkursi ettevalmistamises ja korraldamises.** Kalevi staadioni põhjalikum renoveerimine olenemata raha olemasolust ei õnnestunud ja 2019. aasta tantsupeo ajaks said tehtud üksnes osalised korrastustööd (uued istmed, WC-de remont, uus tartaankate, uus aed jne). Kalevi staadioni edasise renoveerimisega on jätkatud aastatel 2020–2021. Lauluväljaku puhul suudeti laulupeo ajaks vahetada üksnes laulukaare laudis. Korrastamata jäid laulupidude mälestustahvlid ja laulupeo 100. aastapäevaks aastal 1969 istutatud 100 tamme park. Lahendamata on laulu- ja tantsupeo osalejate toitlustamise küsimus Tallinna lauluväljakul, sest näituseväljaku angaare järgmistel pidudel enam kasutada ei saa. Need tegemata tööd ootavad uusi ideelahendusi detailplaneeringu konkursi kaudu, mis peaks toimuma 2021. aastal.

Rahvakultuuris on **loomemajandusega otseselt seotud käsitöövaldkond.** Kultuuriministeeriumi programmide kaudu toetatakse käsitöötegevusi, pärimuskultuuri sündmusi ning aidatakse kaasa vaimse kultuuripärandi nähtuste kaardistamisele, mis kaudselt omakorda soodustavad loomemajanduse ja pärimusel põhineva kultuurialase ettevõtluse arengut erinevates rahvakultuuri valdkondades ja piirkondades. Eesti Rahvakultuuri Keskuse menetlevate toetusmeetmete kaudu toetatakse järgmisi suursündmusi: rahvusvaheline folkloorifestival Baltica, Võru pärimustantsufestival, rahvusvaheline festival Märjamaa folk, Eesti rahvamuusikatöötajate festival Moisekatsi Elohelü jne. Need on sündmused, millest on osa võtnud kollektiivid välisriikidest. Lisaks toimusid erinevatel aastatel ka kultuuriruumide suursündmused: mulkidel Mulgi Pidul, võrukestel Uma Pido, setodel Seto Kuningriigi päevad jne. Kultuuriruumide sarnased sündmused elavdavad siseturismi ja osaliselt ka väliturismi. Kõigil neil sündmustel müüakse ka käsitööd kui ka piirkondlikku toitu.

Pärimuskultuuri innovaatilist sidumist loomemajanduse ja ettevõtlusega soodustatakse **loomemajanduse arendamise meetme kaudu** (eelkõige loomemajandusettevõtete inkubatsiooni arendamise ja loomemajanduse teiste sektoritega sidumise tegevussuundade

raames). Selle tulemusena on paljud käsitöösämetite tootjad jõudnud praeguseks läbi tootearenduse ja brändingu disainitoodete toomise ning rahvusvahelise turundamiseni. Muude toetusmeetmete hulgas on olnud ka EAS-i turisminõudluse suurendamise meede, mille raames on toetatud Eestis toimuvaid rahvusvahelisi kultuuri- ja spordisündmusi, et Eesti oleks tuntud selliste sündmuste toimumise sihtkohana ning kultuurielamus oleks Eestisse reisimise peamiseks motivatsiooniks.

Viimastel aastatel on tuntust kogunud rahvusvahelisele publikule avatud **pärimuskultuuri tutvustavad koolitused**. Nii on mitmel aastal toimunud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia eestvedamisel nii Olustvere mõisas kui ka Viljandis rahvusvaheline Eesti käsitööd tutvustav suvekool Craft Camp. Sellest on osa võtnud käsitöö huvilised ligi 20 riigist üle maailma. Tänu sarnastele sündmustele on tekkimas nn käsitööturismi liikumine, näiteks Austraalia ja Ameerika osalejad on veetnud enne või pärast laagrit 1–2 nädalat Eestis ringi reisisid.

Kaudselt võib **pärimuskultuuri uudsel moel tutvustamiseks** pidada ka erinevate pärimusmuusikute ja kollektiivide tegevust, kelle rahvusvahelistumist ja ekspordivõimaluste suurendamist on toetatud mh loomemajanduse arendamise meetmest.

KULTUURIMINISTEERIUMI VALITSEMISALA OLULISEMAD INVESTEERINGUD 2014 – 2020

